

Praktisk kirkelig årbok 2015

HELLIGE ORD I VANLIGE LIV

En studie av kirkegjengeres vurderinger av prekener

Hilde Fylling (red.)

**KIRKELIG
UTDANNINGSSENTER
NORD^o**

GIRKOLAŠ OAHPAHUSGUOVDDÁŠ DAVVIN

Tittel: *Hellige ord i vanlige liv - En studie av kirkegjengeres vurderinger av prekener*
Praktisk kirkelig årbok 2015

Forfattere: *Hilde Fylling (red.)*

ISBN: 978-82-997821-3-5

ISSN: 1890-1255

Utgiver: *KUN - Kirkelig utdanningscenter nord*
Brevika, N-9037 Tromsø
Tlf. (+47) 77 64 65 75
E-mail: kun@kun.uit.no

Design: *Brøytebil...! Grafisk design og Illustrasjon, Hasvik*

Foto: *Irene Ørmen*

Trykk: *Scandinavianbook.no*

INNHOOLD

FORORD	6
<i>Av Stig Lægdene</i>	

HELLIGE ORD I VANLIGE LIV

Av Hilde Fylling

INNLEDNING	11
-------------------------	-----------

METODE.....	12
--------------------	-----------

<i>Utvelgelse av informanter</i>	<i>12</i>
<i>Del 1: åpne tekster fra gudstjenester</i>	<i>14</i>
<i>Del 2: intervjuer</i>	<i>14</i>
<i>Del 3: faglitteratur</i>	<i>15</i>
<i>Analyse og presentasjon</i>	<i>15</i>

KIRKEJENGERNES FORVENTNINGER.....	17
--	-----------

<i>Forventning om styrke til hverdagslivet</i>	<i>18</i>
<i>Forventning om å bli berørt.....</i>	<i>18</i>
<i>Forventning om å få styrket troen</i>	<i>19</i>
<i>Forventning om sosialt fellesskap.....</i>	<i>20</i>
<i>Forventning om kulturell opplevelse.....</i>	<i>21</i>
<i>Forventning om å bli forandret</i>	<i>22</i>
<i>Forventning om å møte Gud.....</i>	<i>23</i>
<i>Negative forventninger</i>	<i>24</i>
<i>Gudstjenestens relevans</i>	<i>25</i>

NÅR PREKENEN ENGASJERER.....	28
-------------------------------------	-----------

STRUKTUR OG SPRÅK.....	34
-------------------------------	-----------

<i>Struktur</i>	<i>34</i>
<i>Språk.....</i>	<i>36</i>
<i>Rød tråd</i>	<i>38</i>
<i>Prekenen som del av helheten</i>	<i>39</i>

BILDER, FORTELLINGER, KONKRETE ELEMENTER OG AKTUALISERINGER	40
<i>Gjør lytteprosessen enklere.....</i>	41
<i>Skaper rom for refleksjon</i>	41
<i>Åpner for livserfaringer.....</i>	42
<i>Andre bibelfortellinger.....</i>	43
<i>Tekstens kontekst.....</i>	44
<i>Åpne og inkluderende bilder fungerer.....</i>	44
PRESTENS ENGASJEMENT OG ÆRLIGHET	48
<i>Engasjement skaper engasjement.....</i>	48
<i>Ærlighet og troverdighet er viktig.....</i>	51
<i>Å forkynne Guds ord.....</i>	54
PRESTENS AUTORITET	56
<i>Tjenesten med ord og sakrament</i>	56
<i>Det allmenne prestedømme.....</i>	57
<i>Prestens autoritet utfordres.....</i>	59
<i>Kirkegjengernes tolkning er viktig for kirkens vitnesbyrd.....</i>	61
DET DIALOGISKE PERSPEKTIV.....	63
LOGOS, PATHOS OG ETHOS	66
LEGEMET I PRAKSIS	69
<i>Ansvar for eget utbytte.....</i>	69
<i>Ansvar for de andre.....</i>	71
HVOR BLE DET AV DEN HELLIGE ÅND	75
OPPSUMMERING - HVA HAR OVERRASKET MEG I STUDIEN?	77
<i>Hva blir viktig i mitt prekenarbeid?.....</i>	78
<i>Å forberede gudstjeneste sammen - Helhet og sammenheng</i>	78
<i>Til slutt.....</i>	79
NOTER	80
LITTERATUR	83

RESPONS TIL RAPPORTEN

Av Stig Lægdene, Herborg Finnset & Bernd Krupka

Å PREKE ER Å SAMTALE	86
<i>Empiri</i>	87
<i>Lytteren som medskaper av prekenen.....</i>	87
<i>Utfordringer til homiletikkundervisningen</i>	89
<i>Gis prestene tid og anledning til å utvikle seg faglig?</i>	90
<i>Avslutning</i>	91
<i>Noter</i>	92
OPPTAKT	93
FLERSTEMMIGHET OG MYNDIGHET	96
FORFATTERNE	100

FORORD

Kirkelig utdannings-senter i nord/Girkolaš Oahpahusguovddáš Davvin (KUN) sin praktisk-kirkelige årbok kom ut første gang i 2006. Det var den første bokutgivelsen fra KUN, og slik sett en milepæl. Roald Kristiansen ved Universitetet i Tromsø og Bernd Krupka fra KUN var redaktører. Tittelen på boka var: «Barn, urfolk, distrikt. Internasjonale og nordnorske perspektiver på trosopplæring.» Den bygde på en konferanse med samme tema som var holdt på Sommarøy ved Tromsø i 2004.

De neste fire åra utga KUN årbøker med temafelt innen kultur og kontekst, samfunn og gudstjeneste. Den siste fra 2010 var «Prekener fra Nord-Norge.» Deretter tok bokserien en pause. Grunnen var at KUN hadde begynt å publisere på andre forlag, gjerne i samarbeid med andre instanser. KUNs forsknings, og utviklingsarbeid hadde fått et betydelig oppsving, og det gav seg uttrykk i en rekke publikasjoner i bøker og tidsskrifter. KUNs største forskningsprosjekt var på konfirmanter, ledet av Bernd Krupka, finansiert av trosopplæringsreformen. Den viktigste boka som ble utgitt gjennom dette arbeidet var «Mellom pietisme og pluralitet» (IKO forlaget). Gjennom Ragnhild Strauman, arbeidet KUN med

*Av Stig Lægdene
Rektor på
Kirkelig utdannings-senter i nord*

nordnorske salmer, og undertegnede deltok aktivt i forkant av jubileet for kvinnelige prester, 50 år etter ordinasjonen av Ingrid Bjerkås. Dette ble det også bøker av: Salmeboka «Noen salmer fra nord» (Orkana forlag), og «Hun våget å gå foran. Ingrid Bjerkås og kvinners prestedtjeneste i Norge» (Verbum forlag). Boka «Erkjenne fortid - forme framtid. Innspill til kirkelig forsoningsarbeid i Sápmi», fra 2013, ble lansert på et seminar på samiske kirkedager i Mo i Rana. Den anså KUN som den sjettede i rekken av sin praktisk-kirkelige årbok. Boka ble utgitt på Orkana forlag sammen med Samisk kirkeråd. Line M. Skum ved KUN og generalsekretær i Samisk kirkeråd, Tore Johnsen, var redaktører. Men boka hadde en helt annen lay out enn de tidligere årbøkene, og på dette tidspunktet var vi i tvil om vi trengte å gi ut eget stoff gjennom egen årbok.

I år gir vi ut vår sjuende praktisk-kirkelige årbok, og vi gjør det i tradisjonelt format. Vi har erkjent at en kombinasjon av bøker på større forlag og egenproduksjon gjennom en årbok kan være nyttig. Slik blir det trolig også framover. Vi håper det vil bli stadige utgivelser fra KUN. Alle fire faglige ansatte skriver på ulike felt, og vi inngår i ulike samarbeidsrelasjoner. KUN kan også knytte til seg andre som får hovedansvaret for en

utgivelse, slik det forholder seg ved årets utgivelse. Dels vil KUN bruke eksterne forlag, dels vår egen årbok, dels vil det være bøker vi står for selv, dels skriver vi artikler i tidsskrifter eller bøker andre instanser gir ut.

HELLIGE ORD I VANLIGE LIV

Sokneprest i Kjerringøy og prest Rønvik, Hilde Fylling, fikk i 2014 Bispemøtets Olavsstipend for 2015. Hun fikk seks måneders permisjon fra sin prestestilling for å skrive om prekenen i et prosjekt kalt «Hellige ord i vanlige liv.» Hun ser på hvordan kirkegjengere oppfatter prekener. Det har hun gjort gjennom å be kirkegjengere sende tekster til henne og gjennom intervjuer. Denne typen undersøkelser har vi lite av på norsk mark. Vi er uvant med å samle inn og arbeide empirisk med prekenen. Resultatene av undersøkelsene drøfter Hilde Fylling i tilknytning til den nyeste homiletiske faglitteraturen. KUN har gjennom undertegnede og førsteamanuensis Bernd Krupka vært veiledere, sammen med førsteamanuensis ved Universitetet i Nordland, Ingrid Fylling.

KUN synes resultatet er spennende, og i samarbeid med Hilde Fylling har vi ønsket å gi den ut. Hilde Fyllings rapport er forhåpentligvis nyttig for dem som har til arbeid å preke, og trolig også interessant for en del av de mange som lytter til prekener. Jeg tror det er mye å kjenne seg igjen i. Samtidig bringer hun fram nye oppdagelser, og på grunnlag av det, spenstige påstander om prekenen. Kombinasjonen av empirisk materiale og ny faglitteratur synes jeg bringer samtalen om prekenen videre.

For KUN er det interessant at det er den nordnorske konteksten som utgjør materialet. Nå må det sies at det er usikkert om resultatene hadde vært annerledes om undersøkelsene var gjort andre steder i landet. Et hovedfunn i materialet peker i retning av at det kanskje ikke ville vært så forskjellig. For Hilde Fylling påstår at det er avgjørende for en god mottagelse av prekenen at presten er personlig, engasjert, har innlevelse og er ærlig. Dette ser ikke ut til å være særlig forskjellig for dem som går ofte og de som går sjeldent i kirken, og det er uavhengig av tilhørerens kjønn og alder. I forlengelsen er det nærliggende å tenke seg at dette funnet også ville gjelde geografi. Men antagelsen overskrider Hilde Fyllings undersøkelse, og får stå for undertegnades egen regning.

Uansett er det viktig at teologisk tenkning og refleksjon finner sted mange steder i landsdelen, både på universiteter og høyskoler, men også i menighetene, blant lek og lærd. Teologi gjøres mange steder og av mange. Det er ingen som har monopol på teologi, og best resultater, innen praktisk-teologisk forskning, blir det nok når academia og lokalmenigheter arbeider sammen.

I årboka utgjør Hilde Fyllings rapport hoveddelen av boka. Hun er også redaktør av boka. I tillegg til egen bidrag har hun utfordret tre personer på å gi en respons. Bernd Krupka er førsteamanuensis ved KUN. Hans forskningsfelt er særlig ungdom, trosopplæring og konfirmasjon. Det er fra denne bakgrunnen han skriver. Prekenen er knapt tematisert i trosopplæringsreformen, og desto viktigere er det at en som forsker på feltet responderer. Herborg

Finset er domprost i Tromsø. Hun leder en stor gruppe prester i deres arbeid. Hun er utfordret på å skrive ut fra dette perspektivet. Hun prøver å svare på hva undersøkelsen kan bety for arbeidsledelse og arbeidshverdag for dagens prester. Undertegnede har ansvar for homiletikk-undervisningen ved KUN. Jeg prøver å gi en respons på hvilke

konsekvenser funnene i rapporten kan få for framtidig undervisning av kommende prester.

KUN håper denne boka kan være til nytte og glede for kirkelig ansatte som arbeider med prekener, og for en del av dem som lytter til prekener.

HELLIGE ORD I VANLIGE LIV

En studie av kirkegjengeres vurderinger av prekener

INNLEDNING

4. oktober 2014 ble jeg tildelt Bispemøtets Olavstipend for 2015 til prosjektet «Hellige ord i vanlige liv.» Stipendet gav meg 6 måneders permisjon med lønn fra min prestedtjeneste for å arbeide med dette.

«Hellige ord i vanlige liv» handler om prekener, nærmere bestemt om hvordan kirkegjengere vurderer prekener, konkret og generelt. Inspirasjonen til prosjektet har jeg fått nettopp fra kirkegjengere, etter utallige samtaler etter gudstjenester. Jeg har erfart at kirkegjengere både er engasjerte og flinke til å gi tilbakemeldinger. Noen ganger har jeg blitt overrasket over hvilke elementer i prekener de har vurdert som egnet til å skape mening. Det har gjort meg nysgjerrig: Hva er det som skaper mening og hvordan? I denne studien får kirkegjengerne selv komme til orde.

Jeg har mye av min kirkelige erfaring fra Sør- og Nord-Hålogaland bispedømmer, hvor folkekirken har stor oppslutning. Foreldre bærer barna til dåpen, og ungdom går til kirkelig konfirmasjon. Vi erfarer også at familiene i økende grad slutter opp om disse anledningene. Det betyr at det i mange kirker en vanlig søndag både er tilhørere som vil betegne seg som faste kirkegjengere,

og tilhørere som er medlemmer og ønsker å tilhøre kirken, men som ikke deltar så ofte i gudstjenester.

Utfordringen til oss som skal forkynne er: Hva skal til for at mennesker skal oppleve forkynnelsen som relevant? Hvordan blir prekener livsnære og aktuelle på en slik måte at de som er i kirken opplever å bli berørt og møtt på sin tro og sitt liv? Hvordan kan gudstjenesten være et sted hvor mennesker ivaretar og utvikler sitt religiøse liv, uavhengig av hvor ofte de går i kirken? Jeg håper «Hellige ord i vanlige liv» kan gi noen svar på disse spørsmålene.

Jeg takker alle informantene for all tid og alt engasjement dere har lagt ned for å bidra til studien. Uten dere hadde denne studien ikke blitt gjennomført!

Jeg takker også rektor Stig Lægdene og førsteamanuensis Bernd Krupka ved KUN i Tromsø for faglig veiledning, og førsteamanuensis ved Universitetet i Nordland, min søster Ingrid Fylling, for metodeveiledning. Dere har vært uvurderlige!

Og sist, men ikke minst: Jeg takker Bispemøtet som gav meg Olavstipendet og med det gjorde dette arbeidet mulig!

METODE

Prosjektet «Hellige ord i vanlige liv» er en kvalitativ studie, hvor empirisk materiale fra kirkegjengere møter aktuell faglitteratur på det homiletiske⁽¹⁾ området. Målet med studien har vært å få kunnskap om hvordan kirkegjengere tenker om prekenen de hører, hva de legger merke til, hva som oppleves virkningsfullt og hvordan de vurderer de virkemidlene presten bruker i prekenen, som fortellinger, eksempler, aktualiseringer og bilder. Jeg har ikke ønsket å kalle studien en «resepsjonsstudie» («mottaks-studie»), fordi det etter mitt syn ville vektlegge hva tilhøreren oppfattet eller festet seg ved av det presten faktisk sa. I en slik studie ville det vært naturlig og fått prestens manuskript, og så gjort en sammenligning av hva tilhørerne la merke til og hva som faktisk ble sagt. For meg er det viktigere å få kunnskap om hva tilhørerne opplever som viktig og hva de synes fungerer.

UTVELGELSE AV INFORMANTER

Utvelgelsen av informanter er vurdert nøye i denne studien. I et kvalitativt metodisk design er ikke statistisk representativitet et mål.⁽²⁾ Utvalget må gjøres strategisk og sikre informanter som har kunnskap om feltet, og samtidig unngå at informanter ble «håndplukket.» For prosjektets formål var det viktig at

*Utvelgelse av informanter
Åpne tekster fra gudstjenester
Intervjuer
Faglitteratur
Analyse og presentasjon*

de som deltok faktisk var kirkegjengere og at det ble såpass bredde i gruppen av informanter at svarene og konklusjonene ble sammensatte, nyanserte og relevante, uten å overskride rammen av prosjektet.

Utvalget av informanter ble avgrenset til kirkegjengere i Nord-Norge, nærmere bestemt Bodø-området, Harstad-området og Tromsø-området. Det er innenfor denne religiøse og sosiale kulturen jeg selv arbeider og har arbeidet i mange år, og det er i møte med denne kulturen kirken i Hålogaland kommuniserer. Det faller utenfor denne studien å gå nærmere inn på beskrivelse eller definisjoner av ulikheter mellom kulturer i Norge, men det er ikke uvanlig å forutsette at både opplevelse, deltakelse og kommunikasjon om religiøse spørsmål kan arte seg ulikt i ulike deler av Norge.⁽³⁾ En annen faktor i vurderingen av disse tre geografiske områdene, var at dette er områder jeg selv har arbeidet i. Det var derfor grunn til å tro at kjennskap til meg, eller muligheten til enkelt å kunne innhente kunnskap om meg som prest, ville kunne gi nødvendig trygghet for å delta i et prosjekt som berører noe så privat som ens egen religiøsitet. Studien forutsatte at informantene skulle dele sine religiøse, personlige og sosiale erfaringer, og jeg mener at tillit til prosjektet og til meg som ansvarlig, kunne være avgjørende for å kunne delta. Spørsmålet om nærhet og avstand har vært viktig i utviklingen av

metodisk design for studien. Med å rekruttere informanter i områder hvor jeg selv er kjent, ville det være stor sannsynlighet for at jeg kjente eller kjente til en del av informantene. Informantene ville også skrive sine tekster på gudstjenester hvor kolleger tjenestegjorde. Slik fremdriften ble, ville de første informantene begynne sitt arbeid mens jeg selv hadde et par gudstjenester i det aktuelle området. Det åpnet for at noen av informantene skrev tekst fra en av disse gudstjenestene. Spørsmålet er: Vil fordelene ved denne nærheten være større enn eventuelle svakheter? Min vurdering er at det vil de. Å levere personlige tekster om en religiøs praksis som deltakelse i gudstjenester, kan oppleves sårbart. Fordelene med kjennskap til meg som prest og tillit til prosjektet, tror jeg langt ville overgå svakheter ved denne nærheten. Prosjektet skulle ikke innebære evaluering av prester. Informantene kunne fritt velge hvilken kirke de ville gå i, men ikke skrive hvor de hadde vært eller hvilken prest de hadde hørt på. Dette ble understreket i informasjonsskrivet til informantene. Det ble også redegjort for hvordan taushetsplikten ble ivaretatt, i forhold til de innleverte tekstene og navneliste på informantene.

For å nå de som ønsket å delta, var det viktig å få ut informasjon om prosjektet. Jeg hadde en artikkel om prosjektet i menighetsbladet for Rønvik og Kjerringøy, og ble intervjuet om prosjektet i Avisa Nordland, både på nett og papir. Denne lokalavisen når de fleste i Bodø-området. Jeg ønsket en omtale i kirkebladene i Harstad og Tromsø også, men ble for sen i forhold til deadline, og fikk ikke til oppslag i lokalavisene der. Jeg kompenserte dette med å få sendt ut plakater til alle prestekontorene i alle 3 områdene, og bad om at disse ble satt opp i kirkene. I Tromsøområdet fikk jeg slippe til på Facebook-sidene til Domkirken,

Tromsøysund og Grønnåsen menigheter. Jeg ble også invitert til prestemøte i Tromsø, hvor jeg bad om hjelp til å rekruttere noen flere informanter fra det området. Sammen med veileder satte jeg et øvre tak på antall informanter til 30. Jeg startet rekrutteringen av informanter etter at studien var blitt godkjent av personvernombudet hos samfunnsvitenskapelig datatjeneste, rundt siste uke i november. Ved utgangen av januar hadde jeg fått 30 informanter. En hadde trukket seg, og en annen var kommet til. Egentlig ble det 31 informanter, fordi et ektepar ønsket å delta og levere tekst sammen.

Informantene fordelte seg slik: 8 fra Tromsø-området, 19 fra Bodø-området og 4 fra Harstad-området, 11 menn og 20 kvinner. Mange informanter meldte seg selv til meg fordi de hadde hørt eller lest om prosjektet, eller fordi andre hadde anbefalt dem å stille opp. Noen kontaktet jeg etter tips fra andre som trodde at de ville ha noe å bidra med, eller for å styrke kjønns- og alderssammensetningen i utvalget. Jeg ønsket en bredde i alder, utdannelses- og yrkesbakgrunn og kjønn, og en variasjon m h t hyppighet på gudstjenestedeltakelse og religiøs bakgrunn. I den grad tekstene kan tolkes i forhold til disse momentene, synes det å ha slått til. De oppfølgende intervjuene styrker den antakelsen. Noen av informantene har valgt å trekke seg fra studien underveis, noe de selvfølgelig hadde rett til.

Den største overraskelsen har vært den positive holdningen prosjektet har blitt møtt med. Både kolleger og kirkegjengere har gitt uttrykk for at dette er et meget interessant prosjekt, og mange som har meldt seg som informanter har vært glade for å kunne bidra i et arbeid de selv mener er viktig for kirken. Noen har gitt uttrykk for at det har vært morsomt å få melde noe tilbake etter mange

år som kirkegjengere, og noen har takket for utfordringen til å reflektere rundt noe som er viktig for deres eget religiøse liv. Mange kolleger har også gitt uttrykk for glede over prosjektet, og at de ser fram til å samtale om resultatene.

DEL 1: ÅPNE TEKSTER FRA GUDSTJENESTER

Informantene ble bedt om å gå på 3 gudstjenester, og levere en gudstjenestebok fra hver av gudstjenestene. Øverst på hver gudstjenestebok, stod følgende:

Skriv med egne ord litt om gudstjenesten, med utgangspunkt i disse spørsmålene: Var det noe i prekenen du særlig merket deg, og hvorfor? Var det noe du syntes var virkningsfullt, og hvorfor? Hvordan vurderer du virkemidlene som ble brukt i prekenen (fortelling, språk, bilder etc)?

Å be informanter skrive egne tekster er en ganske vanlig fremgangsmåte i kvalitative studier, når man vil ha tak i informasjon uten å vite helt konkret hva man vil eller bør spørre om.⁽⁴⁾ Det var viktig at tekstene i minst mulig grad var styrt av meg, og at de mest mulig gav informantene rom for å skrive det de syntes var viktig. Alle tre spørsmålene stod derfor øverst på arket, og det ble understreket at de kunne skrive så lite eller mye de ville om hvert av spørsmålene. Mange av informantene har levert 3 tekster, men noen har levert 1 eller 2. jeg har til sammen fått inn 69 tekster. Tekstene er svært forskjellige: Noen har skrevet en oppsummering av sine vurderinger mens andre har skrevet fortellinger om gudstjenestene. Noen har bare forholdt seg til prekenen, mens andre har tatt med helheten i gudstjenesten i sin vurdering. Tekstene er svært

interessante, og gir unike bilder av hvordan kirkegjengere opplever og reflekterer rundt preken og sammenhengen i gudstjenesten.

DEL 2: INTERVJUER

Alle informantene ble spurt om de var villige til å delta i et oppfølgende intervju. Jeg laget en intervjuguide i samarbeid med veilederne, og hadde både utdypende spørsmål i forhold til interessante ting som var framkommet i tekstene, og spørsmål som det i et faglig arbeid med preken kan være interessant å få belyst. Jeg konsulterte blant annet intervjuguiden i «Listening til Listeners»⁽⁵⁾ som presenterer 6 case-studier om prekenen. Studiene er hentet fra et større arbeid hvor 260 informanter i 28 ulike menigheter ble intervjuet om sine forventninger til prekenen i gudstjenesten, sine erfaringer med prekenen, sitt forhold til presten og prekenens betydning i relasjon til hele gudstjenesten og menighetslivet forøvrig. Intervjuene i denne studien ble analysert i forhold til de klassiske retoriske kategoriene Ethos, Logos og Pathos, og dessuten i forhold til teologisk innhold og profil.

Intervjuguiden hadde spørsmål om hvor ofte informantene går i kirken, hvorfor de går i kirken og hva som bestemmer hvilken kirke de går i. De ble bedt om å beskrive faktorer ved en typisk god preken og faktorer ved en typisk likegyldig preken. De ble spurt om hva de ønsker skal skje med dem selv i prekenen, hva som skjer hvis de er uenige med presten og om det er viktig å følge med på om andre i kirken ser ut til å forstå prekenen. De ble også spurt om hva de tenker hvis presten problematiserer tro og tvil eller setter ord på kontroversielle tema. De ble spurt om de setter pris på å få ny kunnskap og hvilken rolle lesetekstene bør

ha i prekenen. Det var også spørsmål om relasjonen til presten, om forventninger, om i hvilken grad presten oppleves forberedt har betydning for utbyttet og om presten som autoritet på kristendom. Det ble dessuten stilt ett spørsmål om sammenhengen mellom prekenen og gudstjenesten for øvrig, salmer og liturgi.

Jeg valgte ut 8 informanter til oppfølgende intervju, 4 kvinner og 4 menn, med ulik alder og yrkesbakgrunn, og fra alle tre geografiske områder. Det viste seg at de også var forskjellige m h t religiøs bakgrunn og hvor ofte de går i kirken. Intervjuene ble tatt opp med en opptaker samtidig som jeg skrev notater. Opptakeren sviktet i ett av intervjuene, men notatene var utfyllende, og jeg sendte teksten tilbake til informanten for eventuelle tilføyelser og godkjenning, for å kunne bruke sitater fra dette intervjuet i rapporten.

DEL 3: FAGLITTERATUR

Det finnes mye faglitteratur på feltet, og utvikles stadig ny. Jeg har særlig vært interessert i faglitteratur som ser på prekenen som et dialogisk mer enn monologisk prosjekt. Bo Larsson skriver i sin bok «Recept eller replik? - om predikans teologi och praktik» at prekenen på sitt beste er en replikk inn i menneskets egen samtale om liv, Gud og tro.⁽⁶⁾ Denne boken har både inspirert min tenkning omkring prekenen, og vært en fagbok å drøfte empirien i forhold til. Larssons perspektiv er fulgt opp og videreutviklet i senere svensk prekenlitteratur, som «Allvarligt talad»⁽⁷⁾ og «Predikan växer fram.»⁽⁸⁾ Disse har gitt nyttige bidrag til tenkningen om prekenen som en av flere stemmer i en pågående samtale om liv og tro.

I 2014 forsvarte den danske teologen Marianne Gaarden sin doktorgrad i homiletikk, med avhandlingen: «Den emergente prædiken», som består av 5 artikler og kappe,⁽⁹⁾ på bakgrunn av en studie hvor både kirkegjengere og prester ble intervjuet om deres opplevelse av prekener.⁽¹⁰⁾ Dette doktorgradsarbeidet drøfter nettopp de problemstillinger jeg har vært opptatt av i min studie: Hva er det med prekenen som gir mening til menneskers liv? Hvis det er en dialogisk prosess, hvordan fungerer den? Hva fremmer denne prosessen og hva hindrer den? Artiklene og drøftingen i Gaardens doktoravhandling er et viktig teoretisk materiale å drøfte mitt materiale i forhold til.

I tillegg til ovennevnte faglitteratur, har jeg hentet verdifulle bidrag i Halvor Nordhaugs «Så mitt hus kan bli fullt»,⁽¹¹⁾ i Martin Modéus: «Männsklig gudstjänst»⁽¹²⁾ og i Geir Hellemos artikkel «Liturgisk teologi for Den norske kirke» i «Gudstjeneste på ny.»⁽¹³⁾ Jeg drøfter noe av mitt materiale i forhold til også disse.

ANALYSE OG PRESENTASJON

De innleverte tekstene og utskriftene fra intervjuene, ble kodet og samlet i nye dokumenter etter tema, før jeg begynte analysearbeidet. Det innsamlede materialet spenner bredt, og jeg måtte gjøre en utvelgelse av hvilke tema jeg ville analysere nærmere i denne studien. Kanskje noen av informantene blir skuffet over at problemstillinger de synes er viktig ikke blir drøftet i dette arbeidet. I så fall beklager jeg det.

Etter grundig overveielse har jeg valgt å gjengi utsagn og tekstklipp i normert bokmål. Jeg er svært opptatt av å skjerme informantenes identitet, og frykter at ved å gjengi forskjellige dialekter og språkformer i ikke alt for store miljøer, kan informanter bli kjent igjen. Dette valget kan diskuteres, og det kan anføres at informantene bør få komme til orde på egen dialekt/språkform. Men det er viktigere for meg å skjerme informantene slik at utsagn som berører personlig tro og erfaringer kan refereres uten at de opplever tilliten misbrukt.

Et viktig spørsmål når det gjelder påliteligheten til studien, er om min egen posisjon i forhold til temaet som studeres, påvirker resultatene på en måte som svekker studiens pålitelighet.⁽¹⁴⁾ Jeg er selv prest, og holder prekener nesten hver søndag. Det betyr at jeg har meninger om prekener. Jeg tror at gudstjenesten er en viktig religiøs hendelse, og at den også for postmoderne mennesker kan være et egnet sted for refleksjon rundt egen tro og eget liv. Kanskje er jeg selv så engasjert av temaet at studien ikke kan bli helt objektiv. Ofte ser man det man

ønsker og forventer å se. Men jeg tror det er en større fordel at jeg selv er i feltet, og at kirkegjengere og prester ikke opplever studien som et kritisk blikk utenfra men et konstruktivt blikk innenfra, med mål om å bedre kvaliteten på prekenarbeidet.

Et annet kritisk spørsmål er om det at studien i det hele tatt ble satt i gang, har påvirket både prestenes arbeid med prekenene og informantenes måte å lytte på. Det er mulig. Prestene i områdene har fått informasjon om at studien pågår. Kanskje har noen lagt litt ekstra i arbeidet med prekenene i denne perioden? I så fall ser jeg det som en gevinst for menighetene. Og siden studien ikke er en evaluering av prester, kan jeg ikke se at det stiller spørsmålsteget ved studiens gyldighet. Jeg vet at deltakelse i studien har påvirket noen av informantenes måte å lytte på, fordi de har fortalt eller skrevet om det. Jeg håper det også oppleves som en gevinst. Denne studien har vært avhengig av nettopp dette: At noen har tatt jobben med å følge nøye med på prekener og gi sine vurderinger videre.

Kirkegjengernes

FORVENTNINGER

«Vi er kommet til denne gudstjenesten med vårt liv og våre erfaringer, vår tro og våre spørsmål.» Slik har jeg selv innledet en gudstjeneste, og lignende formuleringer har jeg hørt andre prester bruke. Hvorfor bruker vi slike formuleringer? Hva ønsker vi å signalisere med dem?

Forventning om styrke til hverdagslivet
Forventning om å bli berørt
Forventning om å få styrket troen
Forventning om sosialt fellesskap
Forventning om kulturell opplevelse
Forventning om å bli forandret
Forventning om å møte Gud
Negative forventninger
Gudstjenestens relevans

faktisk skjer, vurderes i forhold til. Jeg tenker også at hvis gudstjenesten fortsatt skal kunne være relevant for post-moderne menneskers refleksjon rundt eget liv og egen tro, er det viktig å få kunnskap om hva de selv tenker at gudstjenesten kan gjøre for dem.

Jeg tror vi vil si at vi er klar over at de som er i kirken akkurat denne dagen, er ulike mennesker. De har ulike historie og bakgrunn, ulike familieforhold og hverdagsliv og ulike tanker og refleksjoner om Gud og om sin egen tro. Vi vet om ulikheten, og vi ønsker at gudstjenesten skal romme denne ulikheten. Samtidig vet vi lite om hva akkurat de som er tilstede forventer eller håper å få ut av gudstjenesten. Hva ønsker de å oppleve og hva ønsker de skal skje med dem?

Informantene ble ikke spesifikt bedt om å reflektere rundt sine forventninger i gudstjenestedagbøkene. Noen av dem har likevel berørt temaet, og i intervjuene stilte jeg spørsmål om forventninger. Jeg synes det er viktig å få kunnskap om forventninger i en studie av opplevelser og erfaringer. Forventningene sier noe om hva man ønsker skal skje, og hva erfaringene av hva som

Informantene har ulike religiøs bakgrunn og ulike hyppighet på gudstjenestebesøk. For noen er kirkegang en god vane, og de kaller seg faste kirkegjengere. Andre går i kirken fordi de har lyst eller føler at de bør fordi de er kristne, men går sjeldnere. Men uavhengig av regulariteten, gir informantene uttrykk for at de forventer og ønsker noe fra gudstjenesten. Noen uttrykker forventninger til hele gudstjenesten, mens andre uttrykker forventninger spesifikt til prekenen.

Forventningene spenner over et vidt spekter, og hver informant gir uttrykk for flere forventninger. Jeg har valgt å gruppere de forventningene de gir uttrykk for, i 8 kategorier. Kategoriene er valgt ut fra den måten informantene selv beskriver sine forventninger, og for å beskrive bredden i forventningene.

FORVENTNING OM STYRKE TIL HVERDAGSLIVET

Noen av informantene uttrykker eksplisitt at de har forventninger til at gudstjenesten søndag skal gi dem noe som kan oppleves som styrke til hverdagene. De ser på livet sitt som ganske hverdagslig og alminnelig gjennom uken, men kommer til kirken på søndag med forventning om at de skal løftes opp eller styrkes til det vanlige livet sitt.

En av informantene forklarer det slik: *«Altså, jeg har nok tenkt: Jeg lever helt alminnelig hverdagslig. Og jeg tenker på hverdagen mine og gudstjenesten, som at jeg, ja, hvis du ser for deg at jeg vandrer langs en linje hele uka. Så kommer jeg litt sånn bort fra det kirkelige og kristelige og Gud og Jesus. Jeg er ikke sånn som har andakter hver dag selv om jeg har en andaktsbok på nattbordet. Og så kommer jeg liksom tilbake til linja det med gudstjenesten. Jeg vandrer sånn her bortover uka. Og så kommer jeg litt sånn nedover bakke og så løftes jeg opp i den gudstjenesten.»* (Informant nr.1, intervju)

Denne informanten beskriver vekslingen mellom søndag og hverdag, hvordan den religiøse forankringen ivaretas gjennom gudstjenesten, og gir styrke til uken og hverdagene. Forventningen er at gudstjenesten søndag skal løfte opp, og få betydning for hverdagslivet. Gudsrelasjonen ivaretas ikke så konkret i hverdagslivet, men er likevel viktig for å holde livet oppe.

En annen informant beskriver den samme vekslingen på en litt annen måte: *«Jeg føler på en måte jeg får en klarhet i livet når jeg går der (i kirken). Jeg føler på en måte at det som skjer der, angår meg.... Så får jeg noe igjen for det, jeg får noe å tenke på gjennom uken. Sånn at jeg går av rent sånn egoistiske grunner*

for å få en ordentlig vinkling på livet....For jeg tenker at du må ha mange sånne påfyllinger, omtrent som du lader batteriet på Ipaden eller hva det er. At du må ha det.» (Informant nr. 2, intervju)

Denne informanten beskriver sin forventning til søndagens gudstjeneste som å få noe å tenke på videre utover uken og bli stimulert intellektuelt i forhold til eget liv, egen tro og egne problemstillinger. Men det handler også om å bruke søndagens gudstjeneste til å lade batteriene for hverdagene og uken som kommer.

Disse informantenes forventninger handler om søndagens gudstjeneste som et viktig rituale, et rituale som i en veksling med hverdagens utfordringer, skaper en helhet i livet. Disse informantene kaller seg selv faste kirkegjengere, og pleier å gå i kirken når de er hjemme. Men selv om de som regel går i kirken, er de ikke likegyldig til hvordan gudstjenesten gjennomføres. De har også forventninger om at den skal gi dem noe.

FORVENTNING OM Å BLI BERØRT

Flere av informantene gir uttrykk for at de ønsker at gudstjenesten skal berøre dem som mennesker, på et følelsesmessig plan. De ønsker å kjenne at det som skjer i gudstjenesten angår dem, eller at det rommer livet deres.

En informant sier: *«Jeg vil bli berørt. Jeg vil kjenne at det angår meg.»* (Informant nr. 3, intervju)

Informanten gir uttrykk for forventninger om å bli møtt som person, ikke bare som del av et større fellesskap, eller en gruppe, men som enkeltmenneske.

En annen informant beskriver nærmere i hvilke situasjoner og i forhold til hvilke følelser det er viktig å bli møtt på, og er spesifikt opptatt av prekenen: «Noen ganger så er det viktig for meg at prekenen gir meg ei trøst, for at jeg har det tungt og da er det viktig for meg å komme innenfor Gud og finne trøst. Og noen ganger skjer det» (Informant nr.4, intervju)

Denne informanten har forventninger om at prekenen skal gi en opplevelse av trøst, når livet er tungt og vanskelig. Det denne informanten sier, ligner på et som ble nevnt tidligere, i forholdet mellom søndag og hverdag, hvor det var fint å oppleve å bli løftet.

En tredje informant berører også forventningen om trøst. Informanten skriver om sin egen livssituasjon og på hvilke områder man kan oppleve sårbarhet, og skriver: «Denne sårbarheten trenger trøst og blir av og til møtt av ett eller annet i prekenen - noe som jo aldri presten får vite» (Informant nr. 1, tekst)

Informanten forklarer videre «En god preken ønsker jeg skal berøre meg på en eller annen måte, mer enn intellektuelt. At det skal være et møte med teksten eller en hendelse, eller noe som jeg tar med meg ... Det må være kunsten for den som skal være prest, det å kunne berøre folk, for dere vet jo ikke hva dere berører ... Kanskje er det det sårbare som berøres, der vi kjenner oss små og har spørsmål, eller dette var et løft, dette hadde jeg ikke tenkt på ...» (Informant nr.1, intervju)

Disse informantenes erfaring er at de har opplevd å få trøst gjennom det som er sagt og opplevd i gudstjenesten, og at når de kjenner på vanskelige følelser, så har de et ønske og en forventning om nettopp å bli trøstet. Det er en personlig følelsesmessig

opplevelse kirkegjengeren kan ha, som ikke presten vet om. Den siste informanten reflekterer også litt videre på nettopp det, på hvilke områder man kan trenge å bli berørt og hvordan presten kan tilrettelegge for at berøringen kan skje uten å vite hvor kirkegjengeren befinner seg.

FORVENTNING OM Å FÅ STYRKET TROEN

Noen av informantene gir spesifikt uttrykk for at de har en forventning om at troen deres skal bli styrket når de går til gudstjeneste. En av informantene uttrykker seg slik: «Hele menigheten består av enkeltpersoner som... skal ha noe igjen for å høre på dette, bli styrket i sitt eget trosliv, ja, også i det vanlige livet som det skal nå kunne ut i, alt det her» (Informant nr.2, intervju)

Denne informanten har forventning om at ikke bare en selv men alle som er i kirken, skal få styrket sitt trosliv, og at det er det som er gudstjenestens hovedbegrunnelse. Informanten peker også på sammenhengen mellom troslivet og det vanlige livet, og på hvordan det å få styrket troslivet i gudstjenesten får konsekvenser for det vanlige, hverdagslige livet.

To andre informanter setter ord på opplevelsen av å leve i spenningsfeltet mellom tro og tvil, og hvordan de har forventninger til at gudstjenesten og prekenen skal styrke troen slik at tvilen ikke tar for stor plass: «...vel, jeg ønsker vel at jeg på en måte at skal fornye troen. Jeg synes jeg har så mye tvil at jeg tenker det å få tro på, ja, det her er noe, det er noe sannhet i, håper jeg hver gang» (Informant nr.5, intervju)

«Det er viktig at det er bibelordet som blir utlagt. Dette for at kristenlivet skal få næring. Det er så pass merkelig det vi tror, at det er viktig med bekreftelse også fra prekestolen.» (Informant nr.6, tekst)

Begge disse informantene deler sin opplevelse av at kristentroen ikke er en konstant størrelse, men at den også inneholder tvil. De gir et bilde av tro og tvil som lever sammen, kanskje som to motsetninger som trekker hver sin vei. De ønsker at gudstjenesten skal styrke troen eller gi troen nye bilder og ord å møte tvilen med.

Flere informanter er opptatt av tvil og betydningen av at tvilen også er et legitimt tema. Det kommer vi tilbake til når det gjelder presten og forventning om ærlighet i prekenen.

FORVENTNING OM SOSIALT FELLESKAP

Flere informanter er opptatt av det sosiale fellesskapet i kirken, og hvordan det kan bety noe positivt. En beskriver det slik: *«Og så er det veldig sosialt... og det tror jeg er Guds vilje, det også, at det er en gave at vi har det sosiale fellesskapet... Og det sosiale kan jo være på mange, du kan jo bli kjent med nye, og det bør vi jo, det prøver vi jo da, men det er godt å treffe gamle venner.» (Informant nr.3, intervju)*

Denne informanten har venner i den faste menigheten, og gir uttrykk for at det er godt å komme sammen på søndagen og dele det sosiale. Det sosiale fellesskapet betyr så mye at samtidig som de faste kirkegjengerne prøver å inkludere nye, bli kjent med dem og la dem få sin plass, prioriterer de også å snakke med sine venner. Informanten

forteller også om hvordan det sosiale i kirken særlig betydde mye i en fase i livet som var vanskelig: *«...da betydde det fryktelig mye å komme i kirka. Da hendte det at jeg gikk før det var helt ferdig, for jeg giddet ikke å snakke med folk. Men det betydde likevel, det fikk meg ut, det fikk meg ut blant folk. Og jeg har noen minner derifra som er så gode» (Informant nr.3, intervju)*

En annen er opptatt av hvilke muligheter det er til å møtes til kirkekaffe og ta en prat før man går hjem: *«...også den samtalen etterpå, selv om det ikke alltid har med prekenen å gjøre, så er det veldig godt å ha det der Ellers kunne du jo like godt satt hjemme og hørt på radioen. De har jo gode prekener der. Men da blir man jo enda mer isolert med sin egen tro og problemer.» (Informant nr.2, intervju)*

Denne informanten har deltatt på gudstjenester hvor det er arenaer for kaffe og prat etter gudstjenesten, og denne delen av gudstjenestens totalopplevelse er så viktig at det blir en del av forventningene. Informanten utdyper hvordan dette påvirker forventningene: *«Siden jeg har jobbet i NN (navn på arbeidssted) ... så kjenner jeg veldig mye folk. Og jeg liker å prate med folk, ofte så prater jeg jo, det er jo ikke alltid vi diskuterer prekenen, Det blir ... den tilhørigheten, for du vet at de er der, da kan jeg gå der kanskje og treffe dem.» (Informant nr.2, intervju)*

En annen informant begrunner valget av å gå til sin lokalkirke med nettopp det å møte venner: *«...for meg er det viktig å komme jevnlig. Jeg har venner som går der, som jeg treffer i kirka, og hvis jeg ikke har vært der, så sier de når vi møtes at 'Jeg så deg ikke i kirka søndag'. Vi er ikke så mange faste, så jeg tenker det er viktig at vi er der, vi som hører til der. At det er et miljø.» (Informant nr.7, intervju)*

Denne informanten har ikke bare forventninger til det hva det sosiale fellesskapet skal gi til informantene selv. Informanten velger aktivt å slutte opp om gudstjenesten jevnlig for å bidra inn i det sosiale, også for de andre og for å være med å skape et miljø.

En informant beskriver hvordan det oppleves når forventningene til gudstjenesten og det sosiale ikke blir oppfylt: *«Vi har forlatt gudstjenester og kirkekafe og dratt hjem og vært utrolig lei oss for at ingen så oss. Så en kombinasjon av at gudstjenesten ikke var et godt sted å være, fordi at vi ble tungsindig, vi ble rett og slett tungsindig, ikke nødvendigvis av liturgien. Men når du samler alt av liturgi og tråkige salmer og en preken som overhodet ikke nådde frem og en kirkekafe der de som kjente hverandre på forhånd alltid satt sammen, og det ikke var noe rom for oss, så gikk vi hjem og var deprimert, og tenkte at vi må finne oss et annet kirkesamfunn.»* (Informant nr.4, intervju)

Når forventninger man legitimt synes man kan ha til gudstjenesten og det sosiale fellesskapet, ikke blir oppfylt, kan det gjøre mennesker lei seg, og i verste fall føre til at de ikke ønsker å gå i kirken lenger. For denne informanten ble det en opphopning av negative opplevelser som fikk en slik konsekvens. Informanten viser hvor negativt man kan oppleve dårlig gjennomførte gudstjenester og ekskluderende menigheter. Hvis man ikke opplever seg møtt i det som skjer, og ikke inkludert sosialt, kan det ødelegge for framtidig kirkegang.

For disse informantene er det å møte andre, snakke med andre, oppleve sosialt fellesskap, en viktig del av gudstjenesteopplevelsen. I mange menigheter tar man også disse behovene på alvor, og prioriterer slike små sosiale anledninger som en kaffekopp etter gudstjenesten.

FORENTNING OM KULTURELL OPPELVELSE

Mange av informantene snakker om gudstjenesten som en helhetsopplevelse, hvor alt henger sammen og gjensidig styrker hverandre. Noen ordlegger seg slik om forventninger til denne bredden at jeg velger å kalle det en kulturell opplevelse.

En informant sier om prekenen: *«Jeg forventer at de skal være god, jeg forventer at de skal belære meg litt, at de skal gi meg en opplevelse i dette Og det må jo være litt artig å gå i kirka. Jeg må jo glede meg litt til å gå. Så ja, jeg har forventninger til at de skal fortolke ting, at de skal gi meg en opplevelse og ikke bare meg, men de skal gi menigheten en opplevelse rundt dette.»* (Informant nr.8, intervju)

Denne informanten er opptatt av at man skal kunne glede seg til gudstjenesten, at den skal gi så positive opplevelser at man kan glede seg til å gå dit.

En annen informant snakker om hvilken betydning kirkerommet, presten, salmer og musikk har som en helhet. Informanten sammenligner en tidligere opplevelse av et kirkerom med den kirken informanten i dag går i: *«Det var et stusslig kirkerom. Og hvis da presten var dårlig i tillegg, da var det ingenting, - et gammelt orgel og dessuten var det en dårlig organist. Skjønner du, det må være noe som løfter. Her er det ikke så viktig med presten for det er noe annet som løfter også. Flott musikk ... Det er utrolig viktig med salmelista. Utrolig viktig. At det passer med salmer og melodier ... Salmene er veldig viktig. Både innhold og stil i salmene. At det er litt forskjellig stil.»* (Informant nr.1, intervju)

Den samme informanten understreker hvor viktig det er å bli møtt på disse ulike forventningene, også kulturelt, at hvis de ikke møtes, så antyder informanten at det ikke er sikkert det hadde blitt så mye kirkegang: *«Og jeg har nok tenkt at hadde ikke det der med gudstjeneste og forholdet til kirka gitt meg så mye både sosialt og kulturelt og emosjonelt og også kirkelig, så vet jeg ikke om jeg...»* (Informant nr.1, intervju)

En annen informant er opptatt av hvordan salmer kan gi svært ulike følelsesmessige opplevelser: *«Jeg kan jo være på gudstjeneste der alle salmene er fremmed. Eller om det er litt sånn tunge salmer, eller sånne lette. Hvis du får noen som er litt lett, så du kan være med, at det også er litt sånn, hva skal jeg si, litt sånn lousangs-salmer, sånn at du kjenner på den gleden som ligger i mange salmer.»* (Informant nr.5, intervju)

Salmene er en viktig del av gudstjenestens tematiske innhold, men har også stor betydning som kirkens kulturelle arv. Flere av informantene er opptatt av hvordan de nye salmene, med nye musikalske og språklige uttrykk, fungerer.

En av informantene gir uttrykk for at salmene ikke er det viktigste, men har et litt mer positivt forhold til de nye salmene: *«Jeg er litt lei av alle de her salmene. Jeg synger jo med. Det ble litt bedre da vi fikk den nye salmeboka, den gav litt nye muligheter, hvis de bare ble tatt i bruk. Det er ikke så viktig for meg med alle de salmene eller orgelmusikken.»* (Informant nr.7, intervju)

Denne informanten har ikke et veldig positivt forhold til salmene, men synes det er litt bedre med den nye salmeboka. Det kan handle om hvilket språk salmer har og hvilke menneskelige erfaringer de reflekterer.

En annen informant er tydelig på hva det er med noen av salmene som gjør dem uinteressante: *«...og en del salmer har jo et språk som er uforståelig! Altså, hva er det de vil si?»* (Informant nr.5, intervju)

Informantene beskriver hvordan salmer påvirker helhetsopplevelsen. Gode salmer, flott musikk, flott kirkerom kan gi en god, kulturell opplevelse, som også kan oppleves som en god religiøs opplevelse. Mange ukjente salmer eller salmer som har vanskelig tekstinnhold eller tung melodi, trekker gudstjenesteopplevelsen ned, og hindrer at man opplever dette løftet. Kanskje kan en åpnere kommunikasjon lokalt om salmene som brukes gi menigheten mulighet til å prege salmevalget?

FORVENTNING OM Å BLI FORANDRET

Noen informanter gir spesifikt uttrykk for at de har forventninger om at gudstjenesten og prekenen skal utfordre dem på en slik måte at det fører til forandring i livet. Forandringen kan gå på tenkemåte, holdninger eller handling.

En informant forklarer det slik: *«Men jeg vil jo og at det skal føre til handling... jeg vil jo det, at det skal berøre meg såpass at det endrer meg. Og det går an å få nye tanker, det går an å forandre mening om ting, og at det skjer også ut fra en preken og Guds ord, det går an.»* (Informant nr.3, intervju)

Informanten har erfart at det går an å bli forandret, at det går an å få nye tanker og nye meninger gjennom gudstjenesten. Disse erfaringene skaper også forventninger om at det skal kunne skje igjen.

En annen informant er opptatt av at man selv kan bli litt sløv og noen ganger trenger å bli utfordret: *«Mens andre ganger så handler det om at jeg tenker at, jeg trenger jeg å bli utfordret. Jeg er kristen og jeg går og halvsover, nå trenger jeg å bli utfordret. Det skjer så mye her i verden, Nepal, for eksempel, eller IS og alle de her tingene, at det hadde vært fint om det kanskje var ei dagsaktuell preken som vekte meg opp, sendte meg ut, utrustet for å ta i et tak og ikke bare gå og subbe og være sløv.»* (Informant nr.4, intervju)

En annen informant har nesten samme perspektivet: *«Jeg setter pris på å få ny kunnskap - oppleve at jeg lærer noe. Det appellerer til nysgjerrigheten i meg, men enda viktigere er det nok å bli utfordret. Både det å bli utfordret til etterfølgelse og handling. Men også det å bli utfordret på mine tilvante tankemønstre ...»* (Informant nr.7, intervju)

Disse kirkegjengerne gir uttrykk for forventning om at prekenen skal kunne forandre deres holdninger og handlinger. De har erfart at gudstjenesten er noe dynamisk, som angår dem som mennesker og som angår deres eget liv. Disse erfaringene preger forventningene. Og forventningene er ganske offensive. Kirkegjengerne ønsker ikke bare at gudstjenesten skal gi dem en fin stund, en god opplevelse eller en annerledes time. De ønsker at prekenen skal møte dem på en slik måte at de ser på sitt liv og sine valg med nye øyne og blir inspirert til å tenke eller handle annerledes.

FORVENTNING OM Å MØTE GUD

Noen informanter gir uttrykk for at de har forventninger om å møte Gud i gudstjenesten. To informanter uttrykker seg slik: *«Jeg tror jeg får noe fra Gud, som er viktig for meg i livet.»* (Informant nr.3 intervju)
«Og så er jeg hver søndag spent på om Gud har noe på lager for meg. -Du tenker at du får noe fra Gud i gudstjenesten? -Jeg tror at Han bruker kirka som arena for å gi meg noe.» (Informant nr.4, intervju)

Informantene gir uttrykk for et personlig forhold til Gud, hvor det er naturlig å forvente at Gud gir seg til kjenne for dem i gudstjenesten, gjennom liturgien, salmene eller prekenen. De ønsker å høre hva Gud vil gi dem, og det er en begrunnelse for å gå til gudstjeneste.

En annen snakker om samme forventning, men snakker om det hellige i stedet for direkte om Gud: *«...det er viktig at liturgien holdes og her kommer de liturgiske ordene inn som holder på det hellige, det skal være noe mer enn det hverdagslige. Vi er en del av noe som er større og mektigere enn oss selv.»* (Informant nr.9, tekst)

Denne informanten gir uttrykk for at deltakelsen i gudstjenesten og kirken handler om å være del av noe større enn oss selv, noe hellig som ikke står i motsetning til det alminnelige, men som er noe mer.

Forventningene om at gudstjenesten kan være et sted for møte mellom Gud og mennesker, ligger kanskje ikke bare hos kirkegjengerne men også hos mange av oss prester? Gjennom Ordet og sakramentene

tror vi at Gud gir seg til kjenne og møter oss mennesker, og denne forventningen rommes i ordene vi leser. At denne forventningen også uttrykkes eksplisitt av dem som kommer til kirken, tydeliggjør at Guds nærværet er en viktig del av gudstjenesten.

NEGATIVE FORVENTNINGER

Noen av informantene snakker om at de har hatt negative erfaringer med enkelte prester, og hvordan det har påvirket forventningene deres. En informant sier: *«Men så er det veldig artig når du blir overrasket, at du har kanskje ikke de store forventningene, og så holder presten en sånn engasjerende preken, og det skjer, at du kanskje ikke har de store forventningene, men så blir det veldig bra likevel.»* (Informant nr.3, intervju)

Denne informanten har valgt å gå til kirken, selv med lave forventninger. Kjennskap til presten fra før har gjort at forventningene ikke har vært store. Men i stedet for å lete etter bekræftelser på at denne presten ikke holder gode prekener, har kirkegjengeren latt seg overraske og engasjere.

En annen forteller om tilsvarende opplevelser: *«Jeg har opplevd at jeg har gått i kirken rett og slett for at jeg vil gå i kirken i dag. Men egentlig så har jeg ikke lyst å gå, for jeg regner ikke med at det kommer en preken. Og så kommer virkelig en knallpreken fra den personen. Da tenker jeg med meg selv: Hvorfor i all verden skal jeg sitte og ha den typen forventninger?»* (Informant nr.2, intervju)

Denne informanten har også reflektert rundt dette med hvordan erfaringer gjør noe med forventningene, og gått litt i rette med seg selv for å ha negative forventninger.

En annen informant peker på at det kan være andre ting i gudstjenesten som kan oppveie hvis opplevelsen av prekenen ikke er god: *«-Kan en dårlig preken ødelegge hele gudstjenesten?»*

-Jo det kan det, hvis det er sånn irritasjons... hvis det er sånn som jeg nevnte sånn pessimistisk og negativt og trist og det er litt sånn, så kan det det. Det kommer litt an på hva som skjer ellers, hvilken tekst det er, hvilken sang det er, hvor mange som er med på gudstjenesten, valg av sanger, og hvem som er rundt... Det er klart at hvis jeg har negative forventninger, så skal det litt til for å snu det. Hvis jeg har opplevd at den presten da har, har hatt et par negative erfaringer med han ... så skal jeg på en ny gudstjeneste, så har jeg det i bakhodet, så er det vanskelig å... Men der har jeg blitt overrasket og, det må jo sies.» (informant nr.5, intervju)

Denne informanten har også latt seg overraske, og hatt gode opplevelser på tross av lave forventninger. Helheten i gudstjenesten kan veie opp for en ikke så god prekenopplevelse, noe flere informanter er inne på. Samtidig gir informanten også uttrykk for at det kan være vanskelig å snu negative forventninger til noe positivt.

En annen informant snakker om hvordan han selv ble preget av sine lave forventninger til en bestemt prest: *«Det var litt mer problematisk før, da jeg møtte presten med lave forventninger. Det var litt problematisk for meg selv, jeg syntes det var leit, og var redd for at jeg kunne gå glipp av ting.»* (Informant nr.7, intervju)

Denne informanten er fast kirkegjenger, og sier at lave forventninger rett og slett kunne gjøre at utbyttet av gudstjenesten og prekenen ble dårligere. De lave forventningene

hadde imidlertid ikke fått informanten til å slutte å gå til gudstjeneste eller gå i en annen kirke.

Som de foregående avsnittene viser, har kirkegjengere mange positive forventninger til hva gudstjenesten og prekenen skal gi dem. Forventningene er grunnnet dels i erfaringer av at disse positive tingene har skjedd, og dels i håp og ønsker om at det skal skje. Men de har også erfaringer av at forventningene ikke har blitt innfridd og at de har blitt skuffet. De har opplevd gudstjenester hvor de ikke har blitt møtt på sine behov. Dette har gjort noe med deres forventninger til den aktuelle kirken eller presten, og de løser dette på ulike måter. Noen vurderer ikke å la være å gå i kirken selv om forventningene er lave, mens andre noen ganger velger å bli hjemme eller gå i en annen kirke fordi de tror de får mer ut av det.

En informant sier: *«I og med at jeg er i NN kirke, er det jo liksom der jeg føler at det er min kirke. Men samtidig så går jeg noen ganger i andre kirker, så er det... det er rett og slett for å høre noen litt spirituelle gudstjenester som kan gi meg litt, ikke nødvendigvis sjokkere, men som kan røske meg litt opp av den her vanen og det her.»* (Informant nr.2, intervju)

Mens en annen sier: *«Det er ikke først og fremst på grunn av spesielle forventninger at jeg går dit, men fordi jeg hører til der.»* (Informant nr.7, intervju)

Kirkegjengerne balanserer mellom de positive forventningene de har og de erfaringene de har av å bli skuffet. De har ønsker om å bli berørt i gudstjenesten, men er også opptatt av at de hører til, og at det er viktig å gå i kirken enten ofte eller av og til.

Det er en stor styrke for folkekirken at mennesker kjenner tilhørighet og velger å være trofaste kirkegjengere. Det betyr at det finnes et fellesskap i kirken som bærer gudstjenestens liturgi og felleshandlinger og hvor nye kan finne sin plass. Men det er naivt for kirken å basere gudstjenestearbeidet på at mennesker vil komme uavhengig av positive eller negative erfaringer. Det empiriske materialet viser at det er viktig for mennesker å bli møtt på sine personlige behov i gudstjenesten. En gudstjeneste som ikke har rom for det, eller legger til rette for det, vil ha vanskeligheter med å beholde sin betydning eller bli viktig for nye kirkegjengere. Mange er på gudstjeneste sjelden, i forbindelse med dåp eller konfirmasjon eller andre anledninger. Hvis de - som fra før ikke opplever å høre til i miljøet - ikke kjenner at det som skjer angår deres liv og eksistens, at gudstjenesten ikke berører dem eller oppleves livsfjern, er det liten grunn til å tro at de vil ønske å komme oftere.

GUDSTJENESTENS RELEVANS

Det empiriske materialet viser at kirkegjengerne forventer og ønsker seg gudstjenester som evner å berøre og møte livet deres og romme deres erfaringer. Nettopp dette perspektivet trekker Geir Hellemo fram som viktig i forbindelse med gudstjenestereformen. Han spør i artikkelen «Liturgisk teologi for Den norske kirke» om gudstjenesten i det hele tatt har relevans for mennesker i dag.⁽¹⁵⁾ Når det i forbindelse med gudstjenestereformen var så mye snakk om at gudstjenesten skulle være livsnær, så var det fordi vi vil at den skal være viktig for oss. Vi vil at den skal ha mening for livet. Hellemo tolker det slik at ønsket om å fornye gudstjenesten for å

styrke den som livsnær og relevant kommer av erfaringen av at gudstjenesten ikke ble opplevd som verken livsnær eller relevant. Noe handler om språk i liturgiske ledd, i bønner og tilsigelser, og noe handler om hvilke livs- og trostema som berøres i gudstjenesten. Han viser til at mennesker som går til gudstjeneste, har ulike forventninger: Noen vil si at gudstjenesten er viktig, noen går kanskje for å treffe mennesker de liker eller kanskje fordi det er blitt en vane. Men det betyr ikke at gudstjenesten oppleves relevant. Hellemo mener at mange som fortsatt er aktive kirkegjengere, er beklemt over hvor lite kirken har å bidra med for å kunne mestre de utfordringene som de står midt oppi, hver eneste dag. «I stedet for å framheve hvordan religionen kan gjøre dette livet rikere, sannere og mer troverdig, formidler vår kristendomstype først og fremst frelse bort fra syndens og forgjengelighetens verden.»⁽¹⁶⁾ Hellemo mener at den største trusselen i dagens religionsutøvelse er knyttet til erfaringen av at hverdagen ikke vedkommer religionen. Hvis religionen og den religiøse arenaen som gudstjenesten er skal kunne berøre livet vårt, må de dagligdagse erfaringene våre som vår kamp med oss selv, våre relasjoner, vår bekymring og vårt strev gjennomsyres i gudstjenestens religiøse perspektiv.⁽¹⁷⁾

Empirien i min studie bekrefter at mennesker som kommer til kirken, har disse ulike forventningene, og at de ønsker at gudstjenesten skal være relevant for deres hverdagsliv. De deltar i et fellesskap, og har forventninger til at det å være sammen med andre, både i og etter gudstjenesten, skal gi utbytte. Men det er som enkeltmennesker, med sitt hverdagsliv, sin tro, sin tvil, sitt ønske om å møte Gud og bli forandret, de kommer til kirken. De ønsker å bli berørt på noe av det som er viktig for dem. Og som

empirien videre skal vise, er det nettopp de gangene de opplever at deres eget og andres liv, hverdagsliv, relasjoner og sårbarhet, tro og tvil, blir rommet i prekenen, at de kjenner seg berørt. Også informanter som legger stor vekt på det sosiale fellesskapet i kirken, møter gudstjenesten og prekenen som enkeltindivider med forventninger om å bli berørt. Hellemo er opptatt av dette perspektivet, og skriver: «Selv om gudstjenesten retter seg mot fellesskap, er det viktig å holde fast ved at fellesskapet består av enkeltindivider som må berøres enkeltvis for at fellesskapet skal kunne bestå.»⁽¹⁸⁾

Informantene bekrefter denne sammenhengen. De forteller om gudstjenesteopplevelser som er høyst personlige opplevelser, og de forteller om forventninger til at de nettopp skal berøres personlig gjennom gudstjenestens liturgi, salmer og preken. De forventer å bli møtt på sine egne behov som enkeltmennesker, og bli møtt av Gud. Samtidig er gudstjenestens sosiale aspekt viktig. De har glede av det sosiale fellesskapet og praten etter gudstjenesten, og opplever det sårt å bli utestengt eller oversett.

Martin Modeus er nettopp opptatt av disse tre dimensjonene. Han kaller gudstjenesten en «relationsgestaltning.»⁽¹⁹⁾ Han tar utgangspunkt i det dobbelte kjærlighetsbudet som Jesus selv løfter fram, og mener at dette omfatter menneskets tre grunnrelasjoner: Til Gud, til medmennesket og til meg selv. For Modéus er det opplagt at hvis hele livet skal være en gjenspeiling av dette mangefasetterte kjærlighetsforholdet, så kan ikke gudstjenesten være unntaket. Han mener at hvis gudstjenesten tvinger mennesket inn i en stereotyp gudsrelasjon, kommer menneskets indre til å gjøre opprør. Hvis det sosiale fellesskapet overses, krympes troen til et individuelt prosjekt. Og hvis

ikke gudstjenesten rommer hele mennesket, kan man ikke modnes, verken som kristen eller som menneske.

Materialet mitt bekrefter Hellemo og Modéus sine refleksjoner om at gudstjenesten må angå menneskene, både som troende, som mennesker og i fellesskapet. Som vi skal se videre i materialet, oppleves prekener som er teoretiske og «bibeltimeaktige» som livsfjerne og uinteressante. Kirkegjengerne opplever ikke at disse angår dem som enkeltmennesker og deltakere i samfunnet. Martin Modéus mener utfordringen er at vi må lære oss å være mennesker i gudstjenesten og gjøre gudstjenesten menneskelig.⁽²⁰⁾ Selv om Modéus videre er mer opptatt av liturgiens fornyelse enn prekenen, handler det om at mennesker i vår tid forventer å bli møtt som individer, møtt på sine behov og i sin sårbarhet, gjennom gudstjenestens ulike elementer. Min studie viser at dette ikke minst gjelder prekenen.

I en studie om prekenen og kirkegjengernes vurdering av prekener, blir presten også et tema. Når det gjelder forventninger handler det om at kirkegjengere har positive eller negative forventninger ut fra sine tidligere opplevelser med akkurat den prestens prekener. Halvor Nordhaug refererer i sin bok «Så mitt hus kan bli fullt» til en studie av den nederlandske teologen Hans van der Geest.⁽²¹⁾ van der Geest er i sin studie opptatt

av at tilliten og forventningen til presten i prekenen ikke bare har å gjøre med hvordan presten framstår der og da, men i like stor grad hvordan presten ellers framstår som leder i menigheten. Den sammenhengen finner jeg ikke i denne studien. Kirkegjengerne refererer sine prekenforventninger som positive eller negative, i forhold til tidligere erfaringer av dem som predikanter. Hvis de har erfart at denne presten holder prekener som engasjerer dem, så lytter de mer nøye. Hvis erfaringene er mer negative, er forventningene lavere. Resten av gudstjenesten kan likevel være en god opplevelse, og de kan bli positivt overrasket. At ikke jeg finner denne sammenhengen som van der Geest er opptatt av, betyr ikke at den ikke finnes eller ikke spiller inn. Sammenhengen kan for eksempel ha vært utenfor informantens fokus. De fleste informantene er også rekruttert fra noenlunde bynære områder, hvor menigheten ikke bare har en prest å forholde seg til, men kanskje to eller tre, og hvor kirkegjengeren heller ikke bare går i sin soknekirke. Men det kan likevel være verdt å legge merke til at kirkegjengerne ikke gir uttrykk for at prekenene alltid engasjerer, fordi de har et godt forhold til presten. Tvert imot gir de uttrykk for sitt behov for å bli møtt og bli berørt på ulike plan, og at hvis prekenen ikke gjør det, blir den uinteressant, eller «bare fine ord», som en av informantene uttrykker det. Mer om det i neste kapittel.

Når prekenen

ENGASJERER

Informantene har levert tekster fra gudstjenester som de har deltatt på og prekenen de har hørt. Noen tekster beskriver prekenen som ikke har engasjert, mens andre beskriver prekenen som har berørt og gitt en god opplevelse. Tekstene viser noe av hva det er som gjør at engasjementet vekkes, og hva som skal til for at tilhøreren kjenner seg berørt eller møtt av Gud. Noen forteller at det var noe ved prekenen - engasjement, en overraskende handling, aktualisering, tolkning eller levende beskrivelser - som gjorde dem ekstra oppmerksomme.

En informant skriver: *«Språket er ekte og hverdagslig. En inderlighet som gir meg lyst til å følge godt med.»* (Informant nr.10, tekst)

Denne informanten opplever en inderlighet fra presten sin side i prekenframførelsen. Denne inderligheten berører informanten og gir lyst til å få med seg mer av det som blir sagt. Det oppleves som at presten har et følelsesmessig engasjement i prekenen, og dette har smittet over på tilhøreren.

En annen beskriver en preken hvor presten har brukt aktualiseringer som har fungert godt og skriver: *«Det å ta utgangspunkt i et lokalt kjent stort arrangement - og videre til en mediesak som vekker nysgjerrighet, skapte interesse, og lyst til å høre mer.»* (Informant nr.7, tekst)

En annen informant forteller om en preken hvor presten har startet prekenen med å gjøre en overraskende handling. I stedet for å gå på prekestolen, har presten hentet en stol og satt seg på den. Og informanten sier: *«Bare den handlingen der drar meg inn i det som skjedde. Og så hadde han ei sånn historisk utlegging av deler av Bergprekenen. Og jeg satt som klistret på stolen og fulgte med hele tiden, for jeg syntes han hadde en så interessant start.»* (Informant nr.4, intervju)

En informant forteller om en prekenopplevelse som ligger mange år tilbake i tiden, hvor presten hadde en ny og overraskende tolkning av en velkjent tekst, som informanten fortsatt husker og tenker på: *«Det er lenge siden, men jeg husker den enda. Jeg vet som sagt ikke om tolkningen er allment akseptabel, men jeg husker den enda fordi den var overraskende.»* (Informant nr.7, intervju)

I alle disse beskrivelsene handler den gode opplevelsen om at tilhøreren har blitt invitert inn i en tekst eller bilde eller aktualisering som har grepet, tatt tak i oppmerksomheten. «Drar meg inn», ble brukt som begrep av en av informantene for å sette ord på opplevelsen. Selv om kirkegjengeren i utgangspunktet er positiv og har forventninger, må prekenen kommunisere med kirkegjengeren på flere plan enn et saklig, intellektuelt plan. Prekenen må åpne et rom til en tekst eller en situasjon hvor tilhøreren kan nærme seg,

se inn eller våge seg innenfor døren. Når dette skjer, er tilhørerer fysisk og mentalt med i prekenen. Når dette ikke skjer, blir tilhørerer sittende og høre på uten å «bli dratt inn» i det.

Gjenkjennelse er viktig for mange kirkegjengere. En forteller om en preken hvor det ble brukt to fortellinger: Den ene om et lite barn og den andre om en prest som satt på en buss og leste sin Bibel, noe som ble en innledning til en samtale. Informanten konkluderer: *«Historiene var fine, hverdagslige og relevante for alle som var tilstede. En kunne kjenne seg igjen i det som ble sagt.»* (Informant nr.11, tekst)

En annen beskriver gjenkjennelse i forhold til sin egen erfaring av kamp mellom det gode og det onde: *«Teksten taler så sterkt. Prekenen forsterker og tegner vårt/menneskets kamp mellom vår vilje og Guds vilje... Vi kjenner oss så godt igjen.»* (Informant nr. 12, tekst)

Gjenkjennelse synes å være et viktig trekk ved fortellinger og aktualiseringer som fungerer. Hva betyr gjenkjennelse? Det betyr at jeg opplever at mine erfaringer er viktige og kan trekkes inn i et hellig rom og en religiøs hendelse som en gudstjeneste. Mine hverdagslige, menneskelige og trosmessige erfaringer er gode nok til å settes ord på i gudstjenesten. Her er vi i berøring med både det som var Geir Hellemos og Martin Modéus sitt anliggende: ⁽²²⁾ Å gjøre gudstjenesten menneskelig, slik at menneskene som er til stede, kjenner at det virkelig er plass for deres liv i kirken. Det innebærer at gjenkjennelige menneskelige erfaringer har en plass i gudstjenesten, også i prekenen.

Kirkegjengere opplever det positivt når prekenen bidrar til deres egen refleksjon omkring et eksistensielt tema. En informant skriver: *«Det skapte også et rom for refleksjon om meningen med livet versus hvordan skape eller oppnå mening i livet gjennom handling. En handling rettet mot den andre i det godes tjeneste. Vil en oppnå mening ved å søke andre i det godes hensikt?»* (Informant nr.13, tekst)

Denne informanten forteller om en preken hvor en sterk fortelling ble fortalt. Denne fortellingen bidro til å åpne et refleksjonsrom hvor informanten kunne prøve ut sine egne tanker om hvordan mening i livet skapes, i møtet med impulsene fra prekenen.

En annen informant bruker verbet «treffer meg» om en preken hvor bilder og språk har skapt en god prekenopplevelse: *«Et enkelt språk om de sentrale tingene treffer meg. Ord som mysterium, kraft, Jesus som forandret alt, treffer, som påminning og utfordring. Sterk påminning med 'en ring for fred' Gode ting å 'grunne på' og ta med i uka som kommer.»* (Informant nr.14, tekst)

Denne informanten velger å ta med seg prekenens tema videre utover i uken for å «grunne på» det. Tilhørerne velger selv hvilke tanker eller bilder eller utsagn de ønsker å ta med seg videre i dagen og ut i uken. Det er utenfor prestens kontroll. Jeg forstår det slik at denne prekenen har skapt bilder og opplevelser som kan fungere som en bro mellom søndagen og hverdagen, eller mellom det hellige og det alminnelige.

Prekener som stimulerer til tilhørerens egen refleksjon om problemstillinger eller rundt sitt eget liv, ivaretar det Modéus kalte menneskets relasjon til seg selv. Enten

hverdagslivet er travelt eller rolig, er det viktig å bli inspirert til en refleksjon rundt sitt eget liv, verdier, erfaringer og framtidstanker, innenfor en religiøs hendelse som gudstjenesten er. For å modnes som menneske trenger man å bli stimulert til å reflektere rundt sitt eget liv, sin egen historie og egne framtidshåp. Informantenes tekster viser at dette kan skje i prekenen, og at dette samspillet mellom prekenen og den egne refleksjonen, er gode og viktige opplevelser.

Informanter omtaler også positivt prekenen som har gitt dem en åndelig opplevelse. Opplevelsene kan handle om å ha fått bekreftet noe de visste fra før, men som de trengte å få fornyet, eller en opplevelse av et Gudsnærvær på en eller annen måte.

En informant skriver: «...det var sterkt å høre (forstå) hvilken ufattelig kjærlighet Jesus tilbyr oss syndige mennesker.» (Informant nr.15, tekst)

En annen informant forteller om en preken hvor presten har beskrevet Jesu vandring opp til Jerusalem, og skriver: «Straks etter tekstlesningen blir jeg tatt med til Jerusalem. Det velkjente og forutsigbare forsvinner, og jeg øker min oppmerksomhet. Det er noe visuelt og fysisk med det jeg hører ... Poenget med at vandringen starter 'under havet' blir for meg velrettet fordi det intensiverer anstrengelsen med å komme seg til byen. Dette holder meg fysisk veldig oppmerksom, og det gjør noe med mitt nærvær i samtalen mellom Peter og Jesus. Jeg er nær Jesu anstrengelse.» (Informant nr.16, tekst)

En annen informant forteller om en prekenopplevelse som på en særlig måte aktualiserte informantens eget behov for Guds tilgivelse: «(Særlig virkningsfullt var) prestens ydmykhet

om eget behov for tilgivelse. Det ble en sterk påminnelse om at jeg nok trengte det enda mer.» (Informant nr.15, tekst)

En annen forteller om en prekenopplevelse hvor informanten på en særlig måte har opplevd seg møtt av Gud: «...at jeg har kommet til kirka og vært litt utenfor og synes at ting har vært tungt og opplevd at det har vært et ord til trøst. Fordi at det er så gjennomgripende, og det har på en måte bidratt til å manifestere Guds nærvær på en så sterk måte i livet mitt. Ja, okay, det fins en Gud, det fins en Gud som er glad i meg og han kom meg i møte i dag.» (Informant nr.4, intervju)

Disse informantene forteller om prekenen som har gitt dem personlige religiøse opplevelser, av nærhet til Kristus, av egen syndserkjennelse og -tilgivelse og av Gudsnærvær. Disse religiøse opplevelsene snakkes kanskje ikke om i menigheten eller mellom kirkegjengerne, men er viktig for informantene fordi de styrker deres Gudsforhold. Opplevelsene styrker den ene av de tre grunnrelasjonene Modéus er opptatt av at gudstjenesten skal gjenspeile og styrke, nemlig Gudsrelasjonen.⁽²³⁾ Informantenes beskrivelser av disse opplevelsene er utelukkende positive, og prekenen som har gitt slike opplevelser har blitt opplevd som gode. Det er min påstand at det er lite fokus på religiøse opplevelser i kirken vår. Det kan være grunn til å spørre om vi har vært så redde for å bli «svermeriske», at gudstjenestelivet og ikke minst forkynnelsen har blitt vel fornuftig og saklig, mer opptatt av å forklare og overbevise, enn av å gi opplevelser. En av informantene kommer selv inn på det i en av sine tekster. Informanten refererer fra en prekenopplevelse der teksten har handlet om Kristi forklarelse. Presten har snakket om livshistorie og troshistorie, og informanten

konkluderer: «*Godt å høre at slike opplevelser ikke blir avvist eller bortforklart som noe svermerisk og uvirkelig.*» (Informant nr. 6, tekst)

Konklusjonen tyder på at denne informanten enten har opplevd slike avvisinger av religiøse opplevelser, eller har fryktet slike avvisinger. En annen informant forteller om en prekenopplevelse der presten har advart mot å be om helbredelse, for at ikke tilhørerne skulle bli skuffet hvis slike helbredelser ikke fant sted. Informanten forteller: «... *da tenkte jeg: kjære deg, slapp av, vi er ikke så umodne stakkarslige små barn at du trenger å passe på oss sånn*» (Informant nr.3, intervju)

Modéus er opptatt av relasjonen til Gud. Relasjon er et ord som beskriver et personlig forhold, hvor både tanker, følelser og kropp inngår i relasjonen. Materialet viser hvor viktig det er at gudstjenestene ikke bare formidler kunnskap om den treenige Gud på et fornuftsplan, men at tekstene, ved bildebruk og fortellinger, åpner rommet for religiøse opplevelser av Guds nærvær i den enkelte sitt liv. Flere av informantene er opptatt av dette, og skiller mellom «fornuftsplanet» og «et dypere plan», hvor de kan ha religiøse opplevelser. Det er viktig for mennesker i dag at religiøse opplevelser og erfaringer anerkjennes, ikke minst innenfor kirkens gudstjenesteliv og forkynnelse. Alternativet er at mennesker forstår at dette er for åndelig for kirken, og dermed holder sine religiøse opplevelser for seg selv eller i sine egne grupper. Gudstjenesten skal nettopp være et sted der man kan kjenne seg elsket og møtt av Gud. Ellers har den forfeilet.

Informantene forteller også om prekenopplevelser som av ulike grunner har berørt dem følelsesmessig. En informant skriver om en preken hvor presten har fortalt en fortelling, men hvor også resten av prekenen

er holdt i en poetisk språkform med gode bilder: «*Den (prekenen) var bare så enkel, så vakker og virkningsfull, så gjennomarbeidet uten så mye ekstra. Likevel en stor opplevelse! ...Vakkert og poetisk fortalt og som gav bilder i mitt eget hode.*» (Informant nr.1, tekst)

En annen har hatt en tilsvarende god opplevelse med en preken hvor en fortelling står sentralt: «*Bruken av fortellerevnen til medliturg og bruken av de enkle virkemidlene dro meg inn i fortellingen og ga meg assosiasjoner til da jeg var ung og hørte på 'barnetimen.'* Spennende, og vi måtte skape egne 'bilder' til det vi hørte.» (Informant nr.8, tekst)

Det kan være vanskelig å skille mellom informantenes religiøse og følelsesmessige opplevelser. Informantene bruker ulike begreper om det som kan synes å være det samme. Kanskje handler begge deler i bunn og grunn om at man har stilt seg åpen for en virkelighet hvor himmel og jord møtes, og kjent seg berørt av det.

Bruken av virkemidler, herunder fortellinger og bilder, var ett av spørsmålene informantene særlig ble bedt om å reflektere rundt. Dette vil jeg belyse nærmere i eget kapittel.

På samme måte som informantene har fortalt om gudstjenesteopplevelser som har vært positive, som har gjort dem nysgjerrige eller følelsesmessig berørt, som har gitt dem Gudsmøter eller noe å reflektere rundt, så beskriver de også prekenene som ikke berører eller når fram til dem. For meg har prosjektet «*Hellige ord i vanlige liv*» et positivt fokus. Målet er å finne ut hva som gjør at mennesker kan oppleve prekenene relevante og livsnære. Jeg vil likevel ta med litt av det informantene forteller om prekenene som ikke fungerer, fordi det gir nødvendig kunnskap om kommunikasjon som ikke

når fram. De negative erfaringene handler om at man ikke forstår hva som sies eller hvorfor, at man ikke ser relevansen i det som sies, at man ikke skjønner sammenhengen med teksten eller med livet eller at tilhøreren ikke opplever at presten har et engasjement verken for dem eller for det som er tema.

En informant forteller slik om en preken som ikke nådde fram: «(Informasjonen kom) litt usortert og bulter til bulter. Mye presten vil ha sagt, kanskje så mye at det egentlige temaet (forsoningen) ble borte.» (Informant nr.10, tekst)

En annen skriver: «Prekenen var lite avgrenset og tok inn mangelfor mange poenger. Litt vanskelig å følge hovedargumentasjonen.» (Informant nr.13, tekst)

En informant beskriver på denne måten en preken som ikke berører: «...der presten hopper fra det ene teologiske prinsipp til det andre, metter det med teori og metter det med egne opplevelser og metter det med egne bøker og fiksifikasjoner som man har opplevd og lest...» (Informant nr.1, intervju)

En annen forteller om en rent ut negativ opplevelse: «...Jeg har vært på konfirmasjonspreken hvor de sier at alle ungdommene bare konfirmerer seg for pengene og at ungdommene er sånn og sånn. Det er så trist og det er så meningsløst og det synes jeg er så utrolig trasig og det er så urimelig i forhold til ungdommene, som jeg oppfatter som annerledes. Og en sånn uttalt pessimisme.» (Informant nr.5, intervju)

En informant beskriver hvordan en preken kan oppleves uinteressant: «...da tenker jeg at det der blir for overfladisk og for enkelt. Det ble nesten som hvis jeg fikk en mulighet til å holde en preken og fikk en halvtime på meg, så

hadde jeg gjort det sånn: Med alle de opplagte tingene hvor du ikke tok tak i de virkelige poengene til prekenen og gikk i dybden ...» (Informant nr. 2, intervju)

En annen forteller: «En typisk dårlig preken for meg har vært en preken der jeg blir sittende å undre meg over: Hva i all verden er det egentlig som sies? Hvor jeg rett og slett ikke forstår innholdet. På grunn av usammenhengende begrepsbruk, som verken har relevans til, altså til teksten eller til livet som sådan.» (Informant nr.17, intervju)

De informantene som beskriver negative opplevelser, forteller om flere faktorer som har gjort opplevelsen negativ. Noe synes likevel å gå igjen i beskrivelsene. Det handler om struktur og språk: At prekenen er usammenhengende, hopper fra det ene til det andre eller handler om noe som tilhøreren ikke forstår hva er eller hvorfor det er viktig. Det handler om beskrivelser av virkeligheten som ikke oppleves relevant eller rettferdig. Det handler om at det blir for teoretisk, at de teologiske poengene stables oppå hverandre, blandet med bilder og eksempler som ikke treffer. Og det handler om at innholdet blir for enkelt eller banalt, slik at kirkegjengeren savner både den menneskelige og den teologiske dybden.

Disse prekenene som informantene beskriver, har ikke maktet å skape en identifikasjon for dem som tilhørere, fått dem med i et felles prosjekt eller involvert dem i en viktig problemstilling. De blir sittende å undres på hva presten vil eller hva dette handler om, blir irritert fordi de ikke kjenner seg igjen i den virkeligheten presten beskriver eller synes prekenen ikke tar teologien eller livet på alvor. Dette er eksempler på prekener som ikke oppleves som relevante, og som ikke

svarer på de forventningene kirkegjengerne har når de kommer til kirken, forventninger om å bli berørt, forandret, styrket i troen eller å møte Gud.

Flere av informantene er forsiktige når de kommer med kritiske merknader eller forteller om prekener som ikke har berørt

dem. Årsaken kan være at de er positive til studien, og ikke vil framstå som negative. Det kan også henge sammen med at de leverer tekstene til meg, som de vet er prest og holder prekener. Eller det kan være fordi de tar et medansvar for hele gudstjenestesituasjonen. Temaet vil bli drøftet nærmere i kapitlet «legemet i praksis.»

STRUKTUR OG SPRÅK

Preken er kommunikasjon. Den har form av en tale, men er ikke en hvilken som helst tale. Prekenen er en tale i en bestemt sammenheng, en liturgisk, religiøs sammenheng. Den er en del av en religiøs hendelse. Samtidig er det trekk ved gode prekener som er gjenkjennelig fra annen kunnskap om kommunikasjon og retorikk.

STRUKTUR

Mange homiletikere er opptatt av prekenens struktur. Halvor Nordhaug⁽²⁴⁾ sammenligner prekenens struktur med en kurv. I kurven legges eggene som er bilder, fortellinger, refleksjoner osv. Arbeidet med prekenens struktur har som mål å få knyttet sammen de elementene man ønsker å ha med på en måte som tilhøreren kan følge og som får fram prekenens budskap på en god måte. Nordhaug refererer videre 5 ulike prekenmodeller. Han skriver at «tradisjonelt er de ulike prekenstrukturer blitt delt inn i visse formtyper, så som lærepreken, tekstpreken, fortellingspreken, meditativ preken osv.» Nordhaug viser selv til at det kan være lite fruktbart å holde seg for strengt til den sjangeren som er valgt. «Det kan bli et ideal at prekenen må være trofast mot sin sjanger, og ha samme form hele veien. Svært få prekener er i virkeligheten slik.» Materialet mitt viser

Struktur

Språk

Rød tråd

Prekenen som del av helheten

at selv om tilhørerne er forskjellige, så er de overraskende enige om hva de ønsker av en preken: De ønsker en blanding av kunnskap, livsnære fortellinger og aktualiseringer, mulighet til egne assosiasjoner

og styrke til troen og hverdagene. Selv om studier av ulike prekenmodeller kan være en god inspirasjon for prester, kan det være like viktig å se hvordan prekenen kan møte tilhørernes behov og treffe ulike mennesker hjemme.

De fleste informantene berører prekenens struktur og språk i sine tekster. Og empirien viser som sagt at det er større enighet mellom informantene om hva som fungerer og hva som ikke fungerer enn man skulle tro når informantene er så forskjellige mennesker. Det kan være lett for en prest å tenke at kirkegjengerne er så forskjellige at hvis prekenen ikke passer for den ene, så passer den kanskje for en annen. Slik synes det ikke å være. Kirkegjengerne har kanskje ulike preferanser på tema og ulike interesser, men når det gjelder hvordan prekenen må være for å fungere, er de overraskende enige.

Når det gjelder starten på prekenen, peker det empiriske materialet på at noen retoriske grep fungerer bedre enn andre. Historier og fortellinger, helst selvopplevde, fanger interessen, og skaper lyst til å høre mer.

En informant skriver: «Presten begynner prekenen med en god historie. Selvopplevd. Det fanger interessen min med en gang, og jeg følger godt med.» (Informant nr.18, tekst)

En annen skriver: «Prekenen startet med en fortelling fra hennes egen barndom på NN (navn på sted), enkle hverdagsopplevelser fra da hun sådde korn sammen med sin far, om kjærligheten som ble lagt ned i arbeidet og om gleden og takknemligheten over å høste, om deres glede og om sauenes glede over nytt gress. Vakkert og poetisk fortalt og som gav bilder i mitt eget hode.» (Informant nr.1, tekst)

Relevante aktualiseringer som tilhøreren forstår og kjenner igjen, blir også framhevet positivt i gudstjenestedagbøkene.

En informant skriver: «Jesus inviteres til måltid hos en av fariseerne. Historien er lang og velkjent. Introduksjonen i preken er aktualisering: Redselen for smitte. Aktualiseringen er lett forståelig men hva skal presten med den? Det oppstår en spenning hvor dette bildet skal føre historien. Jeg er våken og spent.» (Informant nr.16, tekst)

En annen skriver: «Presten tok utgangspunkt i NN (et lokalt arrangement) ... Måten presten framførte teksten, ved å på en måte gjenskape dialogen var virkningsfullt.» (Informant nr.7, tekst)

En start på prekenen som gir en ny og uvant innfallsvinkel til teksten, synes også å kunne vekke interessen både for den som går ofte i kirken og den som går sjeldnere.

En informant skriver: «Presten tok utgangspunkt i begrepet vann/brønn; hvor viktig det er for mennesket. Vi med vår overflod av vann forstår det kanskje ikke. Dette ble en spesiell

innfallsvinkel til teksten - en tekst de vante kirkegjengerne kjenner godt. Derfor trengs nye innfallsvinkler.» (Informant nr.3, tekst)

Samme informant skriver fra en annen gudstjenesteopplevelse: «I dag startet presten med 'Hvem var Jesus?' Dermed ble nysgjerrigheten vekket: Hva slags svar vil jeg få av denne presten ut fra dagens tekst? Dette spørsmålet ble en rød tråd gjennom hele prekenen... Starten på en preken er viktig for å få tilhøreren med fra første stund.» (Informant nr.3, tekst)

Ikke alle måter å starte prekenen på, oppleves like gode for tilhørerne. Informantene forteller fra prekener hvor starten ikke har fungert.

En informant skriver: «Liturgen startet med noen generelle betraktninger over jula, som nå er over, men som vi gjerne kan feire en stund til og la julepynten henge. Koblingen til dagens tekst var noe uklart.» (Informant nr. 19, tekst)

Det er velkjent fra retorikkens verden at starten på en tale har betydning for i hvilken grad tilhørernes oppmerksomhet fanges. Det samme gjelder altså prekener. Kjell Arne Morland skriver at «Hovedoppgaven i innledningen er å gjøre folk velvillige, oppmerksomme og lærevillige, slik at de fortsetter å lytte med interesse.⁽²⁵⁾ Morland mener at det kan fungere godt å starte med en spissformulering, et spørsmål, et bilde eller en fortelling.

Det empiriske materialet synes å bekrefte at starten er svært viktig. Starten gir et signal om hvem presten er og hva temaet er, og sier dermed noe om i hvilken grad jeg som tilhører kan forvente å få noe ut av dette. Materialet synes å bekrefte Morlands

anbefaling om å starte med et spørsmål, en fortelling eller bilde, forutsatt at koblingen fra starten til dagens tekst eller tema, gir mening. Informantene omtaler i positive ordelag de prekenene som har hatt en start som har vekket interessen, gitt teksten et nytt lys eller utfordret med et spørsmål, og omtaler tilsvarende spørrende en utydelig start eller et spørsmål som ikke oppleves relevant. Kanskje starten på en preken er enda viktigere enn starten på en annen tale? Prekenens ramme er en liturgi som langt på vei er fastlagt og den samme fra gang til gang. Salmer, forbønn og preken er de elementene i gudstjenesten som gir rom for variasjon, og gir rom for at kirkegjengerne kan oppleve at de er deltar på noe som er aktuelt. Hvis prekenen ikke makter å fenge interessen, kan den risikere å oppleves i beste fall som en del av det liturgiske løpet hvor tekster leses eller synges og i verste fall som en pause hvor «jeg blir sittende og bla i salmeboken» (fra en informant).

Halvor Nordhaug er også opptatt av startens betydning for en preken. Han skriver: «Den retoriske situasjon i prekenens første minutt er så annerledes enn for de følgende minutters vedkommende at det er nødvendig å reflektere særskilt over åpningsfasen. Gudstjenestens dramaturgi har et høyt spenningsnivå i det øyeblikket teksten er lest og prekenen skal begynne.»⁽²⁶⁾ Han skriver videre om predikantens mulighet til å «feste grepet om dagens tema og om tilhøreren, og advarer mot «en nølende prekenstart, der predikanten småprater og improviserer uten vilje og uten retning» som kan føre til at interessen dør. Den kan bli vanskelig å vekke igjen. Tilhøreren kan ha avskrevet denne prekenens relevans, og begynt å tenke på helt andre ting. Nordhaug viser i liket med Morland til spissformulering, spørsmål, bilde eller fortelling som gode

start-elementer. Materialet mitt bekrefter dette, men med noen viktige presiseringer. Det er ikke likegyldig hvilke bilder og fortellinger man bruker. Kirkegjengerne ser ut til å sette pris på bilder, fortellinger og aktualiseringer, men de må fungere i forhold til dem selv og helheten i prekenen. Noen bilder, fortellinger, spørsmål eller eksempler virker lukkende og vekker irritasjon mer enn interesse. Jeg vil drøfte dette nærmere i det neste kapitlet om bilder og aktualiseringer.

SPRÅK

Mange av informantene kommenterer prestens språk. På dette området er informantene svært enige: De foretrekker det enkle språket, og den vanlige stemmen. Kanaans språk, akademisk eller teoretisk språk og «prekestemmer» skaper ikke gode prekenopplevelser.

En informant forteller om en positiv opplevelse og skriver: «*Presten bruker et godt forståelig språk, uten fremmedspråk eller spesielt bibelspråk. Han leser og snakker i vanlig toneleie og rytme, noe som gjør det godt å høre på - det er ingen ting som avleder tankene!*» (Informant nr. 3, tekst)

En annen presiserer hvorfor «Kanaans språk» ikke fungerer: «*Hvis det blir veldig mye kirkespråk, Kanaans språk eller hva det nå skal kalles for, så ramler jeg ut selv om jeg kan mange av disse ordene, så blir det så tungt, det blir liksom så fjernt, for det er ikke ord jeg har med meg i det daglige*» (Informant nr.4, intervju)

En annen skriver om en preken som gjorde inntrykk: «*Virkemidler - igjen det folkelige og forståelige språk. Her var det ikke noe 'prestespråk' med prestetonefall.*» (Informant nr.5, tekst)

Flere informanter er opptatt av dialektbruk. En sier: *«Ja, hvis en nordnorsk prest preker på bokmål, så detter jeg ut med en gang, så et sånt pre-engasjement for meg, det er at det foregår på dialekt. Hvis, altså, er det en østlending, så er det en østlending, men er det en nordlending, så må det være nordlending.»* (Informant nr.4, intervju)

En annen skriver om det samme, men nyanserer mellom liturgi og preken. Informanten skriver: *«Det er fint med dialekt, og det uformelle, men det er viktig at liturgien holdes og her kommer de liturgiske ordene inn som holder på det hellige, det skal være noe mer enn det hverdagslige. Vi er en del av noe som er større og mektigere enn oss selv. Den balansen er viktig ...»* (Informant nr.9, tekst)

To andre informanter bringer inn begrepet «banal.» Den ene forteller fra en familiegudstjeneste hvor det ble brukt enkelt språk, uten at det ble banalisering: *«Hun fortalte fortellingen (om Sakkeus) med hjelp av flanellograf og svært enkle, dagligdags (ikke banale) og dagsaktuelle ord. Eks: 'i dag ville vi fått vite at Jesus var underveis via Face-book eller mobiltelefon.' Språket, bildene og den praktiske organiseringen var tilpasset aldersgruppen.»* (Informant nr.20, tekst)

Den andre som omtaler det banale, har hatt en negativ prekenopplevelse, hvor teksten har blitt omskrevet og gjenfortalt i form av en enkel dramatisering. Informanten har opplevd dette som banalisering og skriver: *«Denne prekenen traff meg ikke i det hele tatt, og jeg ble mer forundret enn noe annet. Jeg synes ikke virkemidlene (dramatisering og 'banalisering' av teksten) fungerte, og det gav meg ikke noe. Det hele virket dårlig forberedt, og betraktninger over bibelteksten var fraværende.»* (Informant nr.17, tekst)

Språket er det middelet vi kler tanken i. Samtidig skaper språket virkelighet og vår opplevelse av virkeligheten. Morland har 4 krav til språket i en tale: Det skal være korrekt, klart, passende og pyntet.⁽²⁷⁾ Det er uten videre enkelt å slutte seg til disse kravene. Men ut fra det empiriske materialet, må vi tilføye to krav: Språket i prekenen må være ekte og tilhøreren må kunne identifisere seg med det. I prekenen må presten unngå «prestestemmen» og «prestespråket» som tilhørerne skriver. Hvorfor det? Det er ikke fordi det er uforståelig, men fordi det skaper avstand. Kirkegjengerne forstår de kristelige ordene som brukes, men fordi de ikke er i bruk i kirkegjengerens daglige språk, «hoper de seg opp» og skaper avstand. Og der det er avstand, er det vanskelig å bli berørt. Presten som bruker «prestestemme» og «prestespråk», skaper også avstand mellom seg selv og talen. Kirkegjengerne vet at presten har et vanlig språk, og da blir «prestespråket» uekte. Spørsmålet om nærhet og avstand ser i høyeste grad ut til å gjelde spørsmål om dialektbruk. I dette spørsmålet har det skjedd en radikal endring i holdninger de seneste 60 årene. Da min far tok sin presteutdanning i første halvdel av 50-tallet, lærte han at prekenen skulle framføres i korrekt bokmål eller nynorsk. Det samme gjaldt taler i storting og i radio og TV. Nå er det blitt så vanlig å bruke dialekter i offentlige taler, også i medier, at en tale som nå framføres i korrekt bokmål eller nynorsk, hvis dette ikke er talerens eget talemål, skaper avstand.

Hva så med de bibelske begrepene, som nåde, synd og forsoning? Må vi arbeide for å gi alle slike ord erstatningsord?

Materialet tyder ikke på det. Kirkegjengerne uttrykker seg positivt om de «store» ordene, såfremt de er gitt en nær ramme som er

mulig å leve seg inn i og identifisere seg med. Jeg tenker at det faller inn under Morlands begrep «pyntet» om krav til godt språk. Prekenen er en offentlig tale om Gud. Og noen sider ved relasjonen mellom Gud og mennesker, dekkes ikke av de dagligdags ordene. Men hvis de begrepene vi bare bruker når vi snakker om Gud, skal oppleves som «pynten», må resten av prekenen holdes i et nær, forståelig og dagligdags språk, et språk som kirkegjengeren selv kunne brukt. De handler om opplevelsen av presten som et ekte og ærlig menneske. Uten den opplevelsen, er det vanskelig for tilhøreren å bli berørt.

Merete Thomassen er opptatt av at det er de enkle ordene som har bærekraft.⁽²⁸⁾ Hun skriver om dagene etter 22.juli 2011, da det ble sagt så mange ord om det som var skjedd at mange tenkte at ordene ville miste sin kraft. Men det motsatte skjedde. I møtet med noe så forferdelig, var det de enkle og hverdagslige ordene som ble hentet fram og brukt i taler. «Kronprinsen sa det så enkelt, under rosemarkeringen på Rådhusplassen: «I dag fylles gatene med kjærlighet.» Orda mistet ikke sin kraft, men fikk igjen sin kraft.» Jeg tror det samme gjør seg gjeldende i gudstjenestespråket, i bønner, salmer og prekener: At det bare er det enkle språket som kan bygge bro mellom mitt hverdagslige liv og den hellige Gud.

RØD TRÅD

Flere av informantene gir uttrykk for at prekenen må henge sammen med teksten som er lest, og den bør ha en «rød tråd.» Prekener som hopper hit og dit, har mange elementer som man ikke får til å henge sammen, oppleves ikke positivt.

En informant skriver om en preken med for mange elementer: *«Litt vanskelig å følge alle vinklingene, litt mye fra det ene til det andre, litt rotete, men allikevel forståelig når en fulgte godt med. En preken ikke spesielt for kirkefremmede. Forståelig språk, teoretisk bygget opp.»* (Informant nr.21, tekst)

En annen støtter ønsket om en rød tråd: *«Og så syns jeg jo at det er godt med en liten rød tråd, da, at jeg forstår at det er en plan med det her. Og at jeg merker at presten har forberedt seg. Det er gjerne noe kunnskap om tid eller referanser til andre ting ...»* (Informant nr.3, intervju)

Denne informantens ønske om at presten skal være godt forberedt, deles av flere. Og eksempelet informanten bruker, at det i prekenen også formidles kunnskap som presten har fra sitt studium, er for tilhørerne en indikasjon på at presten har forberedt seg.

Hvordan oppleves den røde tråden positivt? Hvis tilhøreren opplever at det er en klar sammenheng i det som formidles, at en klarer å følge overgangene, ser det ut til at den røde tråden kan være på plass.

En informant skriver: *«Prekenen var godt bygd opp. Begynte med et bilde fra vår tid, gå opp på en fjelltopp for å få utsikt, veldig forståelig. Tydelig overgang til evangelieteksten der Jesus tar de 3 med seg opp på et fjell. Ikke vanskelig å 'følge' sammenligningen. Hva skjer akkurat i dag i kirka? Bekreftelsen, her vil Gud møte oss, barn døpes, nattverd hvor Jesus tar våre synder på seg. Gud er her. Gud hører våre bønner og bekymring for det som skal skje i kommende uke. Nærhet, nå. Og ut fra kirka, ned fra fjellet med Guds velsignelse for 'i morgen.' Prekenen var svært godt bygd opp fra bibelteksten og til gjenkjenning for dagens tilhørere.»* (Informant nr.21, tekst):

PREKENEN SOM EN DEL AV HELHETEN

Empirien viser at prekenen er viktig for opplevelsen av gudstjenesten. En god preken betyr mye for tilhørerene. Men prekenen står ikke alene. Den er en del av helheten i gudstjenesten, del av en religiøs hendelse. For kirkegjengerne er både helheten og selve prekenen viktig. En god preken kan være en sterk, religiøs opplevelse. En svak preken trenger ikke ødelegge hele gudstjenesteopplevelsen, hvis helheten er god.

En informant forklarer forholdet mellom prekenen og resten av gudstjenesten slik: *«Jeg tenker jo litt om det (kirken) som et byggverk ... Altså, alt som har med bønner å gjøre, det som er likt på de fleste gudstjenester, er fundamentet, det som bygger opp, vegger, det er veldig viktig. Salmene er jo det som bygger opp til prekenen, men det er prekenen som er, hva skal du si, den utsmykningen, ikke sant, det er der du får det som skiller den ene bygningen fra den andre ...»* (Informant nr.2, intervju)

En annen skriver om hvordan prekenen henger sammen med resten av gudstjenesten: *«Dette får meg til å tenke på at prekenen ikke står alene. Hvordan jeg opplever den har sammenheng med resten av gudstjenesten: dåp, liturgier, salmer, musikk. Jeg er nok særlig var*

både for den språklige framstillingen og det mer 'teatraliske,' hvordan hele gudstjenesten bæres fram i menigheten og i kirka. Prekenen rammes inn av alt dette. Kanskje er det en gjensidig bærekraft mellom de ulike delene i gudstjenesten.» (Informant nr.1, intervju)

Konklusjonen på det informantene sier om struktur er at skal prekenen fungere på en god måte, er det ikke tilfeldig hvordan den begynner, hvordan den bygges opp, og hvordan presten bruker språk og stemme for å formidle det hun eller han har på hjertet. Det handler først og fremst om godt arbeid.

En informant sier: *«...jeg tror det der åndelige rundt prekenen blir, ja, det er vel og bra, men det blir, det er skikkelig arbeid det handler om der og.»* (Informant nr.1, intervju)

Til «skikkelig arbeid» hører arbeid med språk og struktur. Prekenen skal fungere både for de tilhørerne som har lest teksten om morgenen før de går til kirken, og de som primært har sin Bibelreferanse i skolens bibelhistorie. Med språk som skaper avstand og innhold som ikke oppleves som sammenhengende, er det vanskelig for tilhørerene å skape mening for seg selv. For det er det det handler om. Hvis prekenen skal lykkes med å berøre, styrke troen eller forandre, må tilhørerene klare å skape mening for seg og sitt liv gjennom det som blir sagt.

BILDER, FORTELLINGER, KONKRETE ELEMENTER OG AKTUALISERINGER

Materialet fra informantene gir mange vurderinger av bilder, fortellinger, konkrete elementer og aktualiseringer. Dette var også noe jeg særlig ønsket å få kunnskap om.

Informantene er grunnleggende positive til bruken av fortellinger, bilder, konkrete elementer og aktualiseringer. Prekener som ikke inneholder slike virkemidler, blir lett oppfattet som «sånn Bibeltimeaktig», som «bare ord, bare ord» eller «tradisjonell utlegging av teksten.»

En informant oppsummerer det slik: *«Jeg er nok mer glad i aktualisering av tekster inn i vårt liv enn tradisjonell utlegging av teksten. Så det som fungerer best for meg, det er en kombinasjon, et tilbakeblikk på at sånn var det den gangen da og så trekke det fram og inn i vår tid.»* (Informant nr.4, intervju)

*Gjør lytteprosessen enklere
Skaper rom for refleksjon
Åpner for livserfaringer
Andre bibelfortellinger
Tekstens kontekst
Åpne og inkluderende bilder fungerer*

En annen synes det kan bli for lite bruk av bilder og andre virkemidler. Informanten snakker om de gode prekenopplevelsene, og sier: *«...at du klarer å sette litt bilder på det, at det blir muntlig og hjelpemidler, jeg savner litt hjelpemidler i kirka, jeg syns som sagt at folk er flinke, men jeg har alltid vært vant til når jeg har vært og holdt kurs, i min tid med kommunikasjonen, at vi har tillatt oss å bruke litt, altså de midlene musikk, bilder, de menneskelige, altså kroppsspråk, men jeg forstår jo at det kan være vanskelig»* (Informant nr.8, intervju)

Hvilken funksjon synes så disse virkemidlene å ha for kirkegjengerne?

GJØR LYTTETPROSESSEN ENKLERE

Når presten bruker bilder og fortellinger, aktualiseringer og eksempler, er det lettere å følge med, lettere å få tak i poenget og lettere å huske etterpå. Dette gjelder nok for alle typer muntlig kommunikasjon. Kanskje det særlig er viktig i preken? De handler om religiøse fenomener, religiøse sannheter og religiøse aspekter ved livet. Disse temaene er vanskelig å gripe med fornuften og logiske argumenter, og trenger bilder og fortellinger for å kunne gripes. Det er ikke uten grunn at Bibelen selv er full av bilder om Gud, fortellinger om mennesker og aktualiseringer av troen. Og kirkegjengerne setter pris på gode bilder og fortellinger.

En informant skriver: «Presten minnet oss om at vi er i åpenbaringstiden ved hjelp av bilder: - løfte lokket av , - Vise noe skjult. Gull - Konge, Røkelse - kom fra Gud, Myrra - skulle dø. Tankevekkende anskueliggjøring av kristendommens utbredelse. De vise menn kom langt borte fra - derfor skulle budskapet spres vidt.» (Informant nr.2, tekst)

En annen skriver: «Åpnet med fortelling fra radio, en sauebonde ble intervjuet. Da han ble spurt om det ikke var strevsomt i lammingsperioden, sa han: "Jo. Men om et par uker vil det sprette rundt hundrevis av sauer på jordet mitt. Da vet jeg at alt strevet er verdt det; jeg elsker sauene mine!" ... " Vi elsker fordi han elsket oss først". Dette trenger ikke være bare følelser, men også handlinger for/med hverandre. Syns presten var flink til å filosofere rundt hva menigheta er, og at vi alle er en viktig del av helheten.» (Informant nr.10, tekst)

Denne informanten beskriver en prekenopplevelse hvor fortellingen som ble brukt har skapt gode bilder og assosiasjoner, og som kan gi gode assosiasjoner til det kristne budskapet om at «Vi elsker fordi han elsket oss først.»

SKAPER ROM FOR REFLEKSJON

Flere informanter er opptatt av hvordan prestens bruk av bilder skaper nye bilder og assosiasjoner. Dette styrker opplevelsen av det religiøse budskapet og bidrar til egen refleksjon.

En informant skriver levende om en slik god prekenopplevelse: «Det ble gitt flere gode eksempler. Skreien som kommer til Lofoten årlig. Reinen som blir ledet til beitemarker, der ingen har sådd. Hver høst gis bær og sopp. Alt dette blir gitt oss helt ufortjent. Ble litt overrasket når lignelsen om sennepsfrøet blir vinklet på plantens store grener og blad, som gir beskyttelse til fugler og ulike skapninger mot rovfugler og sol. Skyggen kan være noe positivt. Under bladene et eget liv. Gode bilder på et beskyttet liv. Nytt vokser frem under en plante, som startet som et veldig lite frø. Presten nyttet konkrete bilder (døpefont og et teppe) og bilder vi selv dannet oss forankret i teksten det ble preket over. Guds rike er som et under når det griper fatt i oss.» (Informant nr.2, tekst)

Informanten ser det slik at presten både brukte sine egne bilder og de bildene kirkegjengerne dannet seg, i sin preken. Dette er en vakker beskrivelse av bildebruk som både har skapt nye bilder og assosiasjoner hos informanten, og gitt informanten en egen religiøs opplevelse, nemlig å være beskyttet av Gud.

En annen informant skriver om en fortelling som har gjort inntrykk. Fortellingen handlet om en sjelesorgsituasjon hvor et menneske fortalte presten at han hadde drept sin far og ikke lenger fant meningen i livet. Presten svarte at han ikke kunne gi denne mannen mening med livet, men at han trengte noen til å gjøre gode handlinger overfor fattige og utstøtte. På bakgrunn av fortellingen reflekterer informanten videre: *«Gud gir ansvar til den som har store mangler også moralsk... fortellingen om mannen som hadde drept sin far, skjerpet budskapet i prekeneteksten. Det skapte også et rom for refleksjon om meningen med livet versus hvordan skape eller oppnå mening i livet gjennom handling. En handling rettet mot den andre i det godes tjeneste. Vil en oppnå mening ved å søke andre i det godes hensikt?»* (Informant nr.13, tekst)

Informanten viser hvordan bruken av en tankevekkende fortelling ikke bare gjør lytte-prosessen lettere, men skaper rom for refleksjon og nye assosiasjoner, og kanskje også gi inspirasjon til eget liv.

ÅPNER FOR LIVSERFARINGER

En informant forteller om hvordan bildebruk har trukket hennes eget liv inn i prekenen:

«Jeg merket meg særlig to ting: Hvordan presten pendlet mellom historien om Maria og Elisabeth og om mødres liv, mitt liv i dag Og om Maria som alminnelig kvinne. Om spenning, krise og velsignelse når et barn blir født og om kvinneopplevelser som aldri en mann kan få del i, om velsignelse som hviler over alle mødre. Om hvordan mødre samler flokken, tar vare på, hegner om ... Dette møtte meg særlig som kvinne ...» (Informant nr.1, tekst)

En annen refererer tilsvarende prekenopplevelse: *«Introduksjon til preken: De fleste kvinner har i løpet av livet erfart å gå tett inn på et annet menneske og vasket det, uavhengig av om de har barn selv. De har kjent på det å gå nært andre som har trengt omsorg og nærhet, og kjent det som en god erfaring. Velkjent og greit: Så øker intensiteten i preken: Mer krevende er den andre posisjonen: Å be noen komme nærmere meg enn jeg vanligvis gjør, og ut fra et behov som jeg har. I kontakt med dette behov er ikke alltid alle ting slik vi ønsker å framtre i vår fasade. Dette å ta imot tilbudet om hjelp blir sterkt når det knyttes til Jesu ord: Om jeg ikke får vaske dine føtter, har du ikke del i meg. Preken framholder dette: Nær, men passe nær. Det passelige er det som er nok. Dette berører meg, og hjelper meg til å huske at det skal være passelig for den andre. Jesu disippel blir også litt voldsom andre veien: Vask hele meg. Jesus svarer: Den som er ren, behøver bare å vaske føttene. En tekst om dype kjærlighetsforhold, og dyp respekt for å avpasse intensiteten og intimiteten.»* (Informant nr.16, tekst)

Begge disse informantene refererer bruk av fortellinger og aktualiseringer som de har opplevd knytter seg direkte til deres egne livserfaringer, og satt disse erfaringene inn i en religiøs sammenheng. De forteller om dette som sterke opplevelser, og hvor de har blitt inspirert til å reflektere videre rundt sitt eget liv og sine egne relasjoner.

Noen av informantene gir uttrykk for at de særlig setter pris på at presten bruker fortellinger og eksempler fra eget levd liv som virkemidler til å gjøre budskapet aktuelt. En informant skriver: *«Det er godt når vanskelige ting forklares. Gjerne ved bruk av eksempel fra levd liv.»* (Informant nr. 6, tekst)

En annen som nettopp savner slike personlige fortellinger skriver: *«Ulike fortellinger om Maria ble trukket fram, og at hun neppe forstod hvem Jesus virkelig var, eller at det var vanskelig for henne å forstå; som det er for oss i dag. Ved å trekke Maria mer fram, blir Jesu menneskelige side nærmere, men også hans guddommelige side blir understreket. Likevel sitter jeg igjen med at det var fine ord alle kan nikke til. Men det kom ikke fram noe personlig fra prestens side. Jesus er 'verdens lys.' Ja vel, men for meg er han noe langt mer: Frelser, ja Frelser for alle mennesker. Og han er min bror. Selvsagt et stort forbilde og etisk og moralsk. Tror nok denne presten mener det også, men det hadde gjort seg med noen personlige erfaringer. En god preken, men jeg gikk ikke ut av kirken med noe ønske om bedre kjennskap eller påvirkning av Jesus, og det var det jeg trengte.»* (Informant nr.3, tekst)

Felles for disse informantene er at de setter pris på at prestene forteller fortellinger som kan kaste lys over teksten, og at presten gjerne deler av egne fortellinger eller erfaringer. For noen prester er dette kanskje et for stort krav. Er det ikke evangeliet om Jesus vi skal forkynne? Hvilken verdi har mine erfaringer eller fortellinger i dette? Men for kirkegjengerne handler det om nærhet og troverdighet. Det henger sammen med det som vi så når det gjelder språk og språkbruk: Det nære, det personlig erfarte og opplevde, er det som gjør at presten fremtrer som en person som tilhøreren kan identifisere seg med, eller åpner et rom tilhøreren kan bevege seg inn i. Det gir mulighet for at prekenen blir en hendelse som tilhøreren kan skape mening i.

En informant er nettopp opptatt av dette, og konkluderer: *«Og i taler har jeg lagt merke til at det er mer interessant og troverdig når prester bruker egne opplevde eksempler og*

kobler det opp til tekst og bibelhistorie. Da forstår man hva som egentlig står i teksten.» (Informant nr.9, tekst)

Denne informanten bringer nettopp inn ordet «troverdig» om presten. Det temaet vil bli nærmere berørt i neste kapittel.

ANDRE BIBELFORTELLINGER

Flere informanter setter pris på at presten bruker andre bibelfortellinger som illustrasjon eller for å vise sammenhenger eller motsetninger i Guds bilder i Bibelen.

En informant skriver: *«Så går prekenen inn i det som jeg opplever som 'hovedpunktet' i prekenen, uverdige - verdige. Johannes opplever seg uverdige, og ser på Jesus som verdige. Fordi Jesus er verdige kan Han løfte oss uverdige opp. Presten bruker fortellinger fra Bibelen for å få frem dette (bl.a. om den bortkomne sønn) Jeg synes dette er en fin måte å få fram poenget på.»* (Informant nr. 18, tekst)

Informanten har opplevd en preken hvor presten har brukt andre bibelfortellinger som illustrasjon til hovedbudskapet. Dette har blitt opplevd positivt, kanskje fordi den aktuelle fortellingen om den bortkomne sønnen gav nye og gode bilder på ordparet verdige-uverdige som kunne være vanskelig å gripe uten slike bilder. En annen skriver: *«En annen ting som var virkningsfullt, var alle henvisningene til andre kjente bibelfortellinger som understreker dagens hovedtema: Jesus er Gud, og han ser den enkelte og den enkeltes behov, om det var kvinnen ved brønnen eller Hagar i ødemarka.»* (Informant nr.3, tekst)

En annen informant forteller om en prekenopplevelse der selve prekenteksten blir fortalt i sin kontekst slik at kirkegjengeren

fikk gode bilder av hvordan det teksten fortalte om, kunne blitt opplevd i sin samtid: «Presten relaterte til dagens mennesker og gikk inn i teksten og beskrev den menneskelige relasjonen da - slik den var mellom Simon og Jesus. Nåtid og fortid. Presten gjorde en meget god beskrivelse av situasjonen, slik hun kunne tenke seg det var på den tiden. Fortellingen ble levende for meg fordi presten beskrev godt det hun så for seg. Det virket som om presten levde seg inn i fortellingen, slik at bildene fra fortiden/samtalen mellom Jesus og Simon ble klare.» (Informant nr.22, tekst)

TEKSTENS KONTEKST

Mange informanter er opptatt av å forstå preteksten i forhold til dens egen tid, den historiske konteksten, vaner og regler i tekstens samtid. En sier: «Og så mener jeg at teksten må forklares ut fra den tiden. At du får den der historia rundt, altså den konteksten... Og så er jeg veldig opptatt av å få det inn i den såkalte kulturhistorisk sammenheng, for det er mye som er greit å forstå nå, på vår måte, men hvordan forstod de det for mange tusen år siden, ikke sant ...» (Informant nr.2, intervju)

En annen skriver: «Innledningen gikk på å sette fortellingen inn i den tidssammenheng - forklare for oss som lever her og nå. Det er alltid godt å få forklart hvordan det var da teksten ble skrevet - slik blir det lettere å forstå» (Informant nr.3, tekst)

Kirkegjengerne har ulikt forhold til Bibelen og Bibelens tekster. Noen leser teksten før de går til kirken, andre ikke. Noen har gått Bibelskole mens andre har den basis-kunnskapen om Bibelen som barneskolens kristendomstimer gav. Samtidig er Bibelen kirkens hellige skrift, og Bibelens tekster

sentrale i alle gudstjenester og kirkelige handlinger. Materialet fra informantene forteller at kirkegjengerne får gode opplevelser når presten klarer å gjøre tekstene levende for dem. Dette skjer når de får se nye sammenhenger mellom tekstene, eller får beskrevet kultur og miljø i tekstens samtid. Tekstene har sin opprinnelse i en helt annen tid, med andre skikker og forutsetninger som mange ganger ligger skjult i tekstene. Materialet viser at kirkegjengerne setter pris på både å få bibelteksten levendegjort og plassert i sin kontekst og aktualisert ved bilder, erfaringer og fortellinger. Da kan kirkegjengeren ut fra prekenen skape mening for sitt eget liv.

ÅPNE OG INKLUDERENDE BILDER FUNGERER

Mange homiletikere er opptatt av bildene og fortellingenes funksjon i preker. Halvor Nordhaug⁽²⁹⁾ viser til en av de mer kjente, David Buttrick, som med et fenomenologisk utgangspunkt er opptatt av det visuelle plass i menneskets bevissthet. «En preken som vil forme troens forestillingsverden, og det er ifølge Buttrick prekenens hovedoppgave, må være sikker på at de konkrete forestillingene kan spille sammen og støtte hverandre gjen- sidig.» Buttrick anbefaler presten å sette opp et detaljert bilde-skjema, slik at det er enkelt å vurdere om bildene og fortellingene spiller sammen eller mot hverandre. Materialet i studien synes å støtte Buttrick i at bilder og fortellinger er viktige. Men hans anbefaling om å bruke flere bilder og fortellinger, er det noe mer usikkert om informantene støtter. Noen av dem referer til at det ble mange bilder og eksempler, og vanskelig å holde tråden. En skriver: «Prekentekest, to historier som refereres til, og et par bibelvers på slutten. Det kan sikkert sees på to måter - alle kan få

med seg noe - men jeg tenker at kanskje kunne man fokusert på færre elementer, og utbrodert de rundt poenget.» (Informant nr.10, tekst)

Buttricks anliggende synes å være at prekenopplevelsen blir best hvis presten får tilhørernes oppmerksomhet fra begynnelsen og holder den gjennom hele prekenen. Informantene i min studie gir også eksempler på at så har skjedd. Men oftere er deres positive erfaringer knyttet til at de har hatt en god opplevelse, fått fine bilder i hodet, noe å tenke på i forhold til eget liv og egen tro eller utviklet egne spørsmål gjennom prekenen. Det gir en annen måte å tenke om prekenen på, et mer dialogisk enn monologisk prekenideal. Jeg vil drøfte det nærmere i kapitlet «Det dialogiske perspektiv.»

Et viktig aspekt ved prestens bruk av bilder, fortellinger eller konkrete gjenstander i prekenen, er om bildene er åpne eller lukkede, om de inkluderer eller ekskluderer. Alle bilder og fortellinger fungerer nemlig ikke positivt. Bildene må være åpne og inkluderende for å fungere for kirkegjengerens meningsproduksjon.

Informantene beskriver gode prekenopplevelser med bilder som er åpne, som gir muligheter for egne assosiasjoner eller videre refleksjon. En informant skriver: «(Virkningsfullt) at presten underveis i prekenen henviser til videre historier om Jesus - i dette tilfellet at Jesus løsnet mange sandalremmer ved fotvaskelsen før påskemåltidet. Og at det ble fortalt om de ulike begynnelsene på evangeliene - de tre andre begynner med Jesu fødsel, men Markus begynner med dåpen. Og lar oss være med inn i resonneringen. Hva forteller det oss at han begynner med dåpen?» (Informant nr.10, tekst)

En annen skriver: «Naturbilder taler til meg, gir positive assosiasjoner. Gud gir vekst, beskyttelse, liv, - i naturen og i mitt liv. Jeg opplever meg sett og ivaretatt av Gud.» (Informant nr.14, tekst)

Disse informantene er to av mange som forteller om prekenopplevelser hvor de har opplevd seg invitert inn i teksten og fått lov til selv å være med i tolkning og refleksjon rundt den.

Informantene refererer også til bilder og fortellinger som ikke er åpne, som ikke skaper nye bilder eller mulighet for nye tolkninger. Informantene selv bruker ikke begrepene «åpne» eller «lukkede», men de beskriver sin opplevelse av å få henvisning til en fortelling eller en person, men at de ikke forstod eller husket hva det gikk ut på eller hva det hadde med prekenen å gjøre. Når bildet eller fortellingen ikke skaper bilder og assosiasjoner som gjør at tilhøreren husker eller forstår hva dette hadde med saken å gjøre, tolker jeg det slik at disse bildene er lukket for dem. Bildene er ikke broer som evangeliet kan gå over, men store steiner som hindrer atkomsten.

En informant skriver: «Ble litt uklar om hva Kain og Abel hadde med sammenhengen å gjøre, mulig det var ment i forhold til neste vinkling, alle er vi søsken og stiller opp for hverandre» (Informant nr.21, tekst)
«Såkorn som dør. En henvisning til Veslemøy i Garborg, men husker ikke hva. Ok gudstjeneste. Ikke en tekst som gav noe ekstra egentlig.» (Informant nr.11, tekst)

Begge disse informantene viser til preker hvor det har blitt brukt fortellinger eller eksempler, men at disse ikke har åpnet opp en forståelse eller gitt en opplevelse.

Informantene gir også eksempler på bilder som ikke bare er lukket, men som direkte ekskluderer dem, som får dem eller andre til å kjenne seg utenfor. Det kan handle om at det blir referert til bøker eller filmer som man selv ikke har lest eller sett, til historiske hendelser eller personer man ikke har helt oversikt over eller Bibelfortellinger man ikke husker. Kirkegjengerne er svært negative til slik ekskluderende bildebruk, enten det gjelder dem selv eller de tenker på andre som er i kirken. En forteller: «...jeg har en sånn 17.mai-preken i bakhodet hvor det var en canossa-gang mellom Norges historie og grunnloven og hele pakka. Det ble helt uinteressant. En preken skal være noe mer enn en forelesning. Så det at presten skal vise fram mest mulig, det synes jeg blir uinteressant, det synes jeg blir... Da får jeg og en sånn sosial erkjennelse av at ja, kanskje jeg visste, men ikke hun som er med meg en sjelden gang. Eller kanskje ikke jeg visste eller... Ikke brife!» (Informant nr.1, intervju)

En annen har erfart det samme, at eksempler som brukes ikke forstås av alle i kirken, og at de dermed ekskluderer: «Dessuten har jeg lagt merke til at eksempler som brukes må kunne relateres til alle som er til stede. I en tale ble det brukt et eksempel fra den digitale verden, og noen eldre sa til meg etterpå kirkecaffen, hadde hun vunnet millioner? Men presten hadde henvist til mailene som kommer at du har vunnet antall millioner euro osv. De som ikke bruker data så mye kunne ikke forstå det.» (Informant nr.9, tekst)

Når presten bruker prekenen til å «brife» med egne opplevelser eller kunnskaper, oppleves det negativt. Og kirkegjengerne reagerer ikke negativ bare hvis de selv blir ekskludert - de tenker også på andre i kirken som kanskje ikke hadde lest den boka eller sett den filmen.

Informantene gir heldigvis mange eksempler på gode bilder som inkluderer og som de opplever at både de selv og alle de andre i kirken kunne forstå og relatere til. Jeg presenterer her et knippe: «Det var veldig virkningsfullt og meningsfullt å bruke kunsten i kirka inn i prekenen. Dette helt konkrete gir mening og et slags eierskap til kirka og kan ofte være med på å aktualisere tekst og budskap.» (Informant nr.1, tekst)

«Vi fikk høre om Moses livshistorie som tok en brå vending da han hadde en overnaturlig opplevelse. Jeg syntes det var riktig å ikke bare være så vidt innom fortellingen om 'Den brennende tornebusken.' Det er en fortelling som de fleste nok husker fra sin skoletid. Så her kunne menigheten kjenne igjen fortellingen.» (Informant nr.20, tekst)

«Fortellingen om Mamma Magga av Eivind Skeie var også virkningsfull. Om den lille troen og den lille innsatsen som gjør at troen og godheten vokser under vanskelige forhold. Foruten introduksjonen til prekenen var dette den eneste fortellingen. Her fortalte predikanten hovedtrekkene og inkluderte meg på den måten i fortellingen. Det motsatte er å bare nevne overskrifta som om jeg 'burde' ha lest den. Det kan være en måte å ekskludere meg som lytter på, og ingen god måte å bruke fortellinger på.» (Informant nr.1, tekst)

Fortellinger og bilder som inkluderer, er for det første fortellinger og bilder som alle umiddelbart kan kjenne seg igjen i. Eksempelene nevner f.eks. å bruke synlig kirkekunst. For det andre handler det om å bruke f.eks. bøker eller filmer som det ikke bare blir henvist til, men fortalt nok av til at alle kan leve seg inn i det og forstå sammenhengen. En av informantene fortalte spesifikt at det var blitt henvist til fortellingen om Moses og tornebusken, og mente

at det var riktig av presten å gjenfortelle litt av den fortellingen. Det er ikke sikkert at alle i kirken har hørt om eller husker hva den historien handlet om. Noen har kanskje bare en vag erindring fra bibelhistorien om at det var noe med en busk som brant. Det kan være lett å overvurdere hvilke bibelfortellinger menigheten har present. Å bruke fortellinger eller eksempler som kanskje ikke alle kjenner, uten å fortelle nok om dem til at alle kan forstå, er en effektiv måte å ekskludere mennesker i menigheten på. Informantene beskriver godt hvordan det er å bli ekskludert. Da tenker de at «uff, den hadde jeg visst ikke lest, burde jeg lest den?»

Nordhaug⁽³⁰⁾ referer til Sverre Dag Mogstads bok «Fag, identitet og fortelling» når han skiller mellom åpne og lukkede fortellinger. Mogstad snakker om sanne og falske fortellinger. «Den åpne fortellingen forutsetter ikke at tilhørerer eller lesere er enig med en bestemt moral eller verdioppfatning i utgangspunktet, men den inviterer en til å komme inn, kjenne seg igjen og tolke sin egen livsvirkelighet i lys av fortellingen. Den

falske fortellingen er derimot lukket. Den åpner seg ikke for den som ikke deler fortellingens moralunivers eller livstolkning. En slik fortelling vil derfor heller ikke egentlig kunne gi ny livstolkning, men bare bekrefte forutinntatte oppfatninger.»

Det empiriske materialet bekrefter dette skillet mellom åpne og lukkede fortellinger. Det betyr ikke at kirkegjengerne bruker de begrepene, eller at de har reflektert rundt hvordan fortellinger virker, men at de intuitivt opplever fortellingene åpne eller lukkede.

Materialet etterlater ingen tvil om at bilder, fortellinger og aktuelle eksempler er veldig viktige elementer i en preken. De har den egenskapen at de åpner dette rommet i prekenen hvor tilhørerer kan skape mening for seg selv og sitt liv. En preken som ikke makter å åpne dette rommet, oppleves kjedelig eller uinteressant. Men bildene og aktualiseringene må oppleves åpne og inkluderende for å kunne fungere. Hvis ikke, skaper de større avstand.

ENGASJEMENT OG ÆRLIGHET

ENGASJEMENT SKAPER ENGASJEMENT

Et av de klareste funnene i studien, er at prestens engasjement er avgjørende for utbyttet av prekenen. Dette er kanskje overraskende, for det kan være lett å tenke at det er prekenens innhold og logiske oppbygning, som er det viktigste. Men i informantenes tekster ble opplevelsen av at presten var engasjert referert som viktig eller avgjørende for den gode prekenopplevelsen. Hvis presten ikke er engasjert og ikke går personlig inn i prekenen, fungerer det dårlig.

Informantene forteller fra prekenopplevelser hvor de har opplevd prestens engasjement og innlevelse på en god måte. Informantene bruker ulike ord om dette. En skriver: *«Teksten ble lest med innlevelse; fortellingen ble levende 'fortalt,' ikke bare lest. Jeg merker når bibelteksten er godt forberedt og blir lest med innlevelse - da følger jeg godt med, og ord/ setninger kan gi meg ny mening.»* (Informant nr.3, tekst)

Informanten merker allerede ved evangelielesningen at presten både er godt forberedt og engasjert av innholdet. Virkningen av det engasjementet er at tilhøreren følger

*Engasjement skaper engasjement
Ærlighet og troverdighet er viktig
Å forkynne Guds ord*

bedre med. Tilhøreren har erfart at lesningen av teksten kan gi ny mening for informanten selv.

En annen skriver om sin gudstjenesteopplevelse:

«Jeg opplever presten engasjert, Han vil si meg noe, tenker jeg Få meg til å tenke videre Få meg til å tenke hva sier Guds ord til meg» (Informant nr.18, tekst)

Informanten merker prestens engasjement og overbevisning, og at tekstene eller innholdet i dem betyr noe for presten, uten å gå i detaljer om hvordan dette kan merkes.

Flere informanter har lignende kommentarer i sine tekster fra prekenopplevelsene, hvor de enten beskriver engasjementet som noe positivt, som de jeg nettopp har referert, eller de understreker at presten var godt forberedt, og at det var lett å følge.

Jeg ble nysgjerrig på hvor viktig prestens engasjement egentlig er, og hvordan det i så fall kan merkes av tilhøreren. Disse spørsmålene ble derfor tatt med til intervjuene. Og intervjuene styrket og utvidet det bildet jeg hadde fått ut fra informantenes tekster. Prestens engasjement er viktig for alle. Det er ingen som bagatelliserer hvilken betydning

det har. En informant sier: *«Jeg ser jo fort om det er en prest som liker det her, som har lyst... Det må iallfall engasjere presten. Jeg må ha en opplevelse av at dette er viktig for deg. Og ikke bare lese... Ja, engasjementet er viktig. Det jeg grunner på, det er: Går det an å lese opp en preken uten å være engasjert? Det tror jeg det gjør. Det må være noe av ditt på en måte. Det er ikke noe kvalitativt annet at presten er engasjert eller at en foreleser på NN (navn på institusjon) er engasjert eller, om noe helt annet. Engasjementet må være noe du brenner for...»* (Informant nr.1, intervju)

Denne informanten er ikke i tvil om at engasjement er viktig, og peker på at det gjelder ikke bare presten i prekenen, men enhver som skal formidle noe. Det er ikke så stor forskjell på presten eller en foreleser eller andre som skal formidle. Det som skal formidles, må være viktig for formidleren, i dette tilfellet presten. En annen informant sier dette som svar på et spørsmål om hva som kjennetegner en typisk god preken: *«Og så må jeg oppleve at presten, at det er personlig for han, at han, at det ikke er bare teori, at det er noe han eller hun, forholder seg personlig til, at det betyr noe viktig for presten... Det kan være veldig fine ord, og det kan være god teori, men på en måte føler jeg, at følelsene til presten ikke er med. Han må være et helt menneske, han og, eller hun.»* (Informant nr.3, intervju)

Denne informanten snakker om engasjement som at presten forholder seg personlig til det han eller hun sier. Informanten merker det hvis ikke dette er viktig for presten, og da blir det «god teori» men ikke noe mer.

Engasjement kan være en diffus størrelse, og vanskelig å definere hvordan det arter seg i praksis i en 10-15 minutters preken. Informantene ble derfor også spurt om

hvordan de kan merke dette engasjementet, hvordan det gir seg uttrykk. En samtale foregikk slik:

«- Ja, det må være på en måte en prest som ser ut som han liker det han, eller hun, liker det de holder på med, som har et engasjement, som er interessert i å få kontakt med menigheten. - Hvordan merker du det engasjementet? - Med blikk-kontakt, for eksempel, med presten. Med hele kroppsspråket... Selvfølgelig, man skal ikke forestille seg der man står på prekestolen, men noen blir, det blir en mer sånn teknisk greie, de bare sånn ser bort på organisten eller ut i lufta, eller så er det mer som de snakker til deg... de som beveger seg litt i kroppen, som har den blikk-kontakten, som søker litt utover.» (Informant nr.5, intervju)

Denne informanten er opptatt av kroppsspråk og blikk-kontakt, hvordan det språket snakker høyere enn ordene som brukes. Det kroppsspråket som ikke formidler engasjementet, blir kalt «en sånn teknisk greie», mens det kroppsspråket som formidler engasjementet, handler om at presten «snakker til deg» og har et blikk som «søker litt utover.»

En annen informant beskriver engasjementet på en litt annen måte:

«- Hva betyr det om presten er engasjert? - Det betyr mye, uten så ramler det fort sammen, jeg har vanskelig for å se for meg en god preken hvis presten er uengasjert. Det handler om tilstedeværelse. - Hvordan merker du tilstedeværelse? - Det handler kanskje om ordvalg, om presten har gjort det litt til sine egne ord. At han ikke snubler i ordene, leser fra et manus. Jeg husker en prest, en vikar vi hadde, som hadde preken som var sånne betraktninger over det ene og det andre, han mente det sikkert ikke, men han klarte ikke å få meg med ...» (Informant nr.7, intervju)

Denne informanten er opptatt av hvordan språket forteller om engasjement og tilstedeværelse. Hvis presten ikke har gjort det til sitt eget, fått et eierforhold til det han/hun skal si, satt sitt eget språk på det, så virker det som noe som «blir lest opp.» Når det skjer, opplever informanten ikke å bli dratt med.

En annen bruker flere ord for å beskrive det som merkes men som er vanskelig å definere: «Du merker det likevel hvis han er engasjert, altså. Noen er jo veldig levende, har jo denne nådegaven, vil jeg si, du ser det i ord og fakter og stemmeleie, at man merker at han er engasjert. Noen kan fare mer stille med det, men likevel så kan man merke at det er en varme og inderlighet i det. Så at det er et engasjement der, det betyr veldig mye, ellers blir det tørt.» (Informant nr.3, intervju)

Denne informanten nevner kroppsspråk, fakter og stemmebruk som noen av de måtene engasjement merkes på, men understreker at ikke alle viser engasjement på samme måte. Noen er mer stillfarne, men utstråler en form for inderlighet. Men denne merkes også.

En annen bruker samme ordene «lese opp» om prekenen hvor presten ikke formidler noe engasjement. Samtalen gikk slik:

«- Hva betyr det om presten er engasjert i prekenen? Virker engasjert? Har det noe å si?
- Ja. (latter) Det er klart det har noe å si. Og jeg tenker at det er viktig. Fordi at, det kan fort bli masse tomme ord. Og tomme ord har ikke så stor verdi. Altså, hvis man leser opp noe som en annen prest skrev for 100 år siden, og tenker: 'Jeg låner den prekenen.' Det blir ikke din! Og du bør jo være engasjert som prest under en preken, tenker jeg, hvis du har et ønske om å formidle noe ...

- Hvordan merker du engasjement?

- Kroppsspråket, kanskje, og toneleiet. Det handler om: Står presten der og leser opp som

man leser fra en bok, eller fra en Bibeltekst, eller er dette noe som er gjort fra hjertet?» (Informant nr.17, intervju)

Informanten er opptatt av prestens engasjement, og kan merke det på kroppsspråk og på stemmen. Uten engasjementet blir det bare «lese opp noe» og «tomme ord.» Og tomme ord har ikke evnen til å skape mening eller inspirere til refleksjon.

En annen informant ordlegger seg på en annen måte: «Men det skal være engasjert. De vanskelige tingene skal tas opp og presten skal ikke prate for å bli populær, men han skal prate for å gi noe til den enkelte... For det som jeg liker ved enkelte prester det er at de bruker eksempler fra egen livserfaring og egen troserfaring... at de sier rett ut at 'det verset der, det har jeg tenkt mye på selv, og det tok lang tid før jeg fikk den oppfatningen av det verset som jeg har nå'... Hvordan skal presten være engasjert? Skal han være på arbeid, det er jo ikke en vanlig inntektsbringende virksomhet, det her. Dette er noe mer, det skal på en måte synes. Men det kan gjøres på forskjellige måter... prekenen skal ikke være noe propaganda, eller et sånt politisk møter. Men det skal være engasjert.» (Informant nr.2, intervju)

Når denne informanten skal definere engasjementet nærmere, handler det om at en preken verken er et «vanlig arbeid» eller propaganda, men noe viktig som er sagt til den enkelte i kirken. Det er det personlige budskapet, hvor presten formidler at dette er viktig for ham/henne selv, og at den som sitter og hører, opplever at det er ment og sagt til en selv.

Jeg tolker informantenes beskrivelser slik at de på ulike måter merker om prekenen er relevant for presten selv. De merker hvor

prestens fokus er. Arbeidet med å forbedre prekenen handler altså ikke bare om språk, struktur og bruk av bilder, men også av om presten har latt budskapet nå fram til seg selv -gjort det til sitt eget - før det formidles til andre.

ÆRLIGHET OG TROVERDIGHET ER VIKTIG

Denne siste informanten bringer et nytt element inn som styrker opplevelsen av at presten selv er engasjert, og det er om presten framstår ærlig og troverdig i sin preken. Mange informanter er opptatt av dette. En informant skriver fra en god prekenopplevelse: *«Presten sa noe personlig som gjorde inntrykk: 'Han (presten) hadde ikke tidligere lagt merke til hvordan vann var som en rød tråd i Johannes-evangeliet.' Det at også den erfarne presten oppdager nye ting i Bibelen, gjør inntrykk. Og setter tanken i sving: Bibelen er det levende ord, som stadig møter oss med nye tanker.»* (Informant nr.3, tekst)

Dette at presten våger å være personlig og dele en personlig erfaring med Bibelen og det temaet som prekenen handlet om, har både gitt et positivt inntrykk og styrket informantens opplevelse av Bibelen som Guds levende ord.

En annen skriver om en tilsvarende god prekenopplevelse: *«Presten spør. Josef er en rettskaffen mann, han vil skille seg fra Maria. Presten stiller spørsmålet: Er dette godt for Maria? Å bli alene med barnet? Med en lausunge? Jeg har også tenkt slike tanker som presten her tar frem. Jeg tror at slike tanker ville være naturlig for Josef. At presten tar dette fram synes jeg er fint, utfordrende, jeg har ikke hørt det før. Så får Josef englebud, levende Ord*

fra Gud. Ordene gir Josef trygghet, Maria og han skal være sammen. Jeg opplever presten engasjert, Han vil si meg noe, tenker jeg, Få meg til å tenke videre, Få meg til å tenke hva sier Guds Ord til meg.» (Informant nr.18, tekst)

Informanten har opplevd at presten har våget å stille et kontroversielt spørsmål, og at presten har vært engasjert som menneske i forhold til Maria sin situasjon. Informanten legger særlig merke til dette, fordi det er en ny opplevelse. Denne ærligheten og engasjementet har fått informanten til selv å reflektere rundt hva Guds ord kan ha å si for vedkommende selv. Nettopp dette at presten har satt ord på noe informanten selv har tenkt, har inkludert informanten i prekenen. Egne tanker og meninger blir gitt rom og mening i gudstjenesten, og informanten har opplevd det som positivt.

En annen informant skriver om en sterk prekenopplevelse, hvor prestens ærlighet nettopp er det som blir virkningsfullt: *«Prekentekest Johannes 11. En kjent tekst, og som jeg tenkte, at her kommer det ikke noe nytt. Men slik ble det ikke. Prekenen startet med å stille spørsmål til hvor Gud er når menneskene trenger han mest. Når ektefelle eller ditt barn dør. Hvordan kan Gud la det skje. Så mange ubesvarte spørsmål. Tvilen på Guds eksistens blir så konkret. Virkningsfullt - at teksten åpner opp for tvil ved gudstroen. At tvil og tro for de fleste av oss henger sammen. Dette ble ikke pakket bort, som det ofte blir gjort.»* (Informant nr.5, tekst)

Informanten har opplevd det sterkt at presten våger å bruke starten av prekenen til å konfrontere Gud som lar onde ting skje. Informanten har erfart at slike tema ofte blir «pakket bort» og setter pris på en prest som våger å være ærlig, og sette ord på tanker som informanten selv har gjort seg.

Informantenes tilbakemeldinger tyder på at prestens ærlighet omkring vanskelige spørsmål hilse velkommen. Men hvor langt vil de strekke denne ærligheten? Opplevs det greit at prester setter ord på tvil eller sinne eller skuffelse mot Gud? Hvor går i så fall grensen for når det slutter å være trosstyrkende og begynner å bli trosutfordrende? Informanten som hadde levert teksten fra den prekenen som ble opplevd så ærlig, ble spurt litt nærmere om denne opplevelsen:

«- (Presten sa:) *Hvor er du Gud når vi trenger deg?*» *Veldig sånn: 'Hvorfor skjer det så mye? Hvorfor dør unger og hvorfor dør folk fra ungene sine?' Han var litt sånn sint, presten, jeg hørte liksom en sånn snert. Jeg aner jo ikke hvem han var, hva som var hans historie, men det var veldig sånn gjenkjennbart, det her er litt sånn ærlighet i det vi får høre nå, og det likte jeg godt*

- *Er ærlighet viktig?*

- *Ja, ja, det er det...*

- *Hva skjer hvis presten snakker om tvil og tro, om skuffelse eller sinne mot Gud?*

- *Jeg tenker det er det litt ærlige, det menneskelige.*

- *Det rokker ikke ved din tro?»*

- *Nei, det gjør det ikke. Det gjør det ikke. Jeg tenker bare at det er fint, at det, tvil og tro det er, både hos meg og hos de som skal jobbe med det, og som skal leve av det. Jeg tenker det skulle vi bare si litt mere sånn at det ikke ble så farlig å si det, at man kan godt være kristen selv om man har masse, masse tvil» (Informant nr.5, intervju)*

Informanten har erfart at egen tro også inneholder tvil, og tenker at det er menneskelig, både for kirkegjengeren og for presten, som «skal leve av det.» At dette ikke blir satt ord på i prekenen, opplevs som mindre ærlig. Hvis det ikke blir satt ord på tvil, kan det opplevs som at kirkegjengerens egen tvil

ikke kan rommes innenfor gudstjenesten. Det gjør gudstjenesten mindre relevant og troverdig for kirkegjengeren.

En annen ordlegger seg slik på samme spørsmål: «*Dilemmaet om det onde i verden, det møter jo alle før eller senere, og grader av det onde, enten det nå gjelder meg, eller familien eller verden. Så kan man jo ha en teoretisk refleksjon om at Gud ikke skylder alt, og sånn, men likevel, så er det jo de dilemmaene vi lever i, en viktig oppgave for presten å trekke det fram. For det er jo det som gjør gudstjenesten, eller prekenen troverdig, at den er midt i livet... Nei, jeg synes det er trosstyrkende. Jeg synes det er billig hvis ikke den dimensjonen kommer fram.*» (Informant nr.1, intervju)

Informanten berører noe av det som handler om det livsnære eller det livsfjerne i prekenen. For denne informanten er det viktig at de dilemmaene som mennesker lever med, også blir satt ord på i prekenen. Hvis ikke, blir det «billig.» Skal gudstjenesten være relevant, må viktige tema for menneskers gudstilhørighet kunne settes ord på i gudstjenesten. Disse informantene understreker at tvil for dem er viktige elementer i gudstroen, og en gudstjeneste som ikke rommer det, rommer på en måte ikke dem, heller.

I forhold til hvor grensen da kan gå for hvor ærlig prester kan snakke om tvil og sinne mot Gud, lar jeg denne informanten komme til orde: «... *det tror jeg ville virket veldig ærlig for min del, at presten var ærlig på det. Men det går jo selvsagt en grense. Hvis at, det har jeg har ikke opplevd, at en prest har sluttet å tro på Gud, da må han han trekke seg fra jobben sin, altså. Men at han skulle tvile på ett eller annet, det ville ikke vært noen anføktelse, det.*» (Informant nr.3, intervju)

Informanten setter pris på prestens ærlighet om de vanskelige spørsmålene, og om tvilen som en del av troen, men grensen går ved selve troen. Hvis tvilen hos presten blir så stor at hun ikke lenger tror på Gud, da er hun ikke lenger troverdig som prest.

En annen nyanserer prestens ærlighet i forhold til tvil og tro med litt andre ord. På spørsmål om hva informanten synes hvis presten problematiserer tvil og tro i en preken, svarer vedkommende slik: *«Nei, det vitner jo om en ærlighet. Men jeg har tenkt en del på det der i forhold til presterollen og det å... Jeg husker jo, jeg har opplevd et par ganger prester som, som har gjennom prekenen på en måte formidlet at de har hatt en mye større tvil enn de har hatt tro. Og da tenker jeg at det er noe med forankringen i det de gjør og det de sier også under andre kirkelige handlinger som blir, de sier noe som de ikke tror på. Det sliter jeg med... Men når det formidles at man egentlig tviler eller kanskje tror mindre enn man tror, og så skal man samtidig formidle, jeg holdt på å si kirkens budskap f.eks i en begravelse eller en vielse, så er det noe med det spriket mellom hva man foran alteret 'gir til andre' som man selv ikke tror på. Da tenker jeg, at det, da kan man jo heller ikke være et verktøy. Det bli veldig, veldig feil.»* (Informant nr.17, intervju)

Denne informanten er opptatt av at det må være konsistens mellom det presten står for i prekenen og det hun står for i andre kirkelige sammenhenger, i liturgi og kirkelige handlinger. Det kan være riktig at presten på prekestolen er åpen på spørsmål om tvil og tro, men det må balanseres slik at ikke presten framstår som uærlig i andre sammenhenger. Da går det på troverdigheten løs.

Som vi tidligere så under kapitlet om forventninger, har kirkegjengerne forventninger til at prekenen og gudstjenesten skal styrke deres tro. De lever selv med tvil og spørsmål og skuffelse i sin Gudstro, og trenger at troen fornyes gjennom prekenen. Men dette skjer altså ikke ved propaganda, men at presten ved sin ærlighet om egen tvil og egne spørsmål, viser en troens vei i de dilemmaene vi alle står i. Hvis presten holder den delen av virkeligheten ute fra prekenene, opplever kirkegjengerne det som billig og livsfjernt. De ønsker ærlige og troverdige prester, og de ønsker prester som viser at de forstår og selv lever med tvil og usikkerhet i sin kristne tro. På den måten signaliserer presten at kirken og gudstjenesten har rom for hele mennesket, og kirkegjengeren kan kjenne at «her kan jeg være, med all min tvil og all min tro.» Samtidig går den en grense for hvor langt denne ærligheten kan trekkes. Presten er også den som skal sette ord på og formidle gode bilder av troens liv, til oppmuntring og styrke for menighetens tro. Hvis ikke, blir spriket mellom det presten sier i prekenen og det som formidles i liturgi og bønner så stort at prestens ord oppleves uærlige.

Det empiriske materialet viser at hvordan presten som person framstår i prekenen, er avgjørende for hvilket utbytte tilhøreren har. Tilhøreren hører ikke budskapet uavhengig av den som formidler. Prekenen i gudstjenesten oppfattes ikke som en nøytral informasjon, men som en kommunikasjonsprosess hvor budskap og avsender er en helhet. Som en av informantene konkluderer: *«Synes det kan være vanskelig å skille prekenen fra den som holder den. Selv om det sikkert går an å studere virkemidler, bilder etc, er prekenen og predikanten uløselig knyttet sammen.»* (Informant nr.1, tekst)

Å FORKYNNE GUDS ORD

Hvordan tenker prester om hva prekenen er? I ordinasjonen⁽³¹⁾ blir presten spurt: «Lover du å forkynne Guds ord, klart og rent, som det er gitt oss.»⁽³²⁾ Ordvalget kan tyde på at man forestiller seg «budskapet» som en objektiv størrelse, en informasjon, som kan overføres fra presten til tilhøreren. Denne måten å tenke kommunikasjon på, kjenner jeg igjen fra min egen studietid i pedagogikk.⁽³³⁾ Budskapet befant seg i avsenders hode, og målet for kommunikasjonen var å få dette budskapet overlevert til en mottaker. På veien mellom avsender og mottaker, ligger det hindringer. Disse kalles «filtre», og handler om forutinntatthet, egen erfaring, egne meninger osv, og måtte tas hensyn til, forstås og forseres for å kunne sikre at budskapet nådde fram. Denne måten å tenke om kommunikasjon på, fant man også ellers i arbeidslivet.⁽³⁴⁾ Finner vi dette igjen i tidligere homiletisk tenkning?

Martin Lønnebo⁽³⁵⁾ skriver at den eneste som kan preke, er Gud selv. Den beste «egenskapen» ved en god prest, er modenhet. Uten modenhet er det «risk för att prästen kommer före budskapet.»⁽³⁶⁾ En moden personlighet er som klart glass, som Guds lys kan skinne gjennom. Når presten forkynner Guds ord, står presten i Kristusrollen, men er personlig skjult av Ordet og sakramentene. Lønnebo er likevel ikke fremmed for å gi både retoriske og pedagogiske anbefalinger til prekenarbeidet, men målet med prekenen er at presten skal la Kristus bli synlig. Det kristne budskapet finnes bak presten, og skal formidles mest mulig uforandret til tilhørerne. «Och ju mer prästen glömmer bort sig själv som person, desto mer kan denna gå upp i sin uppgift att vara redskap.»⁽³⁷⁾

Denne måten å tenke kommunikasjon i prekenen på, finner vi lite av i dagens homiletiske litteratur. Bernice Sundquist har gjort en studie i prekenresepsjon,⁽³⁸⁾ og skriver at selv om man teologisk kan slutte seg til at det er Den Hellige Ånd som skaper troen, er det ikke uvesentlig hva og på hvilken måte evangeliet gis bilder og språk i prekenen. «I kommunikationen möter prädikan alltså lyssnare som aktivt tolkande subjekt.» Noe av det mest sentrale for tilhørerne, var predikantens troverdighet og ekthet.⁽³⁹⁾ Maria Ottensten og Tina Johansson skriver at «Predikantens röst får vara en av alle röster som hörs i det pågåande samtalet i församlingen där Gud också finns i historien genom olika människor, och där också andras röster representerar Gud.»⁽⁴⁰⁾ Alle disse fastholder Luthers tanke om det kirkelige embetet, hvor kirken velger ut og ordinerer mennesker til å forkynne. Samtidig påpeker de at for tilhøreren blir mening ikke skapt ved å overta det budskapet presten framfører, men når presten framstår troverdig og ærlig, og prestens ord, bilder og fortellinger møter tilhørers historie og situasjon og skaper mening.

Dette støttes i det empiriske materialet i min studie, hvor prestens person og troverdighet er helt avgjørende for tilhørers utbytte av prekenen. Hvordan er det fruktbart å tenke videre om forkynnelsen som kommunikasjon, som nettopp tar hensyn til at prestens person, engasjement og troverdighet i prekensituasjonen, er helt avgjørende for prekenopplevelsen?

Dette er tema i Marianne Gaardens doktorgradsavhandling fra Århus 2014. Hun har gjort en empirisk studie av hvordan kirkegjengere hører prekerer, og finner de

samme resultater som min studie: Presten som person, prestens engasjement og troverdighet er helt avgjørende for lytteprosessen og meningsproduksjonen. Gaarden bruker en sosial-konstruksjonistisk kommunikasjonsteori som forståelsesramme i sin oppgave, representert ved Barnett Pearce. Den tradisjonelle forståelsen av kommunikasjon, som Barnett Pearce kaller «transfermodellen»⁽⁴¹⁾ definerer hensikten med kommunikasjon som overføring av informasjon fra en bevissthet til en annen, eller fra et menneske til et annet. Som alternativ til transfermodellen utvikler Pearce en sosial-konstruksjonistisk forståelse av kommunikasjonen, hvor kommunikasjon er en måte å skape den sosiale verden på, mer enn å snakke om den. Språkets formål er ikke å representere virkeligheten, men å skape virkeligheten. Pearces utgangspunkt er at kommunikasjon ikke bare handler om å skape forståelse, men om å skape mening i det man hører. Skal det skje, kan ikke tilhøreren være en passiv mottaker, men en aktiv meningsprodusent.

Marianne Gaarden velger å bruke denne sosial-konstruksjonistiske forståelse som teoretisk ramme for sin studie, fordi den er teori som «gør relationen og dermed personen til noget kommunikativt afgørende og som betoner den dialogiske meningsproduksjon, framfor å forudsætte at det talte er identisk med det hørte.»⁽⁴²⁾ Kommunikasjonsmodellen kan brukes for å forklare hvordan prekenopplevelsen er avhengig av interaksjonen, både mellom presten og teksten, og mellom presten og tilhøreren. Den teologiske konsekvensen Gaarden trekker, er at evangeliet ikke er en objektiv og fiksert sannhet. «Evangeliet er alltid i sin vorden og skal hele tiden inkarneres på ny.»⁽⁴³⁾ Gaarden viser at denne meningsproduksjonen hos tilhøreren foregår i en dialogisk prosess. Det vil jeg drøfte nærmere i et eget kapittel.

PRESTENS AUTORITET

TJENESTEN MED ORD OG SAKRAMENT

Begrunnelsen for det kirkelige embetet med ord og sakrament er CA 5: «For at vi skal komme til denne tro, er det innstiftet en tjeneste med å lære evangeliet og meddele sakramentene. For ved Ordet og sakramentene som midler, blir Den Hellige Ånd gitt, han som virker troen, hvor og når Gud vil, i dem som hører evangeliet ...»⁽⁴⁴⁾ I vår kirke ordineres mennesker til prester, og forplikter seg til å «forkynne Guds ord klart og rent, som det er gitt oss i Den hellige skrift, og som vår kirke vitner om det i sin bekjennelse.»⁽⁴⁵⁾ Biskopen har ansvaret for å holde tilsyn med prestenes lære og liv, og ordinerer ikke til denne tjenesten uten å være trygg på at prestekandidaten vil forkynne den rette lære.

Det er viktig i vår kirkes ordning at tjenesten med ord og sakrament skal sikre at den «rette lære» i vår lutherske tradisjon tas vare på og formidles til kirkens medlemmer. Prester er ordinert til ansvaret for at kirkens lære formidles i forkynnelse og undervisning. Og mange prester er også seg det bevisst at de har dette medansvaret for vår kirkes lære og evangelieforståelse, og at vi har en lojalitet i forhold til kirkens tro. Til denne forståelsen og dette ansvaret kan det også ligge en oppfatning av at presten har en viss autoritet når det gjelder tros- og tolknings spørsmål.

*Tjenesten med ord og sakrament
Det allmenne prestedømme
Prestens autoritet utfordres
Kirkegjengernes tolkning*

Samtidig legger den lutherske lære om kirken vekt på at enhver kristen har del i det allmenne prestedømme.⁽⁴⁶⁾ Derfor var det viktig for Luther at Bibelen ble oversatt til et språk folk selv kunne lese, og at mesen ble holdt på morsmålet. Bare slik kunne menigheten forstå hva presten sa, og selv vurdere om presten forkynte den rette læren.

Noen av informantene gir uttrykk for at de oppfatter presten som autoritet på spørsmål om tolkning og tro. Slik forløp en samtale om autoritetsspørsmålet:

«- Hva tenker du om presten som autoritet på kristendom?»

- Ja, jeg tenker: Det er autoriteten. Jeg har forventninger til at prestene er autoriteten så jeg kan spørre og få svar, som er den som best kan tolke disse tingene, de har utdannelse og de har erfaring. Derfor er det også at vi må stille krav til dem, at de må vite at de er autoritetene.» (Informant nr.8, intervju)

Informanten mener at presten er en autoritet på spørsmål om kristen tro og tolkning, og at det derfor skal gå an å stille spørsmål og få svar. Samtidig skiller denne informanten mellom autoritet i menighetens arbeid - «sjefsautoriteten» - og autoritet på kristne spørsmål, og sier at det kan skje: «...at du tar på en måte med deg sjefsautoriteten inn i kristenautoriteten. Og så blir det litt sånn

som jeg oppfattet at det var før i tiden når man ikke var så ofte i kirka, at presten var litt distansert, at han så deg ikke, du fikk ikke den følelsen, da blir det litt sånn der stå på prekenestolen og se ned på menigheten. Men den kristne autoriteten, for meg er det, det synes jeg, altså hvis jeg er i tvil, så spør jeg der, og jeg forventer faktisk å få svar, å få et fornuftig svar.» (Informant nr.8, intervju)

Informanten peker på et grunnleggende premiss når det gjelder autoritet, og det er at det fins ulike former for autoritet. Den autoriteten presten har på prekestolen, handler om teologisk kunnskap og sjelesørgerisk erfaring som gir en autoritet til rollen som åndelig leder. «Sjefsautoriteten» handler om en presterolle som har makt og myndighet, men som holder avstand og ikke skaper dette trygge rommet hvor kirkegjengeren kan oppleve seg respektert med sitt liv og sin tro. Informanten er opptatt av at presten ikke må blande sammen disse autoritetsrollene.

En annen informant er opptatt av det samme perspektivet, og svarer på samme spørsmål om prestens autoritet: *«Ja, der mener jeg at han er en autoritet og skal være en autoritet. Jeg vet ikke hvor mye spørsmål dere får, men jeg vil jo tro at hvis jeg hadde et problem med enkelte ting, at jeg ville stole på at presten jeg henvendte meg til, ville gi meg et ærlig svar ut fra både sånn faglig men også rent medmenneskelig... ja jeg ville si det, at dere er virkelig autoriteter på, vel og merke, på det som går på kirken, faglig autoritet.» (Informant nr.2, intervju)*

Men samtidig som presten er autoritet, tillegges også kirkegjengerens egne meninger vekt. Samme informant svarer slik på et spørsmål om hva som skjer hvis vedkommende er uenig i noe presten sier: *«...at det er ikke sikkert at jeg er så opptatt av akkurat det*

som den presten sier, så hvis det blir for mye av det der så tenker jeg heller at så går jeg heller et annet sted.» (Informant nr.2, intervju)

Begge disse informantene gir uttrykk for respekt for prestens faglige autoritet, og respekt for at studiene og prestedtjenesten har gitt presten et faglig ståsted som de vil lytte til. Samtidig har kirkegjengeren selv en autoritet i forhold til tro og meninger, og forbeholder seg retten til å være uenig og alternativt gå i en annen kirke hvis man er veldig uenig med presten. Informantene viser at selv om presten kan ha en faglig autoritet og autoritet som åndelig leder, er den gamle presterollen definitivt avløst av en presterolle som respekterer andres tolkning og mening, og dermed kan oppleves mer relevant for vanlige folk.

DET ALLMENNE PRESTEDØMME

Forholdet mellom prestens autoritet og kirkegjengerens egen autoritet på kristen tro, er interessant, ikke minst i vår tid, hvor autoritet utfordres. I en pluralistisk og individorientert tid lever ulike sannheter og virkelighetsoppfatninger side ved side, og det enkelte menneske forutsettes å selv vurdere om det som sies gir mening i ens eget liv.⁽⁴⁷⁾

I noen av tekstene skriver kirkegjengeren både eksplisitt og implisitt at vedkommende har ønsket å protestere mot det presten har sagt i prekenen. En informant skriver om en prekenopplevelse der presten, ut fra fortellingen om den blinde mannen, snakket om at ingen var skyld i sine handikap og at vi alle er i Guds hender. Informanten skriver videre: *«Man kan påvirke sin egen skjebne, ble som en konklusjon, men det datt litt ut hvordan dette skulle skje. Satt med tanker om*

motsigelse, jeg kan ikke påvirke egen skjebne til det fullkomne. Hvis du mente at man kan gjøre det beste ut av enhver situasjon, så kom ikke det fram i talen.» (Informant nr.21, tekst)

Informanten er uenig i det som oppfattes som prestens konklusjon på paradokset at man kan være i Guds hender og likevel oppleve livet vanskelig. Informanten ønsker både å motsi presten i dette, og kommer med en alternativ konklusjon, nemlig at man kan gjøre det beste ut av den situasjonen man er i. Informanten gir uttrykk for uenighet i sak, og skriver det vedkommende mener skulle vært konklusjonen, men som presten ikke sa.

En annen forteller om en tilsvarende prekenopplevelse, hvor presten også har snakket om sykdom og eventuell skyld. Informanten skriver: «*Det viktigste var at vi ikke blir syke som straff fra Gud eller at vi selv har skyld. Vi skulle slippe å ha denne ekstra belastningen når sykdom rammer. Heller ikke suksess var en belønning for godt liv. Det var en del ting jeg kunne tenkt meg å bemerke i en samtale, men tok til meg poenget: Gud har ingen kjælebarn...» (Informant nr.6, tekst)*

Informanten velger å ta til seg poenget som presten vil ha fram, selv om det er ting som blir sagt i prekenen som informanten kunne tenkt seg å kommentert i en samtale. Jeg tolker begge disse informantenes tekster slik at prestens autoritet i beste fall er begrenset når det gjelder akkurat det presten har berørt i sin preken.

En informant refererer til en prekenopplevelse der presten hadde advart mot å tro på helbredelse ved bønn. Informanten sier: «*Og jeg har blitt helbredet ved bønn, og han advarte og sa at vi måtte være så forsiktig for vi kunne miste troen hvis det ikke gikk som vi har bedt om ... så da tenkte jeg: Kjære deg,*

slapp av, vi er ikke så umodne, stakkarslige små barn at du trenger å passe på oss sånn.» (Informant nr.3, intervju)

Informanten opplevde at presten advarte mot noe som informanten hadde egen erfaring fra, og at presten med sin måte å snakke på, ikke viste respekt for tilhørerens tro og erfaringer. At presten på den måten advarte, ble ikke opplevd positivt, men som belærende som om tilhørerne var «små barn.»

En annen forteller om sin reaksjon på en preken som var preget av negative holdninger til ungdommer og pessimisme. Informanten sier: «*...jeg tenker 'Der tar du søren meg feil! Og nå har du, du har.. Jeg vet ikke. De har liten kontakt med det ærlige liv, med menneskene rundt seg. De sitter på prestekontoret sitt og antar en masse ting og det har de kanskje gjort i 40 år og så går verden videre.» (Informant nr.5, intervju)*

En informant forteller om en prekenopplevelse hvor teksten er om Jesu dåp, og hvor informanten ikke synes presten får tydelig nok fram det som informanten synes er hovedbudskapet i teksten. Informanten skriver: «*Hvorfor kom folk i flokk og følge for å bli døpt av Johannes? Jo, fordi Johannes hadde preket om omvendelse til syndenes forlatelse. Kom lite fram i prekenen.» (Informant nr.23, tekst)*

En annen informant forteller fra en prekenopplevelse hvor informanten opplever det motsatte: Nemlig at presten får klart fram i talen det som informanten mener er hovedpoenget i evangeliet. Informanten skriver: «*Det som var virkningsfullt var at flere paralleller ble tatt fram som en rød tråd fra GT til NT. Spesielt ble det jeg hørte presten sa om at Moses 10 bud binder oss sammen med Jesus. Og at det er bare ved Jesus Kristus vi*

har Gud. Troen ser bare Jesus og at alt hviler på Jesu lydighet. Dette ble virkningsfullt fordi hele evangeliet ligger i nettopp dette. Jeg syntes presten her fikk fram det sentrale i budskapet.» (Informant nr.22, tekst)

Flere informanter har tilsvarende kommentarer som viser at prekenlytting ikke er passiv mottakelse av prestens tolkning, men i høyeste grad medtolkende. Kirkegjengerne lytter til det presten sier, men forbeholder seg retten til å være uenige, til å ønske å protestere, til å etterlyse poeng som skulle vært understreket eller til å bekrefte prestens hovedpoeng.

Når vi snakker om det allmenne prestedømme handler det mest om kirkedemokrati og valg. Denne studien viser at det allmenne prestedømme også er i funksjon under gudstjenestens preken, i dialog med den eventuelle autoriteten tjenesten med ord og sakrament har.

PRESTENS AUTORITET UTFORDRES

For noen kirkegjengere er ikke prestens autoritet noe de automatisk stiller seg bak. De uttrykker seg mer forbeholdent i autoritetsspørsmålet, og viser til at forskjellige prester mener forskjellige ting i mange saker, og at prestens syn ikke nødvendigvis har gyldighet.

En informant uttrykker dette forbeholdet slik:

- «- *Hvordan tenker du om presten som en autoritet på tolkning av Bibelen?*
- *Jeg tenker, det er nå litt variasjon...*
- *Det er ikke sann at fordi det er en prest så har han autoritet?*

- Nei, jeg tenker ikke det. Det er nå et syn, så kan jo en annen prest si noe annet om samme sak...» (Informant nr.5, intervju)

Informanten peker på at det er uenighet mellom prestene om hvordan tekster skal tolkes, så om en prest sier en ting, så kan en annen si noe annet. Det svekker prestens generelle autoritet, samtidig som det styrker kirkegjengerens autoritet på egen tolkning.

En annen informant har også opplevd å være uenig med presten, og svarer slik på spørsmålet om hva som skjer da:

- «- *Nei, en gang i tida så kunne jeg vel tenke det at 'For en idiot,' mens nå tenker jeg det at, 'Javel, sann er livet, det er ikke et mål å være enig med alle her på jord. Vi er forskjellige, vi tenker forskjellig om de samme tingene, og ferdig med det.' Ja, så ja, det skjer at det sies ting både fra prekestolen og ellers at jeg tenker at, 'nei, sann tenker ikke jeg, dette er, jeg hører hva du sier men sann tenker ikke jeg.'*
- *Så det blir en liten diskusjon inni hodet ditt?*
- *Ja inni hodet mitt, en mental diskusjon av det. Så tenker jeg det at Gud har fargesynet sitt i orden og vi er forskjellige, både som mennesker, og det gir seg utslag i forhold til å være kristen og hvordan vi ser på ting og sann er det bare.» (Informant nr.4, intervju)*

For denne informanten strekker ikke presten sin autoritet seg lenger enn at meninger og synspunkter kan utfordres eller avvises helt hvis de ikke stemmer med informantens eget syn. Denne informanten er også svært tydelig i sin avvisning av prestens autoritet pr. definisjon. Informanten sier: «*Jeg har en generell aversjon, motstand mot autoritetspersoner. For jeg tror ikke at, altså, hvis de prøver å få gjennomslag for et syn i kraft av autoriteten, altså faglig autoritet, så mister de*

meg med en gang. Det må være noe mer i det. Og noe mer i det for meg, det handler om at, altså, for meg er du ikke troverdig i kraft av en autoritet. Du er troverdig i kraft av helt andre ting altså: Nærvær, måten du formidler på.» (Informant nr.4, intervju)

For denne informanten fungerer ikke autoritet i kraft av utdanning eller ordinasjon, men i kraft av troverdighet. Informanten forbeholder seg retten til selv å anerkjenne autoritet når det som sies oppleves troverdig.

En annen uttrykker det samme med disse ordene: *«I en åpen og pluralistisk tid, tenker jeg ikke eller sjelden på at presten skal sikre den rette lære, det er ikke ofte jeg tenker på presten som autoritet.» (Informant nr.7, intervju)*

En annen informant snakker om en situasjon hvor presten skulle bruke prekestolen til å argumentere for sitt syn i en sak det er uenighet om, og sier: *«Men det som er med en prest, akkurat som med en lærer som står der, det er jo ikke en samtale, det er ikke noen måte å få sagt, snakket imot han, han har makta, han har bukta og begge ender der han står på prekestolen, så det ville ikke oppleves godt.» (Informant nr.3, intervju)*

Denne informanten ville ikke oppleve det positivt om presten brukte sin autoritet til å hevde sin mening i kontroversielle spørsmål hvor man vet man er uenige. Det vil gjøre det vanskelig for andre å komme med sitt syn, som etter informantens oppfatning er like legitimt som prestens syn. En annen informant foreslår en annen måte presten kan tilnærme seg vanskelige og kontroversielle spørsmål, uten å bruke autoritet: *«Men jeg synes det er flott, det går jo også an å være ærlig som prest, og si: 'Dette er vanskelig, men det må nevnes her.' Det gjør ingenting om man*

er usikker. Det er sannere det, enn å holde unna tema som er viktig for folk som sitter rundt her.» (Informant nr.1, intervju)

Samme informant sier videre når det gjelder presten som autoritet på Bibeltolkning og hvordan autoriteten kan brukes: *«Jeg forventer jo at det er faglig arbeid etter 6 år studier, så må det jo være en form for autoritet i forhold til faglig innsikt og tekstforståelse. Og språk i forhold til tekster. Akkurat som jeg må tro at doktoren er en autoritet på sitt område, selv om vi nå snart selv skal bestemme hva slags medisin vi skal ha. Så forventer jeg det. Samtidig er jo historien full av ulike fortolkninger og det er for så vidt ikke så galt, men i den grad det rammer folk på en dårlig måte så blir det problematisk... Ja, det å forstå at man kan leve side om side med uenighet, det tenker jeg: Det må være overordnet. Men så er det spørsmålet: Hva er for mye uenighet? Hva kan man si at... her går grensen? Hvor går grensen, nei, det er et vanskelig spørsmål. Og hvis presten på den måten blir autoritet i å sette grenser for hvordan folk skal forstå Gud og, da blir det problematisk... det å se på ting forskjellig, det er jo rett og slett bra, men hvis det handler om å ekskludere folk fra evangeliet og fra kirka og fra denne flokken, så synes jeg det er direkte motbydelig.» (Informant nr.1, intervju)*

Denne informanten forsøker å balansere prestens faglige autoritet med sin egen autoritet på kristen tro og tolkning. På den ene siden skal en lytte til det presten har å si etter lange studier, og den kunnskapen presten kan dele. Samtidig er det uenighet mellom prester også, og informanten tar avstand fra at presten bruker sin autoritet på å ramme folk på en dårlig måte eller til å sette grenser for hvordan folk skal forstå Gud.

En annen informant bruker litt andre ord, men gir uttrykk for samme synspunkt. Presten har faglig autoritet i forhold til kunnskap, men når det gjelder tolkning, vet informanten at prester med samme utdanning og kunnskap i teologi, likevel tolker forskjellig. Denne informanten er også opptatt av at presten ikke kan bruke sin autoritet til å trykke andre mennesker ned. Informanten sier: *«Jeg tenker jo at gjennom så mange års skole, så mange års utdanning, så vil man jo ha en kunnskap, en mye større kunnskap enn de aller fleste kan skilte med, hvis man da ikke har gått dydykk i det selv. Så autoritet, ja, men samtidig så er det det der med tolkning, og det er et sånt vanskelig begrep, fordi at... Altså, noen har avskaffet helvete, og andre har ikke det. Så er det noe med begrunnelsen i det, så er det mye følelse inni det og. Så hvis man skal tolke en bibeltekst, tolke kristendommen som sådan, så tenker jeg at det vil hele tiden, uansett hvor mange års skolegang du har, så vil du som person... Altså, det handler om følelser, i stor grad. Altså, jeg tenker at den autoriteten er litt skummel også. Den er viktig, altså, kommer jeg til en prest og spør, så er det fordi jeg ønsker å vite. Men bruker du tolkningen til å slå andre i hodet med, det er en sånn balansegang.»* (Informant nr.5, intervju)

Som materialet her viser, kan presten ikke regne med å bli oppfattet som en autoritet på mer enn den faglige kunnskapen presten har i bunnen av sin tjeneste, og den erfaring i trosspørsmål som presten gjennom tjenesten har tilegnet seg. Og autoritet vil alltid avhenge av respekt for andre og troverdighet i egen framstilling. I spørsmål om forståelse og tolkning, i tros- og livsspørsmål, må presten overbevise ved sin troverdighet, og ved i hvilken grad presten oppleves relevant i sin aktualisering av kristen tro.

Kirkegjengerne uttrykker seg positivt om prekenen når de selv opplever å bli respektert for sine egne tanker og meninger om kristen tro og kristent liv. Det ser ut til at presten faktisk må vise en slik grunnleggende respekt for å bli lyttet til som relevant og med en faglig autoritet på tolkning og trosspørsmål. Autoritet som presten selv påberoper seg, mangel på respekt for kirkegjengernes egne livs- og troserfaringer eller autoritet som brukes til å holde mennesker nede eller stenge dem ute, har kirkegjengerne liten sans for, og de bruker til dels sterke ord om den typen «sjefsautoritet.»

KIRKEJENGERNES TOLKNING ER VIKTIG FOR KIRKENS VITNESBYRD

Bo Larsson understreker nettopp tilhørernes betydning i kirkens pågående tolkning og samtale om Gud, og mener at hvis vi virkelig på alvor vil betrakte prekenen som et innlegg i en åpen og pågående samtale, så stilles det en rekke krav til predikanten: Hun må være åpen for andres erfaringer, vise dem stor respekt og gi dem stor plass i arbeidet med prekenen. «Det skall finnas gott om plats för lyssnarna i predikan, och de måste få vara jämställda med predikanten.»⁽⁴⁸⁾ Det empiriske materialet mitt viser at denne likeverdigheten ikke bare er en målsetting for framtidig prekenarbeid. Kirkegjengerne oppfatter en slik likeverdighet som helt naturlig, og regner sine religiøse erfaringer som like viktige som prestens. En prest som preker ut fra et annet paradigme, uten denne respekten og med stor tro på egen autoritet, kan ha vanskeligheter med å bli oppfattet som troverdig.

Ottensten og Johansson presenterer en måte å tenke om prestens autoritet og ansvar for forkynnelsen på, som skiller mellom funksjon og egenskap.⁽⁴⁹⁾ Å være prest er å være gitt en funksjon som forkynner og et ansvar for forkynnelsen i gudstjenesten. Det er ikke fordi ordinasjonen har gitt en spesiell egenskap som gjør at presten står nærmere Gud. Det kan være mange i menigheten som har nærmere Gudserfaringer enn presten. Ansvaret for forkynnelsen i gudstjenesten er et spørsmål om ordning, ikke salighet. Predikantens stemme er en av alle stemmer som høres i den pågående samtalen om Gud, der også andre stemmer representerer

Gud. «Det er vår vigning i dopet, vigningen till det allmänna prästadömet som är den primära vigningen i vår lutherska kyrka. Prästvigningen är en vigning til funktion i och lojalitet med Svenska kyrkan, där vi som predikanter har ansvar för det som sägs i gudstjänsten.» Denne måten å tenke om embetets funksjon og ansvar på, ivaretar både prestens viktige rolle som forkynner, og kirkegjengernes egen autoritet på egen tro og eget liv. Flere stemmer i den uavsluttede tolkningen av tekstene og flere erfaringer av Guds nærvær og Guds fravær i verden gjør den kirkens samlede vitnesbyrd bredere, mer mangefasettert og mer troverdig.

DET DIALOGISKE PERSPEKTIV

Som jeg allerede har referert, viser materialet i denne studien at prekenen som fungerer, som når fram og makter å berøre tilhørerne, ikke oppleves som monologer, men som dialoger. Tilhørerne lytter ikke passivt, men aktivt. De setter det som blir sagt, inn i sin egen sammenheng. De assosierer til egen tro og eget liv. De tar med seg de tankene de ønsker å tenke mer over. De protesterer og går i rette med presten. Å lytte til prekenen er en aktiv prosess, og det er ikke presten som eier prekenens budskap. Budskapet og meningen blir til i en dialogisk prosess mellom det som blir sagt og det som tilhøreren selv bringer inn.

Hvis denne dialogen ikke fungerer, blir prekenen bare teori eller uinteressant på annet enn et intellektuelt nivå. Hvis prekenen ikke er åpen eller berører slik at kirkegjengerens eget liv eller egne erfaringer kommer i spill, skriver informantene: «ok, uten at jeg kan si at det ga meg noen nye tanker», «spørsmålene ble hengende i luften» eller «ikke en tekst som ga noe ekstra, egentlig.»

Bo Larsson er opptatt av prekenen som dialog.⁽⁵⁰⁾ Han mener de autoritære trosfordragenes tid er forbi, men at tiden er forbi også for de velmente bibelske rundturene, de sjelesørgeriske kåseriene og de selvspeilende betraktelsene. Samtidig har vi behov for å snakke om Gud. Gjennom våre ord blir Gud til, og prekenens oppgave er å sette ord på Guds nærvær og Guds fravær i vårt liv og vår

verden. Mennesker har behov for en samtale om livet og troens vilkår, og prekenen skal være et bidrag til den samtalen. Den skal forankres i egne og andres erfaringer, og bli en hendelse som lar tilhørerne bli delaktige i en inkluderende og pågående skapelse.

Marianne Gaarden er også opptatt av prekenen som en dialog hvor kirkegjengeren selv er den som skaper meningen.⁽⁵¹⁾ Hennes studie viser at det er i interaksjonen mellom det presten sier og det tilhøreren har med seg, at mening skapes. I hennes studie kom dette ikke fram ved de skriftlige tekster, men bare ved de muntlige intervjuer. Min studie bekrefter dette bildet: Det er i dialogen mellom prestens ord og ens eget liv at mening skapes.

En informant forteller om hvordan han/hun selv bruker prekenen til å reflektere over livet sitt: *«Prekenen gir meg muligheter til å reflektere over livet, hvor er man og hvor er man på vei. Hva bør man bli mer bevisst på, hva bør vi som kristne fronte av verdier og hvilken rolle har vi i samfunnet. Det gir prekenene muligheter til å reflektere over.»* (Informant nr.9, tekst)

En annen forteller fra en prekenopplevelse som særlig berørte et tema informantens selv var opptatt av: *«Det ble sagt at Guds rustning kan sees på som en gave til mennesker for å beskytte oss mot det vonde. Hvorfor merket jeg meg dette spesielt? Jeg syntes det oppsummerte*

mye av teksten, Vi trenger å beskytte oss på 'den onde dag' som det er mange av. Vi trenger (vern?) mot fristelser som vi møter til stadighet. Det er en kamp vi står i hele tiden.» (Informant nr.20, tekst)

En annen forteller om en prekenopplevelse som hjalp informanten å sette ord på troen på en allmektig Gud: «*Det jeg syntes var virkningsfullt var at presten sa at Joh.9 handler om et møte mellom Gud og mennesker/jord og Himmel. Jesus bringer Himmelen på jorden for denne mannen. Fordi jeg syntes dette da handler om den levende Gud som er virksom med sin gjerning, og der ingenting er umulig for Han. Han står bak den helbredende effekt av sykdom.» (Informant nr.22, tekst)*

En annen forteller om en prekenopplevelse der informanten ble utfordret til å tenke på hva fri og bundet betydde for informanten selv: «*Presten stilte spørsmål til menigheten: Dersom vi skulle oppsummere de 3 viktigste hendelsene som satte skille i livet vårt - hva ville det bli? Her ble det selvsagt for kort tid under gudstjenesten til å reflektere over det, men en kan jo gjøre det etterpå. Det satte tanken i sving. Begrepet frihet var sentralt i Anna sin verden, på en annen måte enn for oss. Eller er det det? Det satte også tankene i sving: Er jeg fri? Eller rettere sagt: Hva binder meg?» (Informant nr.3, tekst)*

Hvis prekenen skal fungere dialogisk hvor den enkelte tilhører kan delta med sine erfaringer, da blir spørsmålet: Hvordan kan en preken romme ulike tilhøreres erfaringer? Må presten kjenne kirkegjengernes erfaringer? Det er ifølge Gaarden konklusjonen i deler av moderne amerikansk homiletikk, den såkalte The New Homiletics. De er opptatt av at preken er i større grad enn før må relatere seg til kirkegjengernes erfaringer og liv, men trekker den konklusjonen at hvis

prekenen skal kunne romme menneskers erfaringer, må predikanten bli kjent med kirkegjengernes erfaringer.⁽⁵²⁾ Dette perspektivet legger også Bo Larsson til grunn når han anbefaler åpne samtaler i menigheten som arena for presten å få kunnskap om menneskenes tanker om liv og tro.⁽⁵³⁾ Tanken er at hvis predikanten ikke kjenner tilhørerne og deres erfaringer, kan heller ikke prekenen bli aktuell. Gaarden utfordrer dette.⁽⁵⁴⁾ Hennes studie viser at tilhørere som hadde helt forskjellige livssituasjoner og erfaringer ut fra samme preken kunne skape mening. «Hvordan skapes mening hvis ikke man kan forutsette en felles erfaringshorisont?»⁽⁵⁵⁾

Gaarden finner at mening kan skapes selv om kirkegjengerne er forskjellige og presten ikke kjenner deres liv og situasjon, hvis noen premisser er til stede. Kirkegjengernes dialogiske prosess ble aktivert av den relasjonen de i prekenen fikk til presten. Det ble et gjensidig forhold mellom prestens personlige nærvær, engasjement og tro og tilhørernes engasjement og meningsproduksjon. Hvis presten ikke stod fram som en tydelig og troverdig person i denne relasjonen, gikk kirkegjengerne også ut av relasjonen.⁽⁵⁶⁾

Det samme bildet bekreftees i min studie. De gode prekenopplevelsene er ikke avhengig av at presten kjenner den enkeltes situasjon eller erfaringer. Presten vet ikke hva som berøres hos den enkelte kirkegjenger. Å bli berørt eller utfordret i prekenen handler ikke om at fortellinger eller eksempler er hentet fra kirkegjengerens eget liv. Det handler om at de kunne vært hentet fra kirkegjengerens liv, og at de gjøres tilgjengelige slik at det skapes et rom hvor kirkegjengeren kan våge seg innenfor med sitt liv og sin tro. Det forutsetter at kirkegjengeren opplever presten troverdig og seg selv respektert.

Materialet tyder på at prekenere som engasjerer og berører, har evne til å berøre alle slags kirkegjengere. Dette bekreftes i Marianne Gaarden sin studie, hvor både kirkegjengere som går ofte i kirken, og kirkegjengere som går i forbindelse med dåp i familien, deltar. Uavhengig av hyppighet på deltakelse, er det de samme faktorene ved prekenen som åpner rommet for tilhørerens egen refleksjon. Meningen i prekenen skapes når presten åpner for en dialog om tro og liv, om gudsbilder og gudserfaringer, og tilhøreren opplever at det er rom for egne tanker og erfaringer.

De gode prekenopplevelsene informantene forteller om, handler om at presten har delt egne troserfaringer, vært ærlig om vanskelige spørsmål og egen usikkerhet eller fortalt om egen vei med tekstene. De gode prekenopplevelsene inneholder fortellinger, bilder, aktualiseringer og eksempler som har vært åpne og inkluderende, og hvor kirkegjengerne har kjent at det har vært et rom for deres egne assosiasjoner, erfaringer

og tanker. Kirkegjengerne ønsker ikke propaganda, og får lite ut av teoretiske utlegninger eller prester som «brifer» med kunnskap og opplevelser. Uavhengig av alder, kjønn og andre forhold, ønsker kirkegjengeren ikke en teoretisk, «bibeltimeaktig» eller nøytral opplesning av en prekentekst, men et levende, ærlig og engasjert bidrag til tilhørerens egen tenkning og samtale om Gud, livet og troen.

Hva er prekenens mening? Empirien fra studien i møtet med faglitteraturen, tyder på at prekenens mening er den meningen som blir skapt i tilhøreren. Meningen skapes i dialogen mellom presten og det presten har på hjertet og tilhørerens egen situasjon, tanke og refleksjon. Presten er en viktig bidragsyter i dialogen, og hvis presten ikke oppleves å være til stede i dialogen som en troverdig person, eller ikke velger språk, bilder og erfaringer som egner seg i en samtale, kommer ikke dialogen i gang. Da skapes heller ikke meningen.

LOGOS, PATHOS OG ETHOS

De gamle greske retorikerne brukte begrepene logos, pathos og ethos om talerens tre oppgaver, som Kjell Arne Morland oversetter slik: Å belære, å bevege og å behage.⁽⁵⁷⁾ Å belære (logos) handler om å henvende seg til fornuften hos tilhørerne. Å bevege (Pathos) handler om å sette tilhørernes følelser i spill på en bevisst måte. Å behage (ethos) handler om å gjøre tilhørerne vennlig stemt overfor meg som taler, slik at de oppfatter meg som troverdig. Morland gjennomgår disse tre, og konkluderer med at «det finnes et gammelt retorisk råd om at en tale bør inneholde både noe for øyet, noe for hjertet og noe for tanken. Vi mennesker er så ulike: Noen er visuelle av natur, andre er følelsesmennesker, mens atter andre har stor sans for fornuft.»⁽⁵⁸⁾

Kirkegjengernes tekster inneholder refleksjoner både om kunnskapsformidlingen i prekenene, om eget følelsesmessig engasjement og om prestens troverdighet. Jeg fulgte dette opp i intervjuene, for å forsøke å få mer kunnskap om det er slik at noen ønsker kunnskap, mens andre ønsker å bli følelsesmessig berørt. Gir Morlands ord om vår forskjellighet den konsekvensen at vi ønsker forskjellig fra prekenene?

Min studie viser en overraskende samstemmighet når det gjelder hva kirkegjengene ønsker å få ut av prekenene. De ønsker at presten skal dele av sin kunnskap om

Bibeltekstens kontekst, historie og teologiske sammenheng. Her har de forventninger til presten som fagperson og det presten har lært gjennom en lang utdanning og arbeid med teologiske spørsmål. Men de ønsker også å bli berørt på et dypere plan, på et personlig eller følelsesmessig plan i forhold til eget liv eller egen tro, og de ønsker ikke at prekenen skal være et teoretisk foredrag. Og prestens engasjement og troverdighet er avgjørende for utbyttet av prekenen.

På spørsmål om informanten setter pris på å få ny kunnskap eller informasjon i prekenen, svarer en: «*Veldig ok, men interessant og spennende opp til den intellektuelle siden av meg, jeg sier aldri nei til ny kunnskap om sammenhenger eller begivenheter... Jeg har vanskelig for å se for meg en god preken hvis presten er uengasjert. Det handler om tilstedeværelse.*» (Informant nr.7, intervju)

En annen sier: «*En god preken ønsker jeg skal berøre meg på en eller annen måte, mer en intellektuelt. At det skal være et møte med testen eller en hendelse eller noe som jeg tar med meg ... På en søndag er man ikke innstilt på å gå på Universitetet. Det er noe med en form som må være annerledes enn en teologisk time eller to. Det må være noe mer enn en Bibeltime.*» (Informant nr.1, intervju)

En annen informant har et litt annet perspektiv. Informanten forteller om en preken som er logisk og forståelig, i et alminnelig språk, men konkluderer slik: *«Men jeg ble ikke truffet av noe som ga et 'løft' gjennom hellige ord. Jeg ble truffet i 'fornuften.' Men ikke på noe dypere plan. Litt rart å oppleve.»* (Informant nr.14, tekst)

Denne informanten peker ikke på noe spesielt som skulle hindre at prekenen traff, men registrerer det som en litt rar opplevelse. Det eneste som informanten eventuelt kan tenke seg å være en årsak, er at det var en fremmed prest i en radiogudstjeneste.

At både logos, pathos og ethos er i arbeid hos alle tilhørerne under en preken som fungerer, bekreftes av funnene i studien «Listening to Listeners.»⁽⁵⁹⁾ Denne boken presenterer 6 homiletiske case-studier. Studiene er hentet fra et større arbeid hvor 260 informanter i 28 ulike menigheter ble intervjuet om sine forventninger til prekenen i gudstjenesten, sine erfaringer med prekenen sitt forhold til presten og prekenens betydning i relasjon til hele gudstjenesten og menighetslivet for øvrig. Intervjuene i denne studien ble analysert i forhold til de klassiske retoriske kategoriene Ethos, Logos og Pathos, og dessuten i forhold til teologisk innhold og profil. Samtidig som studien bekrefter det som kommer fram i min studie, nemlig at alle tre kategoriene er i arbeid samtidig i alle tilhørerne under en preken, finner McClure m fl at de forskjellige kategoriene var mer viktige for noen kirkegjengere enn andre. For eksempel kunne en tilhører vurdere innholdet som mer viktig i en preken enn relasjonen til presten, mens en annen var mer opptatt av det følelsesmessige utbyttet enn det teologiske kunnskapsinnholdet. McClure hevder også at relasjonen til presten, prestens ethos, også kan etableres

utenfor selve prekensituasjonen og likevel være betydningsfull for kirkegjengernes opplevelse av prekenen.

Som tidligere referert til, viser Gaardens studie at prestens person og troverdighet i prekensituasjonen, ethos, er avgjørende for at tilhørers dialog med prekenen og dermed meningsskaping kan finne sted.⁽⁶⁰⁾ «Det var helt avgjørende for kirkegjengernes dialogiske interaksjon, at prædikanten med utgangspunkt i sin kontekstuelle situation forholdt seg personlig til det, vedkommende selv prædiket.» I Gaardens studie kunne kirkegjengerne gi uttrykk for en god relasjon til presten, uten at det ble en tilsvarende god opplevelse av prekenen.

Min studie bekrefter dette. Kirkegjengerne ønsker både å få kunnskap i prekenen og bli personlig berørt, men det er hvordan presten framtrer i prekensituasjonen som er avgjørende. Det ser dermed ut til at ethos trumfer både logos og pathos, men at det handler om ethos i selve prekensituasjonen. Det er prestens eget engasjement og egen trosformidling som skaper den dialogen og det rommet hvor kirkegjengeren selv kan komme med sin tro og sine assosiasjoner og mening kan skapes.

Kanskje prekenen i en postmoderne kontekst faller utenfor rammen av det retorikerne vil kalle en tale etter retoriske idealer? Informantenes tekster tyder på at prekensituasjonen på sitt beste er en religiøs hendelse, et møte ikke bare mellom presten og tilhøreren, men mellom prestens tro, bibelens tekst, kirkegjengeren og Gud. Informantene bruker ulike begreper og ord for å beskrive hva prekenen skal være. En informant beskriver det slik: *«...Der og da så er jeg med i prekenen, og når vi da går til ny liturgi, så er jeg med inn i det nye ... Det*

er ikke sånn som en tale, men det er jo en del av liturgien... jeg har forventninger om at de skal gi meg en opplevelse...» (Informant nr.8, intervju)

En annen forklarer: *«Fordi at det er så gjennomgripende, og det har på en måte bidratt til å manifestere Guds nærvær på en så sterk måte i livet mitt» (Informant nr.4, intervju)*

Retorikkens bidrag til prekenarbeidet synes å være at presten først samler sammen det som skal være innholdet i prekenen, og så disponerer det ut fra de retoriske begrepene ethos, logos og pathos. Morland foreslår at ethos er viktigst i åpningen av talen, pathos i avslutningen og logos i hoveddelen.⁽⁶¹⁾ Det kan sikkert være et godt råd i arbeid med

taler generelt. Men min studie viser at prekenen ikke fungerer på den måten for kirkegjengerne. Start og struktur er viktig, og prester har mye å lære av retorikkens fagfelt. Men prekenen er mer en religiøs hendelse enn en tale, hvor prestens tro, personlige troserfaringer og troverdighet er det som skaper den gode prekenopplevelsen. For en god predikant er det derfor viktig å ikke bare arbeide med prekenteksten eksegetisk og Bibelteoretisk, og prekenens start, språk og struktur, men også anvende teksten på seg selv, sin egen tro og sitt eget liv for å være tilstede og troverdig i forkynnelsen. Det er der presten står fram med sin kunnskap, erfaring og egen tro i møtet med dagens tekst, at kirkegjengeren kan skape mening for seg selv, sin egen tro og sitt eget liv.

LEGEMET I PRAKSIS

Paulus skriver i brevet til menigheten i Rom om menigheten som et legeme, eller som en kropp, som det står i det nye oversettelsen.⁽⁶²⁾

Bildet av fellesskapet som en kropp, bringer fram assosiasjoner av samhold, ansvar for hverandre, å kjenne på hverandres sorger og gleder, og det å se seg selv som del av noe større.

Et av de mest overraskende funnene i studien «Hellige ord i vanlige liv» er nettopp dette at kirkegjengere tar ansvar for mer enn seg selv. De er individer med sin egen tro og tvil, og de ønsker å bli møtt på sine personlige forventninger og behov i gudstjenesten. De går i kirken fordi de selv har behov for det, fordi det er en god vane og fordi de trenger å få styrket sin tro og bli møtt av Gud, som vi så i kapitlet om forventninger. Men de er samtidig et fellesskap med andre, og de følger med om andre trives i kirka og om andre ser ut til å få noe ut av prekenen. Dette kommer tydelig fram i de tekstene kirkegjengerne har levert. Temaet ble også fulgt opp i intervjuene.

Det ser ut til at kirkegjengere tar medansvar for gudstjenesten og prekenen på to forskjellige måter. For det første tar de et medansvar for sitt eget utbytte av prekenen og gudstjenesten. Det er ikke bare prestens ansvar at man får noe ut av prekenen, det er også kirkegjengerens eget ansvar.

Ansvar for eget utbytte

Ansvar for de andre

ANSVAR FOR EGET UTBYTTE

En informant skriver etter en prekenopplevelse: «*En helt grei*

preken etter mitt syn. Fordi en har hørt så mye gjennom mange år er det ikke så lett å bli grepet og gå forandret fra gudstjenesten. Det kommer nok mer an på meg som lytter, enn på den presten som formidler. Ikke alle måltid er minneverdige, men vi trenger maten likevel.» (Informant nr.6, tekst)

Informanten har hatt forventninger til prekenen og synes den har vært «helt grei.» I fortsettelsen antyder informanten at man ikke kan forvente å bli forandret hver gang når man har hørt mange prekener. Kirkegjengeren tar selv ansvaret for utbyttet av prekenen, og sier at «det kommer mer an på meg selv som lytter.» Denne informanten anvender også et bibelsk bilde ved å si at vi trenger maten, selv om ikke alle måltid er minneverdige. Bildet henspiller på ordene fra Jesus om at «mennesket lever ikke av brød alene, men av hvert ord som kommer fra Guds munn.»⁽⁶³⁾ Kirkegjengeren opplever at det er viktig å være til stede og høre Guds ord, selv om den personlige opplevelsen ikke er så sterk. I stedet for å kritisere presten som kanskje holdt en uengasjert preken, tar informanten ansvaret selv.

Flere gjør som denne informanten og tar et medansvar for at prekenen ikke engasjerer. En informant beskriver en prekenopplevelse som ikke har gitt så mye, og hvor informanten selv hadde flere innvendinger underveis mot det presten sa. Likevel skriver informanten i oppsummeringen at «kanskje var jeg litt for kritisk»: *«Dette var som en god gammeldags søndagsskolefortelling om den blinde mannen. Og sånn sett var den helt grei. Lite relatert til vår tid, men kanskje jeg var litt for kritisk. Spørsmålene ble hengende i luften.»* (Informant nr.21, tekst)

Informanten tar et medansvar ved å antyde en litt for kritisk holdning. En annen skriver om en tilsvarende prekenopplevelse, der det var vanskelig å følge tråden. Informanten skriver: *«Vendepunktet - overgangen til at kvinnen faktisk så - og anerkjente Jesus som en profet - og senere forteller om Jesus til mennesker i landsbyen - kom kanskje litt brått og med litt mer abstrakt begrepsbruk. Hva det var ved samtalen som endret kvinnens holdning og væremåte radikalt kunne være litt vanskelig å få fatt i. Men ut fra rammene til en vanlig preken, så er det kanskje forståelig at alle sider ikke kan poengteres like sterkt.»* (Informant nr.7, tekst)

Informanten savner noen begrunnelser og sammenhenger i prekenen, noe informanten selv forventet ut fra det som var teksten for dagen. Det ligger en liten kritikk i det informanten skriver, men i stedet for å ta kritikken helt ut, antyder informanten forståelse for at ikke alle sider ved en tekst kan komme like godt fram i en preken.

Andre informanter tar et tilsvarende medansvar, ved å føye til det de savner og det de synes skulle vært sagt i prekenen. En informant forteller om en prekenopplevelse der presten har gjennomgått bibelfortellingen

i sin kontekst, og skriver: *«Aktualisering til dagens situasjon ble ikke gjennomført konkret, men den nåværende situasjon i Midt-Østen og andre steder skulle være lett nok å lese mellom linjene.»* (Informant nr.19, tekst)

Informanten aksepterer at aktualiseringer kan måtte leses mellom linjene hvis de ikke sies direkte fra presten. Samtidig viser både tekster og intervjuer at nettopp aktualiseringer er viktige for utbyttet av prekenen. Prekenen som kun holder seg i tekstens kontekst, blir ofte beskrevet som teoretisk, og det er ikke det kirkegjengeren ønsker i gudstjenesten. Ved å unnlate å gjøre teksten aktuell, overlater presten aktualiseringen til tilhøreren. Noen tilhørere vil da kunne gjøre sin egen aktualisering ved å høre mellom linjene, mens andre kanskje ikke opplever denne prekenen som relevant i det hele tatt.

Jeg tolker disse utsagnene som uttrykk for kirkegjengeres lojalitet til kirken og gudstjenesten. Selv om de ikke alltid får noe ut av prekenen eller blir berørt på den måten som de ønsker og forventer, så velger de å gå i kirken, ofte eller sjeldnere. Jeg fulgte dette temaet opp i intervjuene, og en av informantene forklarte det slik: *«Men samtidig har jeg jo da som kirkegjenger gjennom mange år bestemt meg på forhånd for at jeg skal være positivt til stede i forhold til prekenen, og det som foregår i kirka, jeg skal være positivt til stede i forhold til salmene... jeg skal la tekstene både i salmene og i bibeltekstene får lov til å slippe inn på meg. For jeg har tatt meg selv i det mange ganger, å tenke 'jeg håper det er noen oppdaterte salmer, for jeg gidder ikke å bry meg hvis det bare er noe gammelt rakkerverk.' Men så har jeg, så vet jeg jo det, at det mye av det her gamle, altså bibeltekstene er også gamle, det er jo ting som har holdt i hundrer, for ikke å si tusener av år, så da må det jo være noe i det. Så jeg har på en måte åpnet for å gi rom*

for det som gudstjenesten har å by på, i alle henseende, i større grad nå enn det jeg gjorde før.» (Informant nr.4, intervju)

Informanten setter ord på hva denne lojaliteten kan handle om. Informanten vil la tekstene både i salmer og bibeltekster «få slippe inn på seg», og har bestemt seg for å være positivt til stede. Det å delta i gudstjenesten er for informanten blant annet å gi seg selv en mulighet til å bli møtt av Gud, og tror det lettere kan skje med en positiv holdning. Alternativet til en slik holdning er at man kanskje etter noen skuffelser ville sluttet å gå i kirken?

ANSVAR FOR DE ANDRE

Kirkegjengerne tar ikke bare ansvar for sitt eget utbytte av prekenen og gudstjenesten. De tar også ansvar for de andre som er i kirken. De følger med på om barn og ungdom blir inkludert, om konfirmanter virker trygge på oppgavene sine, og på om de som hører til dåpsfølgene synes å få noe ut av det som skjer.

Når det er barn i gudstjenesten, eller det er familie gudstjeneste, er kirkegjengerne i utgangspunktet mer opptatt av hvordan det er tilrettelagt for barna enn om de selv får noe ut av det.

En informant skriver: *«Det virket som det ble forsøkt å skape en sammenheng mellom Jesus sine opplevelser i tempelet (det ble poengtert at tempel den gangen er det samme som kirke i dag) hadde noe til felles med det at barna på denne gudstjenesten ble tatt med på en vandring gjennom kirka for å bli kjent med den. Det virket som det hadde forventet effekt.» (Informant nr.4, tekst)*

En annen skriver: *«Hun (presten) fortalte videre om hvordan Jesus møtte Sakkeus, og tok fram hvordan vi kan møte andre mennesker: Hele tiden gjorde hun det på et lettfattelig språk og med eksempler som selv de små barna kunne skjønne, og da forstår vi voksne det også. Flanellograftavla ble satt på 2.trinn opp til alteret, slik at alle i kirka kunne se den. De minste ungene som ville, fikk sitte på små stoler helt fremst, og de satt som tente lys og fulgte godt med.» (Informant nr.20, tekst)*

Begge disse informantene uttrykker aksept for at gudstjenestefellesskapet omfatter alle, også barna, og de vurderer disse prekenopplevelsene ut fra andre kriterier enn om de selv blir berørt eller skaper mening i å lytte til prekenen. Det kan tyde på at de reformene som gudstjenestetilbudet har gjennomgått siden det ble vanlig med familie gudstjenester, er akseptert. Samtidig viser informantenes vurderinger at de selv, for sitt liv og sin tro, ønsker noe mer enn en «vanlig gammeldags søndagsskolefortelling.» Her ligger det noen dilemmaer for utviklingen av gudstjenester videre, med kanskje mer selektive kirkegjengere og stadig flere gudstjenester med trosopplæringsperspektiv. Det er viktig å finne tilnærminger til prekenen som fungerer godt for alle som er i kirken.

En informant skriver nettopp om dette. Informanten forteller om en julegudstjeneste som har klart nettopp å skape en stemning som både voksne og barn kunne kjenne og bli berørt av. Informanten skriver: *«Jeg merket meg spesielt måten juleevangeliet ble gjenfortalt på, med fokus på det lille barnet, på det spesielle stedet fødselen fant sted og at det var dyr der. Dette skapte en fin fortettet stemning som jeg tror også barn fikk med seg. Dette synes jeg var virkningsfullt.» (Informant nr.24, tekst)*

Informantens fortelling viser at det er mulig å skape gode gudstjenester, hvor både barn og voksne kan bli berørt, og hvor ikke de voksne sin rolle er å være fornøyd med at det ble lagt opp til at barna kunne forstå. I dette tilfellet handlet det om at julefortellingen ble fortalt på en måte som skapte en stemning både barn og voksne kunne leve seg inn i. Åpne og inkluderende fortellinger, enten selvopplevde eller andre, er nettopp noe kirkegjengerne vurderer som positiv og viktig for sitt eget utbytte av prekenen. Slike fortellinger er også ofte meningsfulle for barn og ungdommer.

Informantene er også opptatt av hvordan konfirmantene blir inkludert i gudstjenester. En skriver: «*Konfirmantgruppa ble presentert og hadde oppgaver under selve gudstjenesten. Hadde tydelig stor utbytte av prekenen. Prekenen var tett opp mot 'teksten,' med tydelig rød tråd og henvisninger.*» (Informant nr.2, tekst)

Informanten forteller om en gudstjeneste hvor konfirmantene hadde spesifikke oppgaver. Mange konfirmantopplegg omfatter både ministranttjeneste⁽⁶⁴⁾ gjennom hele året og spesielle gudstjenester hvor konfirmantene deltar med tekstlesning og bønner. Det er viktig at konfirmantene blir kjent med gudstjenesten som menighetens hovedsamling. Og informantene er lojale i forhold til at konfirmantene skal ha utbytte av det som skjer. Samtidig er også de gudstjenestene som konfirmantene deltar på, religiøse hendelser som resten av menigheten har forventninger til og som er viktige for deres liv. Den samme utfordringen som med gudstjenester hvor barn er i fokus, finner vi med gudstjenester hvor konfirmantene er involvert: Gudstjenesten skal helst berøre og gi noe til alle.

En informant forteller om en slik gudstjeneste, hvor både informanten selv har hatt utbytte, og synes det virket som konfirmantene også var med. Informanten skriver: «*Jeg kunne assosiere til egen hverdag gjennom det som ble sagt i prekenen. Det virket som om også konfirmantene klarte å henge med og kjenne seg igjen i mye av det som ble sagt.*» (Informant nr.4, tekst)

Denne informanten forteller om en preken som synes å ha lykket i å være for alle, og hvor det var mulig for både unge og voksne og skape mening i prekenen. Kirkegjengerne tar også ansvar for dåpsfamiliene, og følger med på om de synes å ha utbytte av det som skjer. Dette var noe som ble antydnet i de innleverte tekstene, og som overrasket meg. Intervjuobjektene ble derfor spurt om de følger med på de andre som er i kirka, kanskje på dåpsfamiliene, og gav til dels sammenfallende svar på det, med noen nyanser.

En informant svarte: «*Jo, det tenker jeg ofte på. Det tenker jeg veldig ofte på, når jeg ser, særlig med dåpsforeldre. Og så kan det være bekjente jeg har, som kanskje ikke går så ofte i kirka, og da kan jeg tenke på 'hva tenker vedkommende om det her?' Av og til kan det falle seg sånn at vi snakker om det, men jeg tenker særlig på dåpsforeldre, og syns ofte det er fint når presten klarer å konkretisere, og jeg ser at de hører, du ser jo på holdninga at de hører etter, hvis de ikke blir forstyrret av andre ting, da, at han klarer å vekke deres oppmerksomhet, det syns jeg er veldig viktig.*» (Informant nr.3, intervju)

En annen svarer: «*Ja, jeg har stor glede av å se at det er mange i kirken, og at det skjer ting som fanger interessen for andre enn de vanlige kirkegjengerne. Og da er jeg veldig spent på*

prekenen, som da skal fenge, både... sånne som meg som har lest på forhånd og er litt forberedt og de som ikke vet hva slags tekst det er, og de som kommer i anledning av en dåp eller noe sånt.» (Informant nr.2, intervju)

Begge disse informantene skiller litt mellom de som går ofte i kirka, som kanskje har lest teksten på forhånd, og de som går sjeldnere, og som kanskje ikke vet hvilken tekst det er eller kommer i forbindelse med en dåp. De ønsker at prekenen skal oppleves positiv for dem som ikke er der så ofte, og tar på den måten et slags medansvar med presten for å nå fram.

Men kirkegjengernes medansvar for de andre og ønske om at dåpsfamiliene, barna og ungdommene skal inkluderes, tar ikke bort ønsket om selv å blir berørt. En informant skriver: *«Det var lett å følge tråden i prekenen, fra aktualiseringen i starten til utfordringene på slutten. Med flest dåpsfolk og mange barn i kirka var det fint å la dåpen bli sentral, - selv om jeg kunne tenkt meg mer om relasjonen mellom Jesus og Peter i teksten.» (Informant nr.14, tekst)*

Denne informanten skriver på en forsiktig måte om dette dilemmaet hvor prekenen tilpasses dåpsfamiliene, mens informanten som selv ikke hører til i dåpsfølget, kunne tenkt seg at noen andre tema ble mer lagt vekt på i prekenen. Dette er gjenkjennelig og utfordrer gudstjenestearbeidet. Hvordan kan det bli en god religiøs hendelse for alle?

En av informantene setter ord på det slik: *«... de siste gudstjenestene jeg har vært på, har det jo vært dåp, men hva skal jeg si? Det har også vært en form for gudstjenester som har vært ganske sånn der festpreget, litt sånn som jeg ville kalle tamburinggudstjenester, nesten. Og da tenker jeg, ja, det er klart at dåpsforeldrene*

i mange tilfeller synes det er kjempestas, fordi det er kult, og da har vi litt forskjellig utgangspunkt...» (Informant nr.17, intervju)

Denne informanten peker nettopp på hva som kan skje hvis gudstjenesten primært har fokus på å være tilpasset dem som er der sjelden, som ikke er «kirkegjengere», som informanten kaller seg selv. Informanten tror at dåpsfamiliene synes det er stas med en festlig gudstjeneste, men får selv lite utbytte av det.

Er det grunn til å tro at prekenen som er enkle i form og innhold, er de som treffer best for dem som er i kirken sjelden, kanskje hovedsakelig i forbindelse med dåp? Er det grunn til å tro at de som ville nøle med å kalle seg faste kirkegjengere, blir mindre berørt av prekenen med et dialogisk perspektiv enn faste kirkegjengere? Materialet mitt tyder på at prekenen som engasjerer og berører, er prekenen hvor presten er engasjert, deler av sin egen troserfaring og bruker åpne og inkluderende bilder og fortellinger. Min erfaring er at dette gjelder alle slags kirkegjengere, både dem som går ofte og dem som går sjelden. Meningen i prekenen skapes når presten åpner for en dialog om tro og liv, om gudsbilder og gudserfaringer. Åpne og inkluderende bilder og fortellinger skaper mulighet for denne dialogen og for at tilhøreren kan skape mening for seg selv og sitt liv. Dette funnet bekreftes i Marianne Gaarden sin studie hvor hun oppsummerer at «very often it was the narrative parts of the sermon that created pictures in the listeners imagination and which provides identification.»⁽⁶⁵⁾ I Gaardens studie deltar både kirkegjengere som går ofte i kirken, og kirkegjengere som særlig deltar i forbindelse med dåp i familien. Uavhengig av hyppighet på deltakelse, er det de samme faktorene som åpner rommet for tilhøreren egen refleksjon.

Kirkegjengerne som deltar i studien er seg bevisst at de ikke er på en forestilling eller underholdning, men at de er medaktører i en religiøs hendelse. Den religiøse hendelsen involverer dem som enkeltpersoner, og er viktig for deres tro og liv. Men den religiøse hendelsen involverer dem også som fellesskap, hvor de er oppmerksomme på hverandre, og tar et medansvar for helheten.

Gudstjenesten er et fellesskap som møter hverandre og møter Gud. På den måten er alle medansvarlige for at gudstjenesten blir en god religiøs hendelse. Det er i tråd med vår kirkes forståelse av gudstjenesten, og ikke minst understreket i gudstjenestereformen. Men noen (presten, organisten, kirketjeneren og andre) har mer ansvar for at

salmer, liturgi og preken gjensidig reflekterer hverandre, er relevant og evner å berøre. Og selv om informantene gir uttrykk for at de tar et medansvar for både seg selv og de andre, så ønsker de helst ikke å ta ansvar for presten. En informant sier: *«De gangene man begynner å føle litt med presten, bli opptatt av han, om han finner tråden, det oppleves ikke så bra. Men vi er jevnt over ikke der. Det er sjelden jeg trenger bekymre meg om presten.»* (Informant nr.7, intervju)

Informantens beskrivelse mer enn antyder at dette har skjedd, men at det ikke er en god opplevelse. Presten må selv ta ansvar for å være godt nok forberedt, slik at ikke kirkegjengerne må bruke sin religiøse arena til å bekymre seg for det.

Hvor ble det av den

HELLIGE ÅND?

I sin bok om prekenen som en replikk i en pågående samtale om liv og tro, hevder Bo Larsson at predikanten er likestilt med tilhøreren og ikke skal ha en ambisjon om å komme med det ene sanne svaret. Predikantens mål er kanskje å komme med den nest siste tolkningen, og la tilhøreren komme fram til den siste i sitt eget liv. Og den siste tolkningen er kanskje heller ikke den siste, men den som gir mening i den aktuelle situasjonen.⁽⁶⁶⁾ Hvordan stiller det seg da med Den Hellige Ånd, med Guds nærvær som gir hjelp til troen, vekst og veiledning? Hvilket rom er det for en tro på Åndens nærvær når prekenen forstås som en dialogisk prosess og ikke overlevering av sannhet?

I sin forklaring til 3.trosartikkel, sier Martin Luther dette om Den hellige Ånds gjerning: «Jeg tror at jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham, men Den hellige Ånd har kalt meg ved evangeliet, opplyst meg ved sine gaver, helliggjort og bevart meg i den rette tro ...»⁽⁶⁷⁾ Den Hellige Ånds gjerning skjer der mennesker får et glimt av de evige sannhetene og kjenner sin tro styrket og bekreftet. Informantene skriver om disse fenomenene uten å bruke ordene Den Hellige Ånd. Derimot bruker de ord som «Fikk meg til å se», «gi meg ny mening», «griper fatt i oss», «jeg kan overgi meg», «møtte meg», «opplever meg sett», «sterk påminning», «nytt lys på velkjent tekst» og

«åpenbaring.» Disse og mange andre begreper bruker informantene når de beskriver en prekenopplevelse hvor de opplevde å bli berørt på en spesiell måte med noe som har gitt mening for deres eget liv og tro. Jesus sier om Ånden at han skal «veilede dere til hele sannheten.»⁽⁶⁸⁾ Når presten opplever å få et nytt lys på en tekst, og selv kjenner seg engasjert i prekenens tema, får vi tro at det er Den Hellige Ånd som er aktivt til stede som veileder. Og når tilhøreren opplever å få et nytt lys eller plutselig se noe en aldri har sett før, får vi tilsvarende regne med Den Hellige Ånds nærvær.

3 av informantene som deltok i intervjuene, kom selv inn på spørsmålet om Den Hellige Ånd. Den ene advarer prester mot å tenke at man kan lene seg på Åndens virkning, og selv ta lett på forberedelsene. Informanten sier: «Jeg tror det der åndelige rundt prekenen blir, ja, det er vel og bra, men det blir, det er skikkelig arbeid det handler om der og.» (Informant nr.1, intervju)

Informanten presiserer at en god preken innebærer skikkelig arbeid med tekst, fortellinger og aktualiseringer, og at det åndelige ikke er noe presten kan lene seg til i stedet for å jobbe ordentlig. Informanten understreker at presten ikke kan la være å forberede seg, «Jeg har ikke tro på Den Hellige Ånd eller sånne ting», og etter en liten latter, tilføyer informant: «Eller kanskje ha ham med.» Informanten åpner for at Den Hellige Ånd

nok kan være virksomt med i prekenforberedelsen, men at det er prestens ansvar å gjøre en skikkelig jobb.

En annen informant er opptatt av at prester ikke snakker så mye om Den hellige Ånd lenger, og sier: *«Og det er noe som det var mye snakk om i min ungdom av emissærer og predikanter og sånn, kanskje ikke så mye av prester i Den norske kirke, det er Den Hellige Ånd. Det, tør vi å snakke om det? At du føler at presten er inspirert av Den Hellige Ånd? Og kan jeg domme om det? Det tør vi nesten ikke snakke om i dag. Men det blir jo snakket om at du får Den Hellige Ånd i dåpen, ikke sant, og det blir jo snakket om, men det blir ikke preket om sånne ting. Det kunne en emissær si i gamle dager iallfall, si at 'Den Hellige Ånd har mint meg om at jeg skal si det å si det' og det, det begynte jeg å tenke på i dag.»* (Informant nr.3, intervju)

Informanten refererer til andre forkynnelsestradisjoner, hvor det kan være vanlig å henvise til Den Hellige Ånd. Enten kunne tilhøreren merke at presten var inspirert av Ånden, eller så kunne forkynneren selv henvise til at Den Hellige Ånd spesielt hadde bedt ham om å si noe spesielt. Informanten er åpen for å tenke at Ånden gjør sin gjerning og skaper tro, og savner at det temaet blir satt ord på i kirkens forkynnelse.

Den tredje informanten som snakker om Den Hellige Ånd, refererer til en prest som hadde fortalt om Den Hellige Ånds påminnelse: *«Jeg har også opplevd, jeg kjenner prester som har forberedt seg nøye på prekenen sin, men som har krøllet prekenen og kastet den i søpla før de går på prekestolen, fordi at Gud ved Den Hellige Ånd har sagt at i dag skal du preke om noe helt annet enn du trodde.»* (Informant nr.4, intervju)

Informanten forteller om dette som en kommentar til at presten må være godt forberedt for at prekenen skal bli en god opplevelse, og åpner med det for at det innenfor en religiøs hendelse også kan skje noe sånt. Men selv med en positiv holdning til dette, kan ikke det komme til erstatning for god forberedelse og arbeid med språk og aktualiseringer.

Jeg tolker disse utsagnene om Den Hellige Ånd som at kirkegjengerne er åpne for at Den Hellige Ånd kan virke både i presten og i dem selv. Men troen på Åndens tilstedeværelse fratar ikke presten ansvaret for å gjøre et best mulig arbeid med å forberede og holde en preken, med engasjement, som også kan skape engasjement. En viktig del av prestens prekenforberedelse er også stillhet for Gud og bønn om Åndens nærvær i arbeidet. Det er ikke minst viktig for å holde fokus på at gudstjenesten er en religiøs hendelse, og at mange kirkegjengere har forventninger om at den nettopp skal være det akkurat for dem akkurat denne søndagen.

Nordhaug berører i sin prekenbok Den Hellige Ånds gjerning: «Prekenen sikter mot å lukke mennesker inn i Guds rike. Når den når sitt mål, er den et under, et verk av Den Hellige Ånd.»⁽⁶⁹⁾ Nordhaug understreker med dette at Åndens gjerning alltid er utenfor vår kontroll. Vinden flyr dit den vil. Jeg vil tilføye enda et perspektiv. I vår kirkes dåpsritual sier presten etter dåpen: «Den allmektige Gud har nå gitt deg sin Hellige Ånd, gjort deg til sitt barn og tatt deg inn i sitt troende menighet.» Når gudstjenesten feires, møter presten og kirkegjengerne tekster og Gudsbilder sammen. Alle er vi bærere av Den Hellige Ånd og Ånden kan styrke vår tro og gi livet en Guds-berøring. Ånden lever i og blant dem som er samlet om Ordet og sakramentene.

OPPSUMERING

Hva har overrasket meg i studien?

Prosjektet «Hellige ord i vanlige liv» ble startet for å få kunnskap. Jeg ønsket å få kunnskap om hvordan kirkegjengere forteller om gode prekenopplevelser og hvordan de forteller om dårlige opplevelser. Jeg hadde latt meg inspirere av Bo Larssons tanke om at prekenen på sitt beste er en replikk i menneskets pågående samtale om Gud, liv og tro, og ønsket meg mer kunnskap om så skjer og i så fall hvordan denne samtalen foregår. Jeg ville gjerne også vite noe om hva som fremmer denne samtalen og hva som hemmer. Jeg ville la kirkegjengerne selv fortelle hvordan de vurderer bilder og fortellinger, autoritet og engasjement og hvordan prekenen kan oppleves relevant og livsnær. Jeg synes kirkegjengerne har gitt verdifulle bidrag til å forstå disse prosessene som jeg har forsøkt å dele i denne rapporten.

Den første overraskelsen er at selv om informantene er forskjellige, med tanke på alder, kjønn, geografi, kirketilhørighet, utdanning og annet, så er de forbløffende samstemte når det gjelder hva som gjør at prekerer fungerer godt og hva som gjør at de fungerer mindre godt. Relevant kunnskap som plasserer teksten i sin historiske kontekst, vil alle ha. Gode, åpne og inkluderende fortellinger, bilder og aktualiseringer fungerer for alle. Prestens engasjement og at presten

*Hva blir viktig i mitt prekenarbeid?
Å forberede gudstjenester sammen
Til slutt...*

selv tror på det hun sier, skaper tilsvarende engasjement hos alle. Ærlighet og troverdighet fungerer. Enkelt og naturlig språk øker troverdigheten. De gode grepene i en dialogisk preken, fungerer for alle. Da kan alle finne rom for sitt eget liv.

Tørre foredrag, «Bibeltid-aktige» tekstgjennomganger eller uengasjerte prester vil ingen ha. Da blir prekenen likegyldige eller bare tørre ord. De vil heller ikke ha forutsigbare og lettvinde svar på vanskelige tema, eller banaliseringer av tekster. Prestens mangel på respekt for kirkegjengerens egne troserfaringer, merkes godt, og bidrar ikke til en god opplevelse. «Prestestemme» og «prestespråk» skaper avstand.

Den andre overraskelsen er hvordan kirkegjengerne tar ansvar både for sitt eget utbytte og for de andre i kirken. Jeg trodde at når kirkegjengerne endelig skulle få komme til orde med sine meninger om prekerer og gudstjenester, så vidt jeg vet for første gang i en norsk, homiletisk studie, så ville de benytte sjansen til å ta bladet fra munnen og si fra om det de ikke liker. Men de snakker ned sin egen kritikk. De er lojale, viser at de ser seg som deler av en kropp, samlet for Guds ansikt, og de tar sin del av ansvaret for det som skjer.

HVA BLIR VIKTIG I MITT PREKENARBEID?

Jeg er blitt inspirert av å lese og høre om kirkegjengernes forventninger til gudstjenesten. Jeg er ikke overrasket over at de har forventninger, men jeg har ikke tenkt over hvilken bredde og dybde det er i forventningene. Kunnskap om at mennesker i kirken ønsker å bli berørt, ønsker å få styrket sin tro og bli forandret, gjør meg ydmyk foran framtidig prekenarbeid.

Jeg har lært mye om bilder, fortellinger og aktualiseringer som fungerer og som ikke fungerer. Jeg vil la meg inspirere til å samle på fortellinger og bilder som er åpne og inkluderende, og jeg vil kritisk forsøke å luke ut dem som stenger. Studien har også vist meg at arbeid med språk og struktur aldri er bortkastet.

Jeg har også lært at det viktigste i prekenarbeidet er å få tak i mitt eget engasjement i forhold til tekst og tema. Hva betyr denne teksten for meg selv, mitt liv og min tro? Hva blir jeg inspirert eller urolig av i møtet med denne fortellingen? Hva er det viktig for meg å formidle av Guds bilder, Guds- og livserfaringer knyttet til denne teksten? Hvordan kan jeg åpne dette rommet for refleksjon om tro, Gud og liv på en inkluderende måte og hvilke bilder vil jeg henge opp i dette rommet? Hvordan kan jeg holde prekenen som fungerer dialogisk, med respekt for tilhørernes egne erfaringer og egen tro?

Engasjement handler om forberedelse, men det handler enda mer om ærlighet og troverdighet. Jeg forstår at trenden i homiletisk videreutdanning i Norge nå handler om å preke uten manuskript. Målet er at

prekenene skal bli så muntlige som mulig ved at presten ikke bruker manuskript. Jeg kan se at det som handler om blikkontakt og kroppsspråk kan bli bedre uten manuskript. Men prestens engasjement i forhold til tekstens tema eller dilemmaer, prestens ærlighet i forhold til egen kamp med teksten og egne troserfaringer, løses ikke ved å droppe manuskriptet. Det er et arbeid som foregår på et annet plan. Det er likevel på dette planet kimen til de gode prekenopplevelsene finnes.

Å FORBEREDE GUDSTJENESTER SAMMEN - HELHET OG SAMMENHENG

Kirkegjengerne har ulikt forhold til liturgi og salmer. Noen er glad i salmer, mens for andre er de ikke så viktige. Men generelt ønsker de å oppleve en helhet og sammenheng i gudstjenesten. De setter pris på den røde tråden, på å se hvorfor akkurat denne salmen skal synges og å kjenne at gudstjenesten er godt forberedt og godt samarbeidet mellom hovedaktørene. Den foreløpig siste gudstjenestereformen har åpnet for mange alternative bønner og liturgiske ledd. Det krever arbeid og erfaring for å få alt under huden, både på prest, organist og medliturger. Menigheten trenger også lang tid for å kunne hvile i ordene. Så lenge ikke engang Herrens bønn triller ut av munnen av seg selv, kan liturgien vanskelig være menighetens felles henvendelse til Gud og hverandre. Men vi kan bli bedre på å tenke helhet i gudstjenestene. Vi kan bli bedre til å velge salmer som både er kjente og som setter ord på menneskelige erfaringer som er gjenkjennbare. Vi kan bli bedre til å sørge for at gudstjenesten har forskjellige uttrykk som kan berøre forskjellige mennesker.

TIL SLUTT...

Jeg lar en av informantene komme til orde med sin konklusjon på hva som skaper en god gudstjeneste: «Og så er det jo en kunst, tenker jeg. Det er faktisk en kunst, det er noe man må øve på, ikke ta lett på. Jeg kommer hele tiden tilbake til spriket

mellom den presten som jeg traff som snakket om å bare 'skulle kjøre en gudstjeneste' kontra han som med hele seg feiret en gudstjeneste. Sånt forplanter seg. Det er en stor forskjell, altså. Bare å gjøre en jobb som om man likeså godt stod på filetfabrikken og sorterte, kontra det å være til stede og feire det og ha en mening med det.» (Informant nr.5, intervju)

NOTER

- 1..... *Homiletikk = prekenlære. Kommer av det greske ordet «Homile» som betyr samtale*
- 2..... *Tjora, Aksel (2012): Kvalitative forskningsmetoder i praksis. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag*
- 3..... *Se for eksempel Leer-Salvesen, Bjarte: «Levende håp. En praktisk-teologisk analyse av 51 presters forkynnelse ved gravferd» 2011 og «Det er jo vanlig praksis her» av Repstad, Pål og Henriksen, Jan-Olav i «Mykere kristendom» 2005*
- 4..... *Tjora, Aksel op.cit.*
- 5..... *McClure, John S. m fl: «Listening to Listeners» St.Louis, Missouri 2004*
- 6..... *Larsson, Bo: «Recept eller replik? Om predikans teologi och praktik» Verbum Stockholm 1998*
- 7..... *Stenström, Hanna (red): «Allvarligt talat om predikan» Verbum Stockholm 2008*
- 8..... *Ottensten, Maria og Johansson, Tina: «Predikan växer fram» Verbum Stockholm 2010*
- 9..... *Kappe= En sammenstilling og sammenfatning av de problemstillingene og konklusjonene som legges fram i de enkelte artiklene slik at doktoravhandlingen fremstår som en helhet. (Kilde: UIO)*
- 10 *Gaarden, Marianne: «Den emergente prediken- - en kvalitativ undersøgelse af mødet mellom predikantens ord og den situerede kirkegænger i gudstjenesten» Århus 2014*
- 11 *Nordhaug, Halvor: «Så mitt hus kan bli fullt» Luther forlag, Oslo 2000*
- 12 *Modéus, Martin: «Männsklig gudstjänst» Verbum Stockholm 2005*
- 13 *Hellemo, Geir (red): «Gudstjeneste på ny», Universitetsforlaget Oslo 2014*
- 14 *Tjora, Aksel (2012) op. cit*
- 15 *Hellemo, Geir: «Gudstjeneste på ny», Universitetsforlaget 2014 s.*
- 16 *Hellemo, Geir. op. cit s.13 ff*
- 17 *Det ligger utenfor rammen av dette prosjektet å drøfte livserfaringers relevans som teologi og religiøsitet. Hellemo drøfter dette og gir egne hverdagserfaringer religiøs relevans i boken «Mine tre liv» Oslo 2014. Se også Jan-Olav Henriksen: «Teologi i dag - samvittighet og selvkritikk» Bergen 2007 og Pål Repstads artikkel «Bruksteologi, sosial kontekst og endring» i Repstad (red): «Norsk bruksteologi i endring» 2010. I denne peker Repstad på at teologien er blitt mindre kognitivt rettet og i større grad tatt i bruk mangetydige symboler og narrativer, samt at teologien har fått mer respekt for folks religiøse erfaringer.*
- 18 *Hellemo, Geir, op. cit, s.30*
- 19 *Modéus, Martin: «Männsklig gudstjänst» Verbum 2005, s.27*
- 20..... *Modéus, Martin, op. cit, s.16*
- 21 *Nordhaug, Halvor: op. cit, s.59*
- 22..... *Hellemo, Geir, op.cit og Modéus, Martin, op.cit*

- 23..... *Modéus, Martin, op. cit. s 27*
- 24..... *Nordhaug, Halvor op.cit., s 204*
- 25..... *Morland, Kjell Arne: «Å forkynne Guds storverk» Verbum Forlag 2007, s.66*
- 26..... *Nordhaug, Halvor, op. cit. s.219*
- 27..... *Morland, Kjell Arne, op.cit. s.76*
- 28..... *Thomassen, Merete og Lomheim, Sylfest: «Når dere ber» Verbum 2013, s.182*
- 29..... *Nordhaug, Halvor, op. cit. s.215*
- 30..... *Nordhaug, Halvor, op. cit. S. 141*
- 31..... *En seremoni i kirken hvor en pretekandidat blir vigsel av biskopen til prestedtjeneste*
- 32..... *Gudstjenesteboken Del II, s. 169*
- 33..... *Myhre, Reidar: «Innføring i pedagogikk 2» Oslo 1978, s 217 ff*
- 34..... *Se f.eks. «Rosland, Kjell G: «Kommunikasjon i arbeidslivet» NKI-forlaget 1986*
- 35..... *Lønnebo, Martin: «Homiletik - En introduktion i kyrkans förkunnelse», Lund 1977*
- 36..... *Lønnebo, Martin, op.cit. s.42*
- 37..... *Lønnebo, Martin, op.cit. s.205*
- 38..... *Resepsjon= Mottak. En studie av hvordan en preken ble tatt imot av tilhørerne*
- 39..... *Sundquist, Bernice: «Ord som berör» i artikkelsamlingen: Allvarligt Talat» av Hanna Stenström (red) Verbum 2008*
- 40..... *Ottensten, Maria og Johansson, Tina: «Prädikan växer fram», Göteborg og Uppsala 2010*
- 41 *Barnett Pearce 2009, referert i Marianne Gaardens artikkel: Den empiriske fordring til homiletikken» i doktorgradsavhandlingen «Den emergente prædiken» op. cit. s.172 ff*
- 42..... *Gaarden, Marianne, Op Cit, s.170*
- 43..... *Gaarden, Marianne, Op Cit s.178*
- 44..... *CA 5 i Konkordieboken, Oslo 2000*
- 45..... *Gudstjenesteboken for Den norske kirke, II s.169*
- 46..... *1.Pet.2.9, Se f.eks. Regin Prenter: «Kirken tro» København 1968 og Hægglund, Bengt: «Trons mönster - en handledning i dogmatik» Lund 1992*
- 47..... *Larsson, Bo, op. cit. s. 74 ff*
- 48..... *Larsson, Bo, op.cit. s. 74*
- 49..... *Ottensten, Maria og Johansson, Tina, op.cit. s 26*
- 50..... *Larsson, Bo, op cit s.10 ff og s.59 ff*
- 51 *Gaarden, Marianne, op. cit. s.185 ff*
- 52..... *Gaarden, Marianne op. cit. s 190 ff*
- 53..... *Larsson, Bo, op. cit, s. 96-97*
- 54..... *Gaarden, Marianne op. cit. s 190 ff*
- 55 *Gaarden, Marianne op. cit. s 193*
- 56..... *Gaarden, Marianne, op cit s 216*
- 57..... *Morland, Kjell Arne, op. cit. s.56 ff*
- 58..... *Morland, Kjell Arne, op. cit. s.71*
- 59..... *McClure, John S, op. cit. s.7 ff*
- 60..... *Gaarden, Marianne, op. cit. s 206*
- 61..... *Morland, Kjell Arne, op. cit. s.70*

- 62..... *Rom 12.4-5*
63..... *Matt 4.4.*
64..... *Ministranttjeneste = hjelpefunksjoner i gudstjenesten som korsbæring,
lystenning, innsamling av offer osv.*
65..... *Gaarden, Marianne, op. cit. s.83*
66..... *Larsson, Bo, op. cit. s.71*
67..... *Luthers lille Katekisme, i Møland, Jens Olav (red): «Konkordieboken,»
ny norsk oversettelse, Lunde Forlag 2000*
68..... *Joh.16.13*
69..... *Nordhaug, Halvor, op. cit. s.241*

LITTERATUR

«Bibelen»

Bibelselskapet 2011

Gaarden, Marianne (2014):

«Den emergente prædiken - en kvalitativ undersøgelse af mødet mellem prædikantens ord og den situerede kirkegænger i gudstjenesten»

Århus

«Gudstjenesteboken

for Den norske kirke 1978 Del II»

Hellemo, Geir (2014):

«Gudstjeneste på ny»

Universitetsforlaget

Hellemo, Geir (2014):

«Mine tre liv»

Oslo

Henriksen, Jan-Olav (2007):

«Teologi i dag. Samvittighet og selvkritikk»

Fagbokforlaget

Hägglund, Bengt (1992):

«Trons mönster - en handledning i dogmatik»

Lund

«Konkordieboken, ny norsk oversettelse»

Lunde Forlag 2000

McClure, John S. m.fl. (2004):

«Listening to Listeners»

St.Louis, Missouri

Modéus, Martin (2005):

«Männsklig gudstjänst»

Verbum

Morland, Kjell Arne (2007):

«Å forkynne Guds storverk»

Verbum Forlag

Myhre, Reidar (1978):

«Innføring i pedagogikk 2»

Oslo

Nordhaug, Halvor (2000):

«Så mitt hus kan bli fullt»

Luther forlag, Oslo

Larsson, Bo (1998):

«Recept eller replik?

Om predikans teologi och praktik»

Verbum

Leer-Salvesen, Bjarne (2011):

«Levende håp. En praktisk-teologisk analyse av 51 presters forkynnelse ved gravferd»

Universitetet i Agder

Lönnebo, Martin (1977):

«Homiletik - En introduktion i

kyrkans förkunnelse»

Lund

Ottensten, M & T. Johansson (2010):

«Prädikan växer fram»

Göteborg og Uppsala

Prenter, Regin (1968):

«Kirkens tro»

København

Repstad, P. & J.O.Henriksen (2005):

«Mykere kristendom»

Fagbokforlaget

Repstad, Pål (red) (2010):

«Norsk bruksteologi i endring»

Rosland, Kjell G (1986):

«Kommunikasjon i arbeidslivet»

NKI-forlaget

Sundquist, Bernice (2008):

«Ord som berör»

i artikkelsamlingen *Allvarligt Talat*
av Hanna Stenström (red)

Verbum

Thomassen, M. & S.Lomheim (2013):

«Når dere ber»

Verbum

Tjora, Aksel (2012):

«Kvalitative forskningsmetoder i praksis»

Oslo

Å PREKE ER Å SAMTALE

Interessant nok har Den norske kirke de siste årene hatt forholdsvis lite fokus på prekenen, i alle fall fra offisielt hold. Trosopplæring, kultur, kirkemusikk, samisk strategiplan, salmer, liturgi og gudstjeneste har hatt stor vekt ved siden av kirkeordningsspørsmål. Arbeidet med gudstjenestereformen kunne gitt en anledning til å fokusere på prekenen, men det skjedde ikke.⁽⁷⁰⁾ Trosopplæringsreformen har heller ikke dvelt mye ved prekenen. I kirkens kulturmelding, «Kunsten å være kirke», ble dette forholdet svært tydelig. Prekenkunst ble påspandert en snau side, mens dans fikk sju sider, film åtte sider. Meldingen er dessuten svært negativ til prekenen som kulturform. En slår fast at prekenens form er gammeldags, og kommer med følgende udokumenterte påstand: «Prekenen har ikke godt ord på seg i Norge. I norsk folkemål er preken ofte synonymt med meningsløs tale.»⁽⁷¹⁾

I en luthersk tradisjon som sterkt vektlegger utlegningen av ordet er dette manglende fokuset tankevekkende. Det er også underlig i forhold til de faktiske realitetene. Prester bruker mye tid på prekenen, trolig mye mer enn på liturgi og salmevalg. Dessuten tror jeg folk lytter til prekener. Fortsatt kan en merke at folk retter seg opp i benkeradene når

*Av Stig Lægdene
Rektor på
Kirkelig utdanningscenter i nord*

presten går på prekestolen eller lesepulten, hvor mange prekener nå foregår. Når jeg selv har kirkelige handlinger og gudstjenester får jeg langt flere responser på talene enn på noe annet i liturgien. Når venner forteller om gudstjenester de har vært på, er det ofte prekenen de kommenterer.

Den offentlige talen har heller ikke forstummet. Vi lytter fortsatt til nyttårstaler, politiske taler, offentlige bordtaler og taler i private lag - triste så vel som muntre. Etter 22. juli hørte vi som folkefelleskap mange taler som både bevegde og berørte, noe vil til og med si - skapte en forskjell. Stoltenbergs tale i Oslo Domkirke 24. juli husker mange av oss, likeså Helga Byfugliens tale samme sted. Kronprinsens appell til rosetoget 25. juli 2011 på Rådhusplassen var en tale som satte spor.

Det er vanskelig å tale godt. Og jeg aner en ikke ubetydelig sjenerthet i kirken på dette området. Trolig er statusen på talen eller prekenen lav for tiden. Men kanskje er det tid for endring; å igjen gi prekenen plass, status og rom for faglig diskusjon. Hilde Fylling gjør akkurat det gjennom sin undersøkelse «Hellige ord i vanlige liv.» Hun fører her samtalen om prekenen videre.

Hennes grep med å analysere informanters nedtegnelser om holdte prekener, dybdeintervjuer av lyttere til prekener kombinert med drøftinger av den nyeste faglitteraturen, er av stor nytte. På norsk mark har vi ikke mange undersøkelser om prekener i gudstjenester eller kirkelige handlinger. Et svært interessant unntak er Bjarte Leer-Salvesens doktoravhandling «Levende håp»,⁽⁷²⁾ som er en analyse av 51 presters forkynnelse ved gravferd. Men vi har så langt jeg vet, svært få undersøkelser av hva menigheten, tilhørere eller lyttere opplever.

EMPIRI

Teologisk forskning basert på empiri er generelt sett mangelvare når det gjelder gudstjenesten. Dermed vet vi lite om både hva som faktisk sies eller gjøres, og hvordan dette tas imot. Etter en større gudstjenestereform er det tankevekkende. Kirkegjengere ble aldri spurt om hvordan de opplevde gudstjeneste, liturgi, preken eller salmer før en satte i gang arbeidet.⁽⁷³⁾ Hadde en spurt, og tatt hensyn til svarene, hadde vi kanskje hatt en helt annen salmebok og en annen liturgi. Eller kanskje vi ikke hadde hatt noen reform? Dette forholdet peker etter min mening på en svakhet ved praktisk teologi. Den spør brukerne alt for lite, den lytter ikke etter hva folk tenker. Kanskje er dette en del av et større teologisk problem; kirken lytter for lite til menneskelig erfaring. Det kan være verdt å høre på hva teologen Clemens Sedmak skriver om dette. Han legger i sin bok «Doing local theology» stor vekt på at både lekfolk og profesjonelle teologer sammen gjør teologi. Profesjonelle teologer må ikke ha monopol på teologien, selv om oppgavene er noe forskjellige for lekfolk og prester. Uansett «er det ikke så

mye evnen til å snakke, men evnen til å lytte og observere som skaper en god teolog.»⁽⁷⁴⁾ Teologi er først og fremst lokal. Den kommer ikke utenfra, men kan ses på som en del av hvordan vi uttrykker troen, og ikke minst er det de fundamentale spørsmålene som skaper teologi. «That is why everyone does theology.»⁽⁷⁵⁾

I en luthersk sammenheng, som betoner det allmenne prestedømme, blir dette ytterligere viktig. Å spørre lekfolk om hva de synes om prekenen, er derfor ikke bare en interessant metode, men antyder en bestemt forståelse av hva teologi er. Dette er Hilde Fylling bevisst på, og det forsterker viktigheten av funnene hun gjør. Hennes arbeid blir et eksempel på hvordan en kan arbeide teologisk ved å la profesjonelle og ikke profesjonelle teologer samtale. Det lytterne har på hjertet, deres fundamentale spørsmål og tanker er med på å sette premissene for teologien.

LYTTEREN SOM MEDSKAPER AV PREKENEN

Ittilknytning til Sedmaks tanke om at alle gjør teologi, er det interessant at et av Fyllings hovedfunn er at lytterne til prekener selv skaper teologi når de hører prekenen. Hun argumenterer overbevisende for at lytteren er en medskaper av prekenen. Lytteren gjør motstand, gir tilslutning, og hun eller han tar ansvar for gudstjenesten og prekenen. Fylling argumenterer for at det ikke er presten som eier prekenens budskap,⁽⁷⁶⁾ for gjennom prekenen skapes en indre dialog med lytteren. Å preke er ikke å overføre ett budskap fra en predikant til tilhørere, det kan heller ses på som å skape noe sammen. Det handler altså ikke om å være mest mulig pedagogisk for at lytteren skal

få med seg talernes poeng og resonnementer, men å åpne for en indre samtale hos lytteren. Her støtter hun seg til Marianne Gaardens doktoravhandling⁽⁷⁷⁾ som også bygger på samtaler med lytterne. Spørsmålet blir dermed hva som skal til for at en åpner for denne samtalen og denne skapelsesprosessen i lytterens indre. Fyllings kanskje viktigste funn er at det er når presten «deler av sin egen troserfaring og bruker åpne og inkluderende bilder og fortellinger» at lytterne blir berørt.⁽⁷⁸⁾ En forutsetning er at presten må være engasjert og personlig. Det er da dialogen mellom predikant og tilhører muliggjøres. Fylling skriver rett ut at «ethos trumfer både logos og pathos.»⁽⁷⁹⁾ Både overraskende og interessant er det at det ikke ser ut til å være forskjell på de som går ofte og de som går sjeldent i kirka. Også på dette punktet har Fylling støtte i Gaardens studie.

Dette er et såpass viktige funn at de både er nødt til å bli undersøkt videre, og de bør få implikasjoner for undervisningen i homiletikk. De gir en korreksjon til dagens fokus på å preke uten manus, ha stringent oppbygning, arbeide med såkalte «moves» og retoriske grep mm. Viktigst er prestens troverdighet i selve prekenen og at prekenen åpner for en form for indre samtale hos tilhøreren.

Nå kan selvsagt den manusfrie prekenen på sitt beste være spesielt troverdig ved at en kaster seg ut på de tusen favners dyp. Poenget med «preaching without notes» handler om skape en form for autensitet hvor en snakker «rett fra levra.» Denne formen for manusfrie prekener skiller seg fra den puggede prekenen fra klassisk retorikk hvor prekenen er utarbeidet skriftlig og hvor en til slutt lærer den utenat. Den mer spontane prekenen uten manus kan, på sitt beste, være

et ekspressivt uttrykk for et budskap som i et autentisk møte med lytterne tvinges på dypet av liv og tro. Denne måten å preke på kan - om den lykkes - sette noe i spill der og da hos predikanten, som påvirker budskapet. Prestens ethos kan avgjort ha stor betydning ved denne prekenformen. Men å preke utenat betones likevel ikke i undersøkelsen, heller ikke prestens performance. Det er innholdet i prekenen som er viktigst i kombinasjon med at lytterne tror at presten mener alvor, ikke først og fremst den ytre formen.

Oppbygning og retorikk har selvsagt verdi, men først og fremst må presten gi av seg selv, selv være i berøring med stoffet, og det må synes. For homiletikkundervisningen er dette unektelig interessant, for det bringer homiletikken nær pastoralteologien ved at person og budskap veves tett sammen. Presten må selv være en del av budskapet. Det blir svært tydelig at å preke dermed ikke bare er en jobb. Dette er selvsagt noe alle prester vet, men at det har så stor betydning for prekenen er et svært viktig funn. Dette funnet håper jeg vil bli utdypet gjennom videre forskning og samtale. Er presten virkelig i så stor grad selv en del av budskapet, som Fylling påstår? På KUN underviser vi om at prestens generelle troverdighet smitter over til prekensituasjonen, f.eks. at en prest som har gjort en god jobb i en krise i lokalsamfunnet blir ekstra godt lyttet til i prekenen. Men denne tanken understøttes ikke i Fyllings undersøkelse. Det er i selve prekenen presten må ha troverdighet, den må etableres i kirkerommet, selv om det neppe er noen ulempe at presten ellers gjør en god jobb.

UTFORDRINGER TIL HOMILETIKKUNDERVISNINGEN

Konsekvensene for homiletikkundervisningen er flere. For det første slår det meg at vekten på form har fått for stor plass i forholdet til prekenens innhold i undervisningen. Det spørres om ikke undervisningen bør vris en del vekk fra temaer som metodikk, retorikk ol. til budskapet i talen, og om bilder og fortellinger klarer å være så åpne at prekenen fungerer som dialog mellom predikant og lytter om vesentlige spørsmål i tro og liv. Jeg hører selv mange prekener, både på KUN og i menigheter, min lokale og menigheter jeg besøker gjennom arbeidet. Jeg erkjenner at grunnlaget for å uttale seg på dette grunnlaget er noe spinkelt, særlig i betraktning at jeg ovenfor har etterlyst mer empiri. Likevel har jeg lyst til å anføre at jeg kjenner igjen det Hilde Fylling tar opp. Når jeg opplever at en preken er svak, er det ofte fordi innholdet er svakt, ikke først og fremst form. Jeg savner nok mest prekener som går på dypet og tar opp vesentlige spørsmål i livet, og som tør å berøre de vanskelige punktene både i tekstene og livet. Den svenske forskeren Hanna Stenström har redigert en bok om prekenen som har tittelen «Allvarligt talat.»⁽⁸⁰⁾ Jeg synes det dekker et vesentlig anliggende som korresponderer med Fyllings funn. Prekenen må handle om livets alvor, livets realiteter. Det betyr selvsagt ikke at den skal være dyster, men den må tørre å hive seg mer utpå i de store spørsmålene i livet. Måten å gjøre dette på er skape åpne bilder og fortellinger slik at tilhøreren blir en medskaper av prekenen, slik at det blir dialog. Dette må få fokus i den videre homiletikkundervisning, spørsmålet er hvordan. For å arbeide med åpne språket må vi kanskje samarbeide med litteraturvitere og teaterfolk. Målet må være å gi den indre samtalen rom. Lytteren må myndiggjøres, tas på alvor, tenkes på som en

medskapende teolog. Nært koblet til dette ligger at lytteren vil lære noe. Prekener må også tale til hjernen, men ikke på hvilken som helst måte, etter Fyllings rapport. Lytteren vil tas på alvor som tenkende menneske som kan vurdere selv.

Det andre som slår meg er at funnene utfordrer til å koble sammen homiletikk med pastoralteologi enda sterkere enn i dag. Vi blir utfordret på å være med på å utvikle og danne prester som er villige til å by på seg selv, som tar det kristne budskapet på alvor og transformerer det i eget liv - og som dessuten har mot og evne til å formidle noe av denne prosessen i forkynnelsen. Presten må vise fram noe av sitt eget strev og egen kamp med tro og lære, med tekster og tradisjon. Presten må tørre å vise mer av prosessen i dette, enn resultatet. Det høres ut som om lytterne ønsker mindre ferdigtygd dogmatikk, mer liv og prosess, større grad av åpenhet.

Av prestetyper er det «medvandrerer» som først og fremst tegner seg for meg. Men det er en medvandrer som har teologisk ballast og som har evnen til formulere egen kamp, arbeid, glede og tvil med tekster som møter levd liv.

Dette er selvsagt et ganske krevende presteideal. Det innebærer også noen farer. En del prester blir unektelig selvopptatte. Det er ikke så merkelig. De står ofte fram, de snakker mye i offentlige rom, de er vant til å ta ledelsen og å være i sentrum. En prest må tørre å vise seg fram, og hun må ha en naturlig autoritet. Men det er krevende å finne balansen. På KUN arbeider vi med dette med en god del studenter. Det hører til arbeidet med dannelse og personlig utvikling. «Vi vil ha mer av deg», kan vi si. «Du må stå tydeligere fram. Du må tørre mer.» Men det er også motsatt. En del må arbeide

med å gi mer plass til andre, ta større hensyn og lytte mer. Skal vi høre mer om prestens egen kamp og eget arbeid med livets møte med teksten, må unødig selvsentrerthet unngås. Lite er kjedeligere enn prester som forkynner seg selv. Men det er interessant at lytterne ønsker noe mer på dette feltet. En kan spørre om vi i utdanningen av prester har lagt for stor vekt på objektiviteten i forkynnelsen og i måten å framstå på som prest. Det kan tenkes at prestene skal vise mer av seg selv og stå tydeligere fram med sin personlighet, sine særtrekk, sin teologi og sin tro. Dette er ikke ukjente tanker i nyere homiletikk. I boka «Så mitt hus kan bli fullt», som nok fortsatt er mest i bruk på norsk mark i homiletikkundervisning, betoner Halvor Nordhaug prekenen som relasjon. I følge ham er predikanten «prekenens retoriske hovedingrediens.»⁽⁸¹⁾

GIS PRESTENE TID OG ANLEDNING TIL Å UTVIKLE SEG FAGLIG?

Nordhaug skriver også om hvordan predikanter skapes og prestens åndelige kilder. Ikke bare kobler han pastoralteologien med homiletikk. Han peker på at spørsmålet om gode predikanter kan stikke dypere. Dette er det verdt å forfølge. En kan spørre seg om prestene gis anledning og tid til å arbeide med de store spørsmålene, til å dykke ned i tekster, til å lese, til å fundere. Eller er presteidealet å produsere; preken, andakter, undervisning, trosopplæring og gudstjenester? Når prester samles til undervisning og fagutvikling, legges da vekten på hvordan en skal nå ut, formidle, mer enn på innholdet - på hva som skal formidles? Spørsmålet er om det legges nok vekt på det faglige og åndelige arbeidet slik at predikanten kan utvikle og nyformulere hva kristen tro kan bety i dag.

Når jeg opplever en del forkynnelse som kjedelig, er det ofte fordi jeg føler at det er for grunt. Stoffet har liten menneskelig eller faglig dybde. Det er velment, men ufarlig. Det er riktig, men ikke relevant. Og i tråd med Hilde Fyllings informanter kan jeg undre meg over om budskapet er en del av prestens eget liv. Teologiske problemstillinger eller teologiske utfordringer er ofte fraværende. Ofte sier predikanten setninger som åpenbart er teologisk feilaktige: «Evangelisten Johannes, som skrev Johannesevangeliet...» Preken skal ikke være akademiske foredrag, men god teologi kan oversettes og åpens opp slik at folk forstår og kan delta i sin indre samtale. Jeg ser ikke for meg ett eneste teologiske spørsmål som ikke kan brekkes ned til forståelig tale. Når teologien beskjeftiger seg med lidelsens problem, budet om å elske sin fiende, forsoning, synd, frelse, gudsbilder; kan alt dette gjøres forståelig. Når etikk tas opp i prekenen, må det ha relevans og ikke være for abstrakt. Når det sies i prekenen at «vi må ta vare på de aids syke», «passe på miljøet», «vi må bry oss om flyktninger», «ha solidaritet med de fattige», er det muligens vakkert, men det er vanskelig å vite hva det betyr for oss som lytter. Kanskje kan en se på noe av dette som en ny type Kanaans språk som dukker opp i prekenen. Sitatene ovenfor er eksempler på dette fra etikkens område, men også innenfor dogmatiske emner florerer interne selvfølgeligheter. «Du er elsket av Gud», «Gud er glad i deg», du er frelst av nåde, du er tilgitt av Gud.» Det er ikke usant, men blir som det gamle Kanaans språk utvendige sjablonger. For hva betyr det? Spørsmålet er hva som er relevansen av at Gud eventuelt er glad i meg. Det er først når mulige løsninger på dette er uttrykt, at utsagnet har verdi og kan samtales om. Som generell påstand er utsagnet bortimot verdiløst.

Teologi kreves for å søke å gjøre evangeliet til forståelig og relevant tale i dag. Kort sagt tror jeg prestene må arbeide mer med spørsmålene om hva kristen tro betyr i dag, også for oss selv. Deretter kommer arbeidet med å finne uttrykk og ord for dette som kan brukes i en preken. Men da må teologisk arbeid, strevet med innholdet i teologi og tro igjen få vekt, dvs. tid, rom og verdi. Slik jeg tolker Hilde Fyllings materiale peker det på at det ikke bare er resultatene av eget arbeid som skal legges fram i prekenen, men prosessen - gjerne på en personlig måte.

Jeg opplever at Hilde Fylling utfordrer utdanningen til å arbeide mer med å være med på å danne prester til å arbeide faglig, til å tenke mer, til å la dette få betydning i eget liv, og til å klare å formidle noen av disse prosessene på en åpen måte og uten at presten blir for opptatt av seg selv.

Dette handler om dannelse i dypeste forstand. For dette er ikke noe en bare lærer, dette er en ansporing til en måte å være prest på; samtalepartneren som selv arbeider og funderer over teologi og tro, og som på en personlig måte ønsker å trekke tilhørerne med seg i denne samtalen, i prosessen. Det er veien som er viktig, konklusjonene får hver enkelt trekke for seg selv. Men presten har en viktig rolle i å skape en opplyst og kunnskapsrik samtale, samt at presten har vandret noen skritt selv, har egne erfaringer.

AVSLUTNING

Jeg innrømme at jeg liker utfordringen Hilde Fylling gir. Jeg tror Den norske kirke vil ha godt av prester med noe mindre tempo, men som har mer vekt på fordypelse og samtale om de store spørsmålene og som tør åpne opp rom hos andre og en selv i tillit til at samtalen kan være skapende. Fra hennes materiale ser jeg for meg en prestetype som ikke er engstelige for at tilhørerne trekker andre konklusjoner enn en selv. Det er prester som selv kan endre synspunkt, som er i bevegelse, for livet og troen er i bevegelse. Dette er lyttende prester, som lytter til ikke profesjonelle teologer, og lar dem komme til orde - både ved måten å preke på gjennom åpenhet i bilder og uttrykk, og ved å kunne reflektere inn i prekenen det han eller hun har hørt fra menigheten av spørsmål, tanker og vurderinger. Det er prester som tar tilhørerne på alvor, og bringer inn kunnskap i prekenen.

«Det burde ikke være noe gap mellom profesjonelle og ikke profesjonelle teologer», skriver Sedmak. Presten er en «companion.»⁽⁸²⁾ Presten er en medtroende en snakker med på veien. Jeg synes rapporten gir støtte til denne måten å tenke presterollen på. Presten er ikke først en taler, en retoriker, men en samtalepartner, både generelt og i prekenen. Interessant nok brukes ordet homiletikk nettopp i en meget kjent samtale. I evangeliet etter Lukas forekommer det greske verbet «homilein»⁽⁸³⁾ om samtalen mellom to vandrere og Jesus på vei mot Emmaus. Jeg tror vi har mye å hente ved å vende tilbake til denne grunnbetydningen av ordet; å preke er å samtale.

NOTER

- 70..... *Det var riktignok en viss debatt om en skulle preke over alle tekstene framfor en bestemt tekst*
- 71..... *Kunsten å være kirke. Om kirke, kunst og kultur. Verbum forlag, Oslo 2005, s.87*
- 72..... *Leer-Salvesen, Bjarte: «Levende håp. En praktisk-teologisk analyse av 51 presters forkynnelse ved gravferd»
Doktoravhandlinger ved Universitetet i Agder 36, 2011 Kristiansand*
- 73..... *Menighetsrådene var riktignok høringsinstanser, men ingen empiriske undersøkelser ble foretatt før reformen ble satt i gang*
- 74..... *Sedmak, Clemens: «Doing local theology. A guide for artisans of a new humanity» Orbis books, Maryknoll, New York 2007. side 14, min oversettelse*
- 75..... *Ibid. s.14*
- 76..... *Fylling s.55*
- 77..... *Gaarden, Marianne: «Den emergende prædiken - en kvalitativ undersøgelse af mødet mellom prædikantens ord og den situerende kirkegænger i gudstjenesten» Århus 2014.*
- 78..... *Fylling s.65*
- 79..... *Ibid s.59*
- 80..... *Stenström, Hanna (red): «Allvarligt talat», Verbum, Stockholm 2008.*
- 81..... *Nordhaug, Halvor: «Så mitt hus kan bli fullt. En bok om prekenen», Luther Forlag, Oslo 2000. s.54*
- 82..... *Sedmak s.15*

OPPTAKT

- Hva skal til for at forkynnelsen skal oppleves relevant?
- Hva skal til for at de som kommer til kirke skal oppleve prekenen som livsnær og bli berørt og utfordret?
- Hvordan kan presten arbeide best mulig med sin egen forkynnelse slik at målsettingen om å være livsnær, berørende og invitere til tro kan oppnås?
- Hva er det som gjør vanlige ord til hellige ord?

Dette er sentrale spørsmål som sokneprest Hilde Fylling har stilt i arbeidet som hun fikk Olavsstipend i 2014 for å gjøre. Jeg har fått gleden av å lese Fyllings rapport før publisering. Den er utfordrende og inspirerende lesning.

Hver søndag benker mange seg i kirkene for å delta på gudstjenestene. Andre følger gudstjenestene som sendes til samme tid på NRK. Forkynnelsen er en sentral del av enhver gudstjeneste. En mengde vågestykker foregår hver søndag. Og hvordan tas de imot? Tas de imot? Treffer predikantene? Hva synes gudstjenestedeltakerne det er verdifullt å høre om? Er det noe annet enn det vi tror de helst vil høre om? Dette er spørsmål som bør oppta enhver som entrer en prekestol.

*Av Herborg Finnset
Domprost i Tromsø*

Ett av de mest ransakende spørsmål å få som ung prest var: «Er du glad i mennesker»? Vedkommende som spurte, mente det var helt nødvendig med et «ja» på det spørsmålet om du skulle bli en god prest. Hvis man ikke kunne svare ja, måtte man straks begynne å arbeide med saken! Jeg tror det er et godt spørsmål å stille seg nå også: Er du glad i dem du skal forkynne for, hvis det er oppgaven din? Bryr du deg om dem? Vet du noe om dem?

Forholdet og kjennskapet prest og menighet har til hverandre er så forskjellige. Noen ganger kan presten stå på prekestolen eller ved lesepulten og se ansikter hun eller han har sett før, mennesker som har gitt presten historier om sine liv, meninger om livet generelt eller om kirkelige spørsmål. Hun ser ansiktene til de hun har møtt og slått av en prat med på kirkekaffen, en konfirmant som hun har snakket med om noe som ikke kan fortelles videre, en bestefar til et dåpsbarn, etterlatte etter en hun har forrettet begravelsen til, noen hun har snakket fortrolig med mellom butikkhyllene, foreldre hun møter på barnas fotballtrening. Hun vet noe om hvor de er i livet, vet hva som er deres arbeid og kjenner en bit av deres historie. Det er ikke sikkert det er enkelt å snakke til dem

likevel, - men hun kjenner en flik av deres liv. I de store menighetene kjenner man kanskje igjen ansiktene på de fleste, men har ikke en slik kunnskap om mange av tilhørerne. Hva kan man finne i den enkeltes fortelling om seg selv, i den enkelte lytters blikk som kan hjelpe å skape kontakt der og da? Hva er det som gudstjenestedeltakeren oppfatter som verdifullt? Hvilke innsikter kan man skaffe seg for å likevel gå ut på den broa som heter formidling eller forkynnelse, og være med å skape en kommunikasjon, slik at Grundtvigs gamle salmestrofe «dets gåte er et guddomsord som skaper hva det nevner» kan bli til virkelighet der og da ?

I letingen etter innfallsvinkler til prekenen som kan være interessante, fengende eller «i tiden» er det mange gode historier fra de gangene det gikk skeis med aktualiseringen. Det illustrerer en tilbakevendende utfordring: Hvordan kan presten gjøre sin preken aktuell, livsnær og relevant for tilhørerne?

Man får kanskje andre svar om man spør på en annen måte, slik Fylling gjør:

- Gjennom å bruke eksempler fra egen eller andres erfaringer ønsker presten å aktualisere dagens tekst. Stemmer utvalget av disse aktualiseringene med hva som er tilhørernes referanseramme?
- Hvilke livsspørsmål og -erfaringer blir gitt en ny eller utvidet gyldighet gjennom å bli tatt inn i prekenens ramme?
- Hva setter presten ord på, og hvordan formuleres det?
- Hvilke livserfaringer blir ikke brukt i prekenens ramme, - og hva betyr det for de som opplever at deres «verden» ikke blir tematisert?
- Og hva gjør dette med gudstjenestedeltakernes opplevelse av seg selv?

Og hvordan skapes mening? Hva er det med prekenen som skaper mening til menneskers liv?

Dette er et viktig prosjekt. Hilde Fylling retter spørsmålet motsatt vei enn det som har vært vanlig, og lar spørsmålet gå til gudstjenestedeltakeren, ikke for å være speil for predikanten, men spør i stedet for etter tilhørerens opplevelse: Hva synes du var viktig? Hva fungerte?

Med denne måten å arbeide på går gudstjenestedeltakeren over fra å være objekt - gjenstand for en undersøkelse om resepsjon - til å være subjekt, til å være en aktivt handlende, myndigere person. Dette er noe vi ikke er vant med å se. Det gir informantene en selvstendigere rolle, og deres refleksjon beskrives med respekt. Det er dybder og mye innsikt i de svarene som gis. Fylling viser hvordan prekenlytting i dagens kirker er aktivt og vurderende: kirkegjengerne lytter til det presten sier, men er autonome: de forbeholder seg retten til å ha en annen oppfatning eller til å etterlyse andre momenter, eller bekrefte prestens hovedpoeng. Det myndige lekfolk er aktivt lyttende og til stede i gudstjenesten. De beholder retten til å tenke selv - og det skal vi være glade for! Evangeliet engasjerer når formidleren er forberedt, og prekenen er gjennomarbeidet.

Ofte hører vi at kirken og presten har mistet sin autoritet - og det stemmer godt om vi ser for oss den gamle presterollen, med stor posisjonsmakt. Posisjonsmakten er borte - men autoriteten opparbeider man seg gjennom den man er og det man gjør, og den rives kanskje mest effektivt ned av det man ikke gjør. Autoriteten hviler på at predikanten evner å formidle kunnskap, bygger på ærlighet, selvinnsikt og vilje til å dele fra eget liv på en slik måte at det møter

tilhørerens historie og situasjon - og skaper mening. Hvordan belyser vi i vår kirkelige utdanning forholdet mellom posisjonsmakt og autoritet? Hvordan kan vi belyse dette temaet slik at vi kan få prester som skjønner forskjellen? Hvilken rolle spiller troverdighet i denne typen kommunikasjon?

Noen ganger møter vi pessimistiske kirke-medarbeidere, som kan ha mistet «piffen» og mista forventningene til at det skal skje noe nytt og uventet. Men kirkegjengere har forventninger til å få noe i kirka:

- styrke til hverdagslivet,
- om å berøres emosjonelt
- om å få styrket troen
- om sosialt fellesskap
- om en kulturell opplevelse
- om å bli forandret
- om å møte Gud

Gud kom ikke nær til profeten Elia i ødemarken gjennom jordskjelv eller storm (fortellingen står i 1.Kongebok kap.19). Det var først da lyden av skjor stillhet kom, at

Elia forstod at Gud var nær. Kanskje er våre tilhørere de som best kan peke ut kursen for å komme til det punktet hvor kirkegjengene sanser at Gud er på ferde, at broen mellom liv og tro, mellom ord og mening skapes?

For studenter, prester og andre predikanter i aktiv tjeneste gir denne undersøkelsen et fornyet blikk på hva våre tilhørere setter pris på - og hva de ønsker å få mer av. Undersøkelsen viser at mange kirkegjengere ikke kommer til kirke for å bli servert noe, men ønsker å bli berørt og utfordret, at de føler ansvar for og kjærlighet til gudstjenesten. Mitt håp er at prestene kan gi prekenen og gudstjenesten som lukker opp, gir tilhørerne bilder som åpner døren til videre innsikt eller tilhørighet, og ikke blir noe som stenger eller lukker ute. Denne rapporten er ett verktøy som kan hjelpe oss noen skritt videre.

Jeg håper at denne undersøkelsen kan bidra til en fornyelse i arbeidet med gudstjenesten og med prekenen, slik at vanlige ord blir hellige ord i vanlige liv.

FLERSTEMMIGHET OG MYNDIGHET

Ikke minst for en religionspedagog er Hilde Fyllings rapport interessant lesning. Funnene hennes understreker at to viktige aktuelle pedagogiske normer har betydning også innenfor homiletikkens sfære.

Den første er normen om flerstemmighet og pluralitet. Første gang vi finner den belyst i en gudstjenestesammenheng er i gudstjeneste- og menighetsforståelsen hos teologen Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768-1834). Med herrnhutisk bakgrunn beveget Schleiermacher seg som ung teolog i de litterære og filosofiske sirkelene i Berlin rundt 1800 - en grobunn for et meget kreativt akademisk miljø i både teologi, filosofi, pedagogikk og humanvitenskapene ellers. Hans gudstjenesteforståelse (1984), som setter den deltagende forsamlingen i sentrum, kan biografisk forstås som en teologisk videreføring av denne erfaringen. Den er preget av en flerstemmig grunnstruktur: I felles gudstjenestefeiring løfter gudstjenestedeltakere hverandre gjennom sin forskjellighet. Det har senere blitt påstått at Schleiermachers dogmatikk handler om å skrive en tros lære utfra tredje trosartikkel, med utgangspunkt i den Hellige Ånds tilstedeværelse i kirken.

*Av Bernd Krupka
Førsteamanuensis ved
Kirkelig utdanningscenter nord*

Det er verdt å merke seg at den Hellige Ånds tilstedeværelse her ikke er forstått som en dual struktur med forkynnelsen på den ene siden og menigheten på den andre. Tvert imot kommer den Hellige Ånd til uttrykk i gudstjenestens flerstemmighet. Fyllings materiale belyser hvordan en flerstemmighet finner sted under prekenen, når lytterne går inn i en indre dialog med det de hører. De er forventningsfulle og åpne, innstilt på å gå i en samtale med prekenen med en forventning om å komme på nye tanker, om å ta noe nytt med seg hjem. Denne kreative prosessen kommer ikke som en produktpakke fra prestens skrivebord, men finner sted i dem selv.

I Schleiermachers gudstjenesteforståelse (1984) tilfaller presten dermed en modererende rolle. Hun er verken nødvendigvis den mest troende eller den mest religiøse eller den mest taleføre i den feirende forsamlingen. Hennes oppgave er å få i gang menighetens flerstemmige indre dialog med homiletikkens virkemidler. Homiletikkens virkemidler er de samme som kunstens: Prekenen forstår Schleiermacher som et

kunstuttrykk (1850); et kunstverk har til hensikt å berøre tilhører eller tilskuer og iverksette en selvstendig kreativ prosess. På denne bakgrunnen er det ikke rart at Fyllings funn understreker bildenes og det narratives betydning i en preken.

En annen parallell mellom hennes funn og denne gudstjenesteforståelsen fra det tidlige 1800-tallet er avvisningen av det belærende: Fylling beskriver hvordan tilhørerne tar et vikarierende ansvar dersom prekenen går over i trosformidling, og bærer over med dette fordi det er nyttig for «andre.» Men det angår dem ikke selv: Som prekenlyttere avviser de å være objekter for belæring. Schleiermacher (1850) er nokså tydelig i sin avvisning av trosformidling og belæring som prekenoppgave: I hans øyne hører dette hjemme i kateketikken - som igjen er en forutsetning for, men ikke del av gudstjenestefeiringen. I gudstjenesten feirer et felleskap av troende mennesker; forskjellene på kristent kunnskap og religiøs mottagelighet dem imellom er en selvskreven forutsetning som heller fremmer enn hindrer det religiøse løftet som feiringen er lagt opp til, og som Schleiermacher tilskriver den Hellige Ånd.

Når vi ser litt nærmere på predikantrollen i dette, er fraværet av formell autoritet påfallende. Gudstjenestelederen tilfaller i minimal grad en ordnende, systematiserende, formidlende eller på annen måte overordnet oppgave overfor forsamlingen, annet enn at både gudstjenesten som helhet og spesielt prekenen har kunstverkets form.

En rekke metaforer som er vanlig å bruke for å beskrive predikantens og gudstjenestelederens rolle er ikke forenlig med denne forståelsen. Predikanten er ikke hyrde i den forstand at hun samler flokken og styrer den i en bestemt retning. Predikanten er

heller ikke veileder i den forstand at hun nødvendigvis har dypere innsikt enn gudstjenestedeltakerne i religiøse anliggender. Predikanten er i hvert fall ikke formidler som på et eller annet vis står imellom den Hellige Ånd og menigheten. Predikanten er en kunstner som deler av sin religiøse innsikt, sin tro, i form av et lite kunstverk, og på den måten har en innvirkning, en slags katalysatorfunksjon, på den religiøse fellesfeiringen som gudstjenesten utgjør. Predikantens rolle blir på den måten personlig - og sårbar. Hun deler av sitt eget i kunstens form. Hun kan ikke gjemme seg bak kirkelig tradisjon, bak grunnleggende sannheter, bak et formidlingsoppdrag eller bak de evige ord som er nødvendig å si. Predikanten er ikke den rette lærens talerør, eller den som «hamrer verdier i det norske folket», for å bruke en eldre kirkelig spissformulering, men den som deler av sitt eget. Gudstjenestedeltakerne forvalter det de hører, prekenen, selvstendig og med fullmakt. Predikantens autoritet er som kunstnerens autoritet basert på kunnskaper og ferdigheter, men ikke minst personlig. Fylling beskriver hvordan personen, og personlig engasjement blir etterlyst av tilhørerne i en preken, og satt pris på.

På flere måter er vi tohundre år senere på et annet sted enn Schleiermacher. Kristen tro og lære er ikke lenger den selvfølgelige referanserammen for alt kulturliv og for hele den gudstjenestefeirende menighet i enhver gudstjeneste. Kirkens rolle i samfunnet er i ferd med å endre seg fra å være den selvfølgelige religiøse møteplassen for alle til én av flere stemmer, også én av flere religiøse stemmer, i et pluralt samfunn. Flerstemmigheten i forsamlingen er nok mer forskjellig enn det var den gangen og stiller nye og andre krav til predikanten. Imidlertid er det fortsatt mye å hente fra

Schleiermachers menighetsorienterte forståelse av gudstjenesten som en flerstemmig religiøs fest og kunstverk.

Den andre momentet, som Fyllings materiale og analyser henviser til, som for øvrig også har hatt en viktig talsmann i Schleiermacher, er dannelsespedagogikkens ideal om den myndige voksne. Fra hans tid av har den myndige voksne som er i stand til å ta avgjørelser selvstendig og kritisk, vært utdanningsidealet i dannelsesstradisjonen. I utgangspunktet var dette et borgerlig ideal med forankring i 'de dannede kretser'. I den videre utviklingen av dannelsesstradisjonen, særlig i vår tid i det såkalte moderne prosjekt (Habermas), har idealet av det myndige subjekt utviklet seg til en grunnleggende demokratisk norm. Det hører med til grunnforståelsen av et demokratisk samfunn, at dens voksne medlemmer gis rettigheter og plikter som forutsetter 'well-informed citizens' (Schutz), som evner å innta et selvstendig og kritisk standpunkt i alle saker som angår dem. Dette gjør idealet av det myndige subjekt til et grunnleggende premiss også for kirkeforståelsen i en moderne demokratisk kontekst. Tohundre år etter Schleiermacher er man opptatt av å formulere barns rettigheter i samfunnet og oppdager barn som likeverdige bidragsytere i trosspørsmål og i den gudstjenestefeirende menighet. Med dette utvides idealet om den myndige personen til også å omfatte barn, der det passer - fortsatt basert på det samme dannelsesidealet som finner sin uttrykk i Schleiermachers flerstemmige gudstjenesteforståelse.

I Fyllings materiale møter vi myndige prekenlyttere som drøfter, tilegner seg og avviser deler av det de får presentert i prekenen. Presten innrømmes i veldig liten

grad en retningsgivende autoritet. I praktisk-teologisk utdanning er det vanlig å bruke videoopptak til å drøfte fremtoningen av de enkelte studenter som predikanter og liturger. Noen studenter kan ha en viss blyghet overfor denne metoden. De synes å tro at liturger og predikanter på en eller annen måte er usynlige, ikke tilstede som personer. Men prester blir sett, blir saumfart og vurdert på sin gudstjenestelige opptreden. Deres prekenes blir hørt og blir bedømt. Men en referanse til Hannah Arendts subjektforståelse kan dette karakteriseres slikt: Predikanten trer ut av det private religiøse rommet og eksponerer seg som myndig person i et fellesskap av myndige personer. Predikantens autoritet begynner og slutter med de begrensningene som ligger i tilhørernes myndighet. Noen ganger ser det ut for meg at også erfarne prester og enkelte stemmer i homiletikken er rammet av den samme blygheten og tror at prestens autoritet kan forstås uten sammenheng med at hun trer frem som person, som religiøst individ. Det hører derimot til den demokratiske normen om den myndige voksne at definisjonsmakten over prestens religiøse autoritet ligger hos menigheten. Det er tydelig at Fyllings informanter bruker denne definisjonsmakten og bestemmer selv hva og hvordan de vil høre. En kan spørre om ikke forsøk å tilskrive presten en større autoritet enn denne, drømmer seg bort i en autoritær drøm om en ikke-demokratisk fortid.

Jeg forstår Fyllings funn dithen at de peker på en menighetssentrert, plural gudstjenesteforståelse og på den demokratiske normen om det myndige og selvstendige subjekt som viktige koordinater i prekenens og homiletikkens referanseramme. Fylling drøfter i rapporten hvilke homiletiske

grep som er sakssvarende for en myndig, plural menighet. Hun nevner billedspråk, et åpent, inkluderende språk, men først og fremst et engasjert personlig tilstedeværelse av predikanten. Med dette siste står hun i en motsetning til andre homiletiske stemmer som går lengre i å anbefale en slags forsiktighets-homiletikk, der presten begrenser seg til en poetisk, avveiene og spørrende retorikk og unngår å være tydelig og å flagge engasjement og standpunkt. I denne kommentaren har jeg drøftet konsekvensene av hennes funn for en forståelse av prestens og predikantens autoritet i prekenen. I mine øyne rommer idealet om den flerstem-mige gudstjenesteforsamlingen og idealet om den myndige gudstjenestedeltaker og prekenlytter mange forskjellige retoriske og homiletiske former på en preken, og både forsiktige og svært tydelige engasjerte predikanter - under én forutsetning: så lenge det er tydelig at myndigheten over det som blir sagt, ligger hos tilhørerne; så lenge prestens stemme er ikke mer enn én av flere stemmer. Sannheten i det som blir sagt og hørt, står og faller i fellesskapet. Retoriske grep og homiletiske virkemidler som prøver å komme forbi lytternes myndighet, er derimot udemokratisk, grunnleggende upedagogisk og hører hjemme i fortiden.

LITTERATUR

Arendt, Hanna (1987):
«*Vita activa oder vom tätigen Leben*»
München

Habermas, Jürgen (1981):
«*Theorie des kommunikativen Handelns. Band 1: Handlungs-rationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*»
Frankfurt a.M.

Schleiermacher, F.D.E. (1850):
«Die praktische Theologie nach den Grundsätzen der ev. Kirche im Zusammenhange dargestellt von Dr. Fr. Schleiermacher»
i *Evangelischer Gottesdienst. Quellen zu seiner Geschichte*
Herbst, Wolfgang (ed. 1992)
Göttingen

Schleiermacher, F.D.E. (1984):
«*Der christliche Glaube 1821-1822 Bd.2*»
Utgitt av Hermann Peiter
Berlin, New York

Schutz, Alfred (1946):
«The well-informed citizen. An Essay on the Social Distribution of Knowledge»
Social Research 13, 4 (1946) :463-78

BIDRAGSYTERE

HILDE FYLLING

Hilde Fylling, født 1960. Kateketutdanning 1978-82, og kateket i Tromsø og i Hammerfest 15 år. Pedagogisk rådgiver i Kirkerådet 1994-98. Teologisk embetseksamen 2000 og praktikum 2001. Prest i Østre Aker, i Trondenes og i Bodø. Ansvarlig for «Håndbok til Plan for konfirmasjonstiden» 1998 samt diverse artikler og foredrag om trosopplæring og konfirmasjonsarbeid. Medlem i Regjeringens dåpsopplæringsutvalg 2000-2001 og mentor i trosopplæringsreformen 2003-2013. Prosjektleder for kvalitetsutviklingsverktøyet i KA: «Stadig bedre» 2004

STIG LÆGDENE

Stig Lægdene, f. 1961. Rektor ved Kirkelig utdanningscenter nord/Girkolaš Oahpahusguovddáš Davvin (KUN). Han har vært menighetsprest i Kvaløy og Elverhøy menigheter i Nord-Hålogaland bispedømme, samt leder og prest i Kirkens bymisjon i Tromsø. Han var medredaktør av konfirmantverket «Korsvei» (Cappelen 1995 og 2000). Han satt i redaksjonskomiteen for boka «Hun våget å gå foran. Ingrid Bjerkås og kvinners prestetjeneste i Norge», og han var redaktør av Praktisk-kirkelig årbok i årene 2008-2010.

HERBORG FINNSET

Herborg Finnset (f 1961) har hatt Nord-Hålogaland som sitt arbeidssted siden 1988: Hun har vært prest i Hammerfest i 10 år, og i Lenvik i sju, og har siden 2005 vært domprost i Tromsø.

Hun er utdannet arbeidsveileder, og har også en årsenhet i kulturfag fra Høyskolen i Finnmark, og fordypingsemne i praktisk teologi om keltiske impulser til miljøbevisst teologi og spiritualitet.

BERND KRUPKA

Bernd Krupka, f.1962, er siden 2003 førsteamanuensis i religionspedagogikk ved Kirkelig utdanningscenter nord i Tromsø. Utdanning i teologi og pedagogikk fra universitetene i Kiel, Edinburgh og Tübingen. Arbeidserfaring som vitenskapelig ansatt innen praktisk teologi/religionspedagogikk ved universitetet i Tübingen (1990-1996) og prest i Den norske kirke i Kroken menighet i Tromsø fra 1996-2003. Aktuelle forskningsinteresser: empirisk forskning på konfirmanter, ungdom og trosopplæring i Den norske kirke.